

శ్రీ

సావిత్రి చిత్రశాల నాటకము

గ్రంథకర్త

ఆంధ్రనాటక పితామహ యను చిరుదువహించిన

ధర్మవరం రామకృష్ణమాచార్యులు.

ఇది

డి. కె. కృష్ణమాచార్యు, వారినహోదరులవలన

ప్రకటింపబడియె.

నాటక కార్యము.

బళ్ళారి

భవనేశ్వరీ ముద్రాక్షరశాలయధిమ

ముద్రింపబడియె.

310
/

1933

All Rights Reserved for Publishing, Translating & Staging

[క్రయము రూ. 1-0-0]

All Rights Reserved.

This book is registered under the Copyright Act 1912 Copyright by D. K. Krishnamacharlu & Bros, Bellary. This book is fully protected by an Indian and foreign Copyright. No one will be permitted to reproduce this book in whole or in part or translate it into any other language or stage in without permission or offer it for sale. A substantial copy of words ideas contained herein constitutes an infringement of a copyright and notice is hereby given that a suit will be filed in every case of infringement.

ఈపుస్తకము 1912వ సం॥ కాఫీరైటు ఆక్టు ప్రకారం రిజిస్టరు చేయబడినది. బళ్ళారి ధ॥ కె. కృష్ణమాచార్యులవారి తమ్ములు కాఫీరైటు హక్కుదార్లు. ఈపుస్తకము ఇండియా కాఫీరైటుచేతను పరకీయమైన కాఫీరైటుచేతను సురిక్షితమైనది. ఎవరుగాని యీపుస్తకము సంపూర్ణముగాగాని, యిందొక భాగముగాని తాము వేటుప్రకటించుటకును మఱి యొక భాషయందు భాషాంతరీకరించి క్రయమున కిచ్చుటకును, తాము వుత్తరపు లేకనే ప్రదర్శించుటకును, హక్కుయివ్వబడదు. ఇందుగల పదములుగాని భాగములు గాని ఏమాత్రమైన కాఫీచేసిన యడల అది కాఫీరైటు నుల్లంఘించినట్లుగు. అట్టివారు దావాకు పాత్రులగుదురు.

ధ॥ కృష్ణమాచార్యులు & బ్రదర్సు
కాఫీరైటు హక్కుదార్లు.

విన్నపము.

ఈనాటకము తొలుదొలుత ఆంధ్రనాటక సితామహుని జీవిత కాలములోనే ప్రచురింపబడెను. అప్పటికి రెండకములో మాత్రము పద్యములు వ్రాయబడి తీటికలేమిచే మూడవ యంకమునఁ గట్టి కడపటి పద్యమొక్కటి తక్క యితర పద్యములు వ్రాయబడవలె. అందుచే నప్పుడు రెండంకములు మాత్రమే ప్రకటింపబడియుండెను. అతఁడు గీర్తి శేషుడైన తరువాత నీ నాటకమును బూర్తిగాఁ బ్రచురింపఁదలంపు గొన్నవారి సోదరుడగు కీ॥ శే॥ శేషాచార్యులవారు మూడవ యంకములలోని మిగిలిన పద్యముల వ్రాసిరి. అందుచే మొదటి రెండంకములలోని పద్యములకును మూడవ యంకములోని పద్యములకును నన్నివిధములఁ జాల దారతమ్యముపొడకట్టుచు న్నది. ఇట్లని శ్రీ శేషాచార్యులవారు మొదటి కూర్పు పీఠికలోనే వ్రాసి యున్నారు. ఆ పీఠిక సంతయు నిపుడు ముద్రించు నావశ్యకత లేదని తోచినందునను, ఈనాటక పాఠకులు మూడవయంకములోని పద్యములు ఆంధ్రనాటక సితామహుఁడు వ్రాసినవి కావని తెలుసుకొనవలయుననియు నిట్లు విన్నవింప వలసి వచ్చెను. మొదటి రెండంకములలోని పద్యములును, మూడవ యంకములోని కట్ట కడపటి పద్యమును మాత్రము ఆంధ్రనాటక సితామహుని వనియుఁ దక్కినవి అతనివి కావనియు నింకొకసారి పాఠకులకు విన్నవించుచున్నారము.

ప్రకాశకులు.

This book is approved by the Text book Committee and prescribed for the B. A. and Vidvan Examinations 1935 by the University of Madras.

ఈ నాటకము పాత్ర్య గ్రంథ నిర్ణాయక సంఘము వారిచే కళా శాలోపయోగమునకు యామోదింపబడి మద్రాసు విశ్వ విద్యాల యువు (1935) బి. ఏ, మరియు విద్యాన్ పరీక్షలకు పఠనీయ గ్రంథ ముగా నిర్ణయింపబడినది.

Bellary. D. KRISHNAMA CHARLU

"ANDHRA NATAKA PITHAMAJHA"

Born 1853—Died 1912.

సావిత్రిచిత్రశలనాటకము

ప్రస్తావన.

శా॥ శ్రీకాంతామణియేలనీవదననీ రేజంబు గన్గల్వల
వ్యాకోచస్థితఁజెందె హా తెలిసెనంచ్ఱుల్యసనోష్ఠి ర
మూకొమ్మాయని డాయుచుంబ్రణయకోపాధీన నవ్వించి యం
గీకారంబునఁగొనించు హరినేగీర్తింతు నశ్రాంతమున్

అనుబంధము 1.

మ॥ అతివేలంబుగనప్టసిద్ధు లలదత్తాత్రేయుకారుణ్యమున్
అతులాత్మీయసహస్రబాహువులెయన్వద్ధప్రథాచక్రవ
ర్తితయున్ జాటఁగనాశ్రితావళులయూర్తిందోలికల్యాణసం
తతిఁజేకూర్చెడుకార్తవీర్యుడనమాదార్యుండురాజులైడున్.

(నాంద్యంతమందు నూత్రధారుడం సభ్యుల నవలొకించి).

అహా! సకలకలాధారులగు నీసభాసారులందు విజయముచేసియున్నారు. వీరి మనసల
లలికింపఁజాలు నేదేని నాటకమును గ్రీడింపవలయునని నాకభిలాషను జనియించె
అదె నటియు పచ్చచున్నది. ఆలోచనచేసెద.

[ప్రవేశము: నటి.]

నూత్ర—నటీ! ఇటురమ్ము. నీయోజనతోఁగడునక్కఱకలిగిన యిక్కఱమున నీవయ్యే
తెంచితివి. మేలాయె.

నటి—అయ్య! ఎట్టివిషయములయందును బూర్ణానుభవము కలిమి నెల్లరహస్యఙ్గేళింపఁ
గల నీవునాయోజన నభిలషింపవలెనన్న నాభాగ్యవిశేషముగదా! అదియేవిషయము
వచింపుము. ఈసభాసదులంద టిక్కెలచేరియున్నారు! ఇందఱు సత్తిమణులందఱు
యున్నారు.

నూత్ర—వారికొక కైకదా నీమంతనము నపేక్షించితి. పండితమండల మంగనవులైన యీ
విద్వత్సభ్యులును, సమంవితసాధ్వీమతలులైన యీతరుణీమణులును, నానందించు
నేదేని నాటక మొక్కటిం బ్రదర్శించుతలంపు వొనముచున్నది.శౌలు ట్టియేనిను
గోరితి.

నటి—అయ్యో! అట్లయిన నాకు మిక్కిలి పరితాపమయ్యెడు.

సూత్ర—ఏల ?

అనుబంధము 2.

నటి—హిమనన్ని పాశంబునఁ బ్రాణములు హరింపఁజాలుటచే హేమంతమను నన్ను
కాభిధానముఁజేరిన యాచలివేశం గుఱుచుమంచములు, జెచ్చని పఱుపులు, వేడికిఁగఱు
పులు, వెలుతుంపటులుమాని వేయరులై యిరుదువచ్చియున్న యీ సతీపుగుఱులు
మరలనిరాశులై వెనుకకుఁజోవలసివచ్చెనే యని.

సూత్ర—వీరు వెనుక కేలపోవలయు?

నటి—వీరెల్లఁజూచి సంతసింపఁజాలు నాటకముగఁబ్రదికఁగదలుట మనకుసాధ్యమా ?

సూత్ర—అతీవా! నీవుతప్పదలచితివి. వీరు దోష్టులుగాని దోషకద్యక్తులుగాదు.
ఎంత స్వల్పగుణమున్నను దానికి సంతసిగఁచువారేకాని యిరురముకాదు. వీరిని రంజిం
చుట యెంతయు సుకరమని యిరుయలేఁజాలివే.

నటి—“వీరిని రంజించుట” యటవే “వీరి” వయ! సఖుల సరితివా పుగుఱులనంటివా?

సూత్ర—ఉభయులను.

నటి—ఇది కానిపని. దెప్పెదవినుము.

సీ. శృంగారరసము సొచ్చిసయంత్రనొక వేళ
సతులకువెగటన్న సరణిదోచు
గరుడారసంబు వెగలమైన నొక వేళ
బురుషులుగ సలేమిఁబొంగఁజేయు
నవవర్గమొగ్గెకవిపుల శాంశరసంబు
ప్రకృతకాలమునందు రసమొకాదు
వీరకాద్రాద్భుతబీభత్సభీమముల్
దమయంతినాహ్లాదధములుగావు
తే. గీ. హాస్యవత్సలరసములత్యధికహాస్య
నిడఁగనీరసమగుభంగిగడకుఁదోచు
నీసతీపురుషులకెల్ల నింకముదము
నిచ్చునేకొదిశరసంబుదేదికలదా.

సూత్ర—కామినీ! ఇట్లులేటి కష్టర్థముల జేరఁజెడవు?

సీ. కడఁగిశృంగారప్రకాశంబుశృంగార
మొక్కఁజేరనమనె నుండనిమ్ము
అరసి “ఏకోరసఃకరుణావప” యటంచు
భవభూతియ నెనదిప్రబలనిమ్ము

పదియు నెన్నిదియుఁదొమ్మిదియనిరసముల

నూహించిరొకకొందఱుండనిమ్ము

చూడ్చి “లోకభిన్నరుచి” యంట నొకరసం

బెల్లవారికిరుచియింపఁగలదె

తే. గీ. యెల్లరసములించించుకపల్లనింపఁ

జెలఁగునాటకమలరింపఁగలనుగాదె

జనుల షడ్రసోపేతభోజనముకరణి

రమ్యమదియె యేకాదశరసమునుమ్ము.

సటి—అట్లయిన నిన్ని రసముల జెలసిన నాటక మెందుఁగలదు ?

నూత్ర—అదియే యాచించుచున్నాను.

సటి—అయిన నీవుయోచించుము. నామఁజలిగానున్నది. నేఁబోయి పండుకొందును.

నూత్ర—నీయట్టి యుక్తికాలినికెందుల మాలోచనతోఁపనియ్యని యాచలికాలమునింత
వర్ణింపుము. ఇంతలోనే జ్ఞాపకమునకుఁదెచ్చుకొనియెద.

సటి—భాగ్యము. అయినపనుము.

ఉ. కాంతలపాదముల్దొలుతఁగాంచి క్రమంబునమోవికెక్కహే

మంత్రుఁడుకాయముల్వడఁక మాగఁజేయేమనివెల్లఁబోవ—

నూత్ర—నిలపుము. బట్టెనికొకచుట్టె. సావిత్రిచిత్రాశ్వనాటకముని యొక యాచిత్రనాట
కము కలదు. అదియైన నీవచ్చినవారిక ముదమునింపఁగలవని తోచుచున్నది.

సటి—ఎవరివలన రచియింపఁబడినది.

నూత్ర—చ॥ కలఁడుగదాగదాగ్రజపితస్వరభక్తియుతుండుకౌశికో

జ్వలకులకృష్ణమాంగ్యకవిపౌత్రుఁడు శృష్ణసుధీంద్రపుత్రుఁడ

శ్యాలఘువిధాన నాటకచయారిచినానిపుణాప్రథాప్రభౌ

నలలితరామకృష్ణకవిసర్వవిదాకసత్వధుర్యుడై.

సటి—(పై. కాంతలపాదములను పద్యముభాగముపఠఁజదివి)

బాల్కొంశలనాథులకాచిలూపఁబొండనియించుకనన్వఁజేసి

నింశహానంతియంచునిహిహీయనఁజేసెడి దూషకౌండలక.

సావిత్రిచిత్రాశ్వనాటకము

ప్రథమాంకము - ప్రథమరంగము.

సాశ్వపురిలో ద్యుమత్యేనునికొలుపుముందఱి బయలు.

[ప్రవేశము-సుమాలి యనువిదూషకుఁడు].

సుమాలి—ఆహా! ఎట్టిసమయముగలిగె! ద్వాదశలక్ష సైన్యముతో ఘటాక్షుఁడు పు
మును మట్టడించియున్నాఁడు. ఎట్లుచేయుదమన్నను విధిలేకయున్నది. నన్ను
యారాజు పిలిపించియున్నాఁడు! నే యుద్ధమాడఁబోవలయునా? ఏదేనిహాస్య
ప్రసంగము గలిగినప్పుడు నెదలఁపునకు రావలయుఁగాక యిట్టివేళ నాతో
జనియేమి! యుద్ధముజరిగెనా మహాన్నతనగవి యబ్బినట్లు గొప్పవృక్షముపై
గూరుచుండి సమర విరోధములన్నియుఁ జూచి యెఱిగి జీరుకొనుంటి వెడలివచ్చి
యుద్ధము ముగిసెనని వేడుక గాఁగఁ జెప్పవలయువాఁడఁగాక పనికిరానియుగము
నాకేల! అయినను జూచెద. (నిష్క్రమించును.)

(వెనుకయవనిక నెత్తగా ద్యుమత్యేనుఁడును జయదేవుఁడును నుండును).

మంజుభాషిణీనృత్యము.

ద్యుమ—కరుణాలవంబుబొడగానమెట్టులో
సరితోడసంధిభయదాహవంబునకై
బరిమార్చుటొప్పుఁగెలువంగఁజూలుదుక
దిరమారఁగూర్పుజయదేవసేనలక

జయ—రాజేంద్రా! నీయాజ్ఞకువేఱుకలదా? అయిన నింతయొచింపవలయుఁగాదా? ఘటా
క్షుఁడు ద్వాదశలక్ష మహాసైన్యోపేక్షుఁడై యున్నవాఁడు. మనసైన్యము రెండు
లక్షలకంటె నెక్కువలేదు.

కం॥ అమరంగఁదారతమ్య

క్రమమరయక దేశకాలగతిగనకెదిరిక

దముఁదెలియక చేతులుఁగని

సమరము నేయంగఁదగునె జగతీశులకున్.

ద్యుమ—అయిన నెన్నిదినము లిట్లాలోచించుచుండవలయు? అయ్యో! నాచిత్రాశ్వుఁ
డొకఁడున్న నాకీచింతయుండచుగదా?

జయ—అతనియెడకే సుమాలింబంప నెంచితివిగదా? చూతము.

ద్యుమ—ఎన్నిదినములకువచ్చునో యెట్లుసంఘటిల్లునో యెఱుంగను.

[ప్రవేశము: సుమాలి]

సుమాలీ! రమ్మ. నీవునాకు మిక్కిలికూర్పువాడవు. అభిలాషవశంబున నూరక
హస్తోక్తులూడుచున్నందున విదూషకుడ వనిపించుకొంటివికాని మంత్రాలోచన
ముల్గుచరించి యెట్టి కార్యమునైన సాధింపజాలువాడవు.

సుమా—ఇంతస్తుతిచేయసాగితివి. నాకేహాభయమగుచున్నది. ఏహేయున్నది.

ద్యుమ—సుమాలీ! వింటివా ఘటకేతుని కృత్యము?

ఇంద్రవజ్ర. ఈతీర్థధైర్యాదికి నింద్రవజ్రం

బైతోచె శత్రుండిటులూక్రమించెన్

జేతోగతిగ్గుందుచునిన్నుమాలీ

నాతాపమాఙ్గుంగను నమ్మినాడన్॥.

మా—వచ్చె. ఇంకెట్లుచేయును? రాజేంద్రా! ఇదిసేకు ధర్మమా! ననుజంపి నందునన
నీకేమైనఫలమా? బ్రహ్మహత్యరాదా?

ద్యుమ—అదేల? నీవుచావనేల?

సుమా—బ్రాహ్మణుడైనపంచాంగము వల్లించుచు గుండలసందున నెందోపడియుండ
వలసినవాడ.

నీ॥ పంచెచుట్టిసప్రాతపంచాంగములగాక

ధనువునుడా కేలదాకియెఱుంగ

విశదవిశ్వామిత్రకుశసంతతులఁగాక

బాణముల్వల కేలబట్టియెఱుంగ

నాయవారపుగింజలణంగుమూటలంగాశ
 మూపునఁదూణినేమోసియెఱుంగ
 మఱివివాహశ్రాద్ధమంత్రముల్లా కస్త్రు
 బృందమంత్రములుచ్చరించియెఱుంగ
 తే. గీ॥ భీష్మపార్థకుమారాదివీరవరుల
 కదనభంగులంగథలలోఁజదివిఃజనులు
 బలి సెబాసనిపొగడనుపస్యసింతుఁ
 గానికలనై నననిఁజూచినేనెఱుంగ॥

ఇట్టివాడేనే యుద్ధమునకుఁదగుచునా ?

ద్యుమ—మిత్రమా ! నిన్నెవ్వరు యుద్ధమునకు నియమింపఁజెందిరి ? యుద్ధమాంశమున
 క్రమించినను జెనుచీయుచువా ? అదికాదు. బృహదశలత్క సన్యముతో ఘటాశకుండు
 బండెక్కివచ్చియుండి నల్పిక్ష్ణసైన్యముతో నేమిచేయుటకును దోంగుకొనిత్రాశ్వగుండు
 బంశలేమిచేగలిగిన మనోజాడ్యమునకుఁ బ్రతిక్రియచేయ నిన్ను నిలిపించితి.

సుమా—ఇట్టిజాడ్యమునకు నేనొక్క మంఁజెఱుంగను.

మమ్య—అదియేమి ?

సుమా—వేషాంతర ధారణమును ననుసానమునఁ బ్రాయశః రిసమింపి నీపిరిఁబునఁజాలు.

మమ్య—సుమాలీ ! ఇదియేటిమాటలు—మాపుత్రాశ్వని 5 నల్పియున్నాడని జేసి తోడుకోని
 రావలయు.

సుమా—వాడిప్పుడెక్కఁగనున్నాడు ?

ద్యుమ—ఇంకెక్కఁగనుండిఁగలఁడు. మఱిపురముననే మేనమామ యూగముంబడిఁగలఁడు.

సుమా—అమఱిపురరాజునకుఁ గూఁగనున్నది కదా ?

ద్యుమ—ఉన్నది. ఏల ?

సుమా—నవయావనకశాలలోఁగలఁడు నికొడుకు పోవకపోవక మేనమామ గారియూదకి
 బోయియుండుచేసి. అక్కడనే మేనమామకూఁగనుండుటయే, ఇంతలోవచ్చుననఁ
 గానేమి ?

ద్యుమ—సుమాలీ ! నియాపాయనమంజనము. ఆ మేకస్సుడే పరిణయమేయిస్తున్నది.

సుమా—మఱిపుర స్త్రీలు మిక్కిలి సౌందర్యవతులని పిలుచుము. మేనమామకూఁగను
 లేకున్న నింకేమామకూఁతురన్నదో యావనవంతుఁడైయున్న రామమారునను మామ
 గారికేమితక్కువ ?

(లోపలఁగలకలము మంటయు)

ద్యుమ—అహ ! ఏమియచ్చుతకలకలము ?

సుమా—(అవైపునఁజూచి) మిక్కిలివేడుక. అగ్నికి బహుప్రీతి—కోటిసూర్య ప్రకా

శము—అందుకే యీవినిోదధ్వానము.

జయ—రాజేంద్రా! కోటలోనికిఁగనున్న పురభాగమునకెట్లా శాత్రువుఁడన్న నిడి
యున్నాఁడు. జనులందఱు కలకలము చేయుచున్నారు.

ద్యుమ—జయదేవా! అయిన నీవుచూమ్ము. దానిజల్లార్చుటకుఁ బ్రయత్నింపుము.
(జయ-నిష్క్రమించును).

ద్యుమ—సుమాలీ! నీవెట్లయిన నీపురినిగ్గమించి మణిపురమునకుఁబోయి నాసుతునించిలిచి
కొనిరావలయు.

సుమా—శత్రువులు ననుగుఱుతించిననెట్లు ?

ద్యుమ—మాఱువేషమునఁబోవలయు. ఒకవేళ గుఱుతించినను బ్రాహ్మణుని నిష్ఠేమి
చేయఁగలరు.

సుమా—మీసత్యవంతుఁడు మణిపురమున నె యుండునను నిశ్చయమేమి ?

ద్యుమ—ఇంకెందుండఁగలఁడు?

సుమా—ఉండినను వచ్చునా ?

ద్యుమ—ఇట్టికష్టకార్యము సంభవించియుండ రాకపోవునా ?

సుమా—సేను వినోదమున కీవార్త చెప్పిననియెంచిన?

ద్యుమ—వినోదమున కంతదూరమురాఁగలవని యెంచునా? అంతయేల! సేనుజాబు
యిచ్చెనను.

సుమా—అజాబుదారిలో నేఁ బోవఁగొట్టుకొన్న?

(లోపల మరలఁగలకలము)

ద్యుమ—సుమాలీ! కలకల మింకను నెక్కువయ్యె. నేఁబోయెను. నీవాయిత మొనరించి
రమ్ము. (ప్రష్క్రమించును)

సుమా—ఈరాజుతనకొడుకు నొకనాఁడైన వెలికిఁ బంపినవాడుకొఁడు. ఇప్పుడు
పంపియున్నాఁడు. ఇట్టికార్యముపొనఁగె. అచిత్రాశ్వఁడెన్నిమారులూ నాతో
దేశముచూడవలయునని చెప్పెదండె. ఇప్పుడు జనమఁడాబ్బయివ్వఁబోయె. నిండు
జన్మనముబలమున మెఱయుచుఁ దలుగుఁదప్పించిన కోడెవలెఁజెలరేగి మనోహరయు
వతీసమూహమున నిండియున్న మణిపురముననున్న యారాచపట్టికెట్టి వార్తకొని
పోవలనె! సేనమ్మసంతకెక్కడ? సేనుగునో ?

కం॥ సరిలేనిస్వస్యముసనీ

పురమునుదా నెల్ల కడల ముట్టడివేసెన్

బరరాజుసమరమైనన్

హరిహరియీవిభుస కెట్టియాపద గలదో॥

(నిష్క్రమించును)

ప్రథమాంకము-ద్వితీయరంగము.

సా శ్వ పు రి కో ట.

కోటపైన ద్యుమత్యేనుడు సైన్యముతో
క్రింద ఘట కేతుడు సైన్యముతో నుండును.

అనుబంధము 3.

ఘట—సేనానీ! ఈశాత్రపుని దల్లివృత్తసైన్యమైనను గోటబలంబున పునల నిర్మింపగలుగు
పీయన్నది. మనసైన్యము నేడియపాయలొనర్చి యీభాగమున నగ్రసైన్యమీచుట
లతోబోరాడుచుండ మిగిలినయగ్రము నావైపునకుబోయి యేగంగిరిన నేడి
సాలభేదన మొనర్పవలయు.

సేనాని—భాగ్యమట్లనే చేయుదును.

ఘట—(అర సైన్యముతో నిష్క్రమించును.) (కోటపైనలబలము పోయెను. ఘట
కేతుడు సైన్యముతోగోటమీడికిబోయి యందున్న ద్యుమత్యేనుని సైన్యమును
జక్కాడి ద్యుమత్యేనుఁబట్టును. కోటవాకిండ్లు తెఱవఁబడును. ఘట కేతుని మిగిలిన
సైన్యము కోటలోదూరును).

ఘట—(భుజపాదబంధుఁడైయున్న ద్యుమత్యేనునితో) ద్యుమత్యేనా! ఏకోడును చిత్రా
శ్వండ్లకొడనున్నాడు? నిక్కము చెప్పుము. ఏమిసలుకవు? దెప్పుము చిత్రా
శ్వండ్లందున్నాడు? చెప్పవా? సేనానీ! ఈమనిఁ తెలుయందునగుంపుము. నాకు
దివములవఱకు నాహారమేయిప్పింపకుము. అప్పటికైనఁజెప్పఁడిమాదూచిన. పురము
లోనను వెలివైపు నెల్లకడలఁ జిత్రాశ్వనిపాలయవ లరయఁబుంపుము. పీనివారి నెల్లఁ
గారాగృహముననుంపుము. ద్యుమత్యేనా! ముమ్మాడికిగదను. చిత్రాశ్వని వృత్తాగ
తము చెప్పవా? చెప్పవా? చెప్పవా? కానిమ్ము. ఏకుఁజేయవలసిన విధానము
వేటున్నది. ఘటలారా! పీని నియ్యెడనుండి కొనిపొండు.

(ఘటలు ద్యుమత్యేనునిడిచికొని పోవుదురు).

ఉ॥ విశ్వమునంతయు న్నెదకి వేసటఁజెందక యెట్టులైనఁ

త్రాశ్వనిఁబట్టి తెచ్చుటకునాజ్ఞయొసంగియెసంగఁబంపుమా
రూర్షిక రాజనింతజయమయ్యనువాడిటుచిక్కఁడేని నే
నేశ్వరవర్ధమాబ్రతుకనిచ్చుటచెల్లునె శత్రుకేషముఁ.

అదిగాక వాడు పరాక్రమాంచితుడనియు సమరాభీలుడనియు విందుము. సహాయ సంపదవానికిఁగలుగని యిట్టికౌలమునఁబట్టమేని పిదప మనకుఁదొనఁగుఁదేనోవు. కావునఁ బరాకుపడక యీకార్యమొనరింపుము. (నిష్క్రమ-)

ప్రథమాఙ్కము-తృతీయరంగము.

మద్రపురికిఁ గొంచెముదూరముననున్న వనము.

[ప్రవేశము: సావిత్రి, ఉత్పల.]

అనుబంధము 4.

మధురగతి రగడ.

సావి— ఉద్యాననైభవము నత్పలాకనుఁగొంటె

ప్రద్యోతమానశరులాజరాజితలఁగంటె

ఉత్ప— సావిత్రియిందుఁగలచల్లదనమబ్బరము

ఈవనంబునుతింప నెంతయును నబ్బరము

4

సావి— శుకవాణిచూచితివె సురసాలభూజంబు

నిఁకలేదుదీని కెనయిదివృక్షరాజంబు

ఉత్ప— ఈపండ్లుకడుగొప్పలేపారఁజూడంగ

బాపురేయనిసిందె నలఁడొనియాడంగ

8

సావి— సొంపుమైఁగమనీయసుమనశ్శ్రవాణముల

నింపారెఁజూచితివె యీపారిజాతముల

ఉత్ప— కన్నంగనకునిఁచెఁగలికికడుమోదంబు

నన్నన్నకలిగించె నద్భుతామోదంబు

12

సావి— కాకున్న నెత్తావి కడిమిఁదమరంగముల

కాకగ్గణముచేయు నామ తృభృంగముల

ఉత్ప— అదెయందుఁజూచితివె యబలమంజుల కేళి

రొదమీఱఁజనుడెంచె రోలంబునుసపాళి

సావి— యింపొండమధురమైయెసంగువాసనమించె

జంపకంబిదియెంత సమ్మదంబానరించె

ఉత్ప— అచ్చమానామోడ మలరిబహుభంగముల

నుచ్చాటనమొసర్చె నువిడయినిభ్రంగముల

20

సావి— కనుగొంటెయెలనాంగ కడుగొప్పతాలముల

వినువీధింగనిపించి వెలసెఫలజాలముల

ఉత్ప— నంబరంబనుమిదె సత్పెనిల్పినమేలి

కంబంబులనమించె గాదెయీతరుపాలి

24

సావి— ససబోణియెంతనుండరతమనమలరించు

ఘనసారకడలికాత్మాజముల్ దిలకించు

ఉత్ప— ఏర్పడియెనీతరుల నెంతయునునిగనిగలు

కర్పూరవాసనలు గలిగించుభుగభుగలు

28

సావి— వింతగతిఁబుష్పములవెలసి కేళాకూళి

చెంతఁదిలకింపంగడు జెన్నారెంగింకేళి

ఉత్ప— పాయకున్నతరీతి వసదపజ్జులఁదాకు

నీయశోకముమీఱి యిదిచెట్టుకన్నాకు

32

సావి— లలిఁజూడుమివియెయే లాలతాపుంజములు

ఉత్ప— లలనయియ్యెడఁజూడు లవలీనికుంజములు

సావి— దాడిమీవరభూజ తతులఁగాంచితెబాల

ఉత్ప— యాడులేనివిచాల నిఁకఁజెప్పఁగానేల

36

సావి— ఎన్నియనివర్ణింతు నిందున్న తరువులను

గన్నెచెప్పఁదరంబె కనుగొన్నహరువులను

ఉత్ప— ఇరవారెఁగడువంత లింపలివిహంగములు

తరుణిపెస్మక్కువలఁదరులతానంగములు

40

సావి— కనుసింధువారముల ఘనకాంచనారములఁ

బసనజంబీరములఁ బటానాళికేరముల

రమణిమాలూరముల రమ్యమందారములఁ

దమింగంధసారములఁ దతకోవిదారముల

44

గురుబీజపూర్ణములఁ గోమలశమీరముల
సరళవాసీరముల సరసఖసూరములఁ
గలితకాసారములఁ ఘనరసాసారములఁ
గలిగినసమీరములఁ గడలునియ్యారములఁ

48

ఉత్ప— గనుఁగొనుముదారములఁ గాంతప్రకారముల
వినుతసహకారముల నెలయుపికవారముల
సలలితాకారముల శారికానారముల
విలసితవిహారముల ప్రిత్యుహారముల
జలధరాధారములఁ జాతకశిశోగములఁ
గలితపరివారములఁ గానసమయూరముల
ఫలరసాహారముల భన్యవాక్సారముల
ఫలితశృంగారముల సరరాజ్యముల

52

56

సావి—ఉత్పలా! మాతలిదండ్రులున్న పోషకదలి కడుదూరము వచ్చితిమి. మాటల
సందడింజెట్లుచూచుకొనుచునుద్యాసముమానిరుహోద్యముంబ్రవేశించితిమి. సాయం
కాలమగుచువచ్చెదదా!

ఉత్ప—అయిన నేమి యిప్పుడేపోవుదము. ఈ వినోదములెప్పుడు చూడవలెను?

సావి—ఇంత నేపులేకున్న మాతల్లియేమనును. చెప్పుకయేవచ్చితిమి. పోవుదమే?

ఉత్ప—ఈ పోతమాచులేట్లున్న పి చూడుము.

సావి—సీమాచులుండనిమ్ము. పోదమురమ్ము.

ఉత్ప—ఆక్కడ నెవరే గుఱిములపై నిద్రింపబుచ్చుచున్నారు!

సావి—(చూచి) ఎవరే?

ఉత్ప—చెలియా! వీరు మనపరివారములోనివారని యెంచితిని. కారు. అతఁడెవ్వఁడో
రాజకుమారుఁడున్నట్టున్నాఁడు. ఆహా! ఎంతసక్క. నివాఁడో!

సావి—ఎవఁడుండునో ఇంతకుందరని నెఱుంగుఁజూచుము.

అనుబంధము 5.

సీ. మెలిదీఱునుంకించు మొలకతొమ్మిసంబు

లిరువదియేడలయీహుఁబెలుస

నెలసవ్యతనయంతపిలసిల్లునెన్నొము

కరుణామహాద్వంద్వంబునగణించెలుప

భాసురంబగుచేగడేసికన్నులచంద
ముత్తమజ్ఞానసంపత్తిఁదెలుప
నిసతాపమునఁగొందుతనుసౌకుమార్యమా
గర్భలక్ష్మీనంతకుళలఁదెలుపఁ

తే. గీ॥ జనువిశాలవక్షంబు నాబానుబాహు
లమలధరణీవరాస్వయక్రమముఁదెలుప
బ్రాహ్మణైక సహాయుఁడై వారుపంబు
నెక్కించనుడెంచు నీఘనంఁడెవ్వఁడగునో॥

మ॥ ద్విరదాందోళికలేలరాననుభటుల్ శ్వేతాశపత్రంబుప
ట్టరదేలాతరుణీమణుల్గొలిచినఁడన్దేరుగావాహినుల్
పరివేష్టించవదేమిధీరవరుఁడెవ్వఁడోనొరానూనుఁడే
వరకార్యంబుఘటింపనిట్టిసగంబోచంజూ ననోయుత్సలా॥

ఉత్ప—సావిత్రి! మనము కడుమారమునట్లుమున్నగుమీరగంబోవుదము.

సావి—తాళవే పోవుదము త్వరయేమి?

ఉత్ప—ఇంతకుముందు నీవే ననుద్యరఁపెట్టుదుంటివే.

సావి—అప్పుడు సాయంకాలముగుచున్నట్లుతోచి యట్లంటిని.

ఉత్ప—అప్పుడు సాయంకాలముగానుండి నీపాలిటికిప్పుడుగయమైనదా?

సావి—లేదు. ఇంకనుబ్రాహ్మన్నది. పోవుదమఁటలెమ్ము.

ఉత్ప—సావిత్రి! పెండ్లిమాటైతి న మూలమూలల డాగుచుంటివే ఇప్పుడీసుందరుఁ
జూచినందున—

సావి—ఈహాస్యమెందుకే? ఎదేశమో యెవ్వరో యేదియుంఁడెలియక భ్రమఁజెందుచునా?
పోదముపద. (పోవుచు) ఉత్పలా! నాకెమో యాయాసమగుచున్నది. కొంత
తడవు కూరుచుండి పోవుదమా?

ఉత్ప—వారు సమీపమునకేవచ్చిరి. ఇగురు మనసురువుర మేముండుట విహితముకాదు.
పోవుదము. (పోవుచు) చెలీ! ఆట్లేటికి జనుకంటియొదవే! తిరిగిచూచెదవేల?
సత్వరముగరమ్ము. అశ్వములు దాచునకేవచ్చె. అంతాయాసముగానున్న నందుఁ
బోయిహూరుచుండుదము.
(సావిత్రితో నిష్క్రమం.)

[ప్రవేశము: చిత్రాశ్వేతుడు, సుమాలి (హయగ్రీవునితో).]

అనుబంధము 6.

చిత్రా—ఉ. చేరగరాకయింత వెనుజిక్కితి వేటికినింక నెంతయో
దూరముమాపురంబపరతోయధిజేరగనేగెభానుడు.
వారువమింతదల్పునచివా

సుమా— (గుఱ్ఱముడిగి) మినురానిక రానురానునే
నారయనింకనొక్కయడుగుననుబెట్టగజాలగంటివే॥

ఆ—మూ! ఇంకనీసహవాసముచాలును.

చిత్రా—ఇంతతొందరయేల సుమాలీ?

సుమా—ఉదయమునుండి పండ్రెండుయోజనములు వచ్చియున్నామే.

చిత్రా—మనయశ్వములుగదా మమ్ముడెచ్చినవి?

సుమా—సత్యవంతా! సేనాకృష్టిచేపైదను. లోకమున నెన్ని బాధలుగలిగినను ననుభ
నింపవచ్చుగాక యాబాధలననుచేసి యూరితింపుమాటలక జెప్పవారి సహించుట
కష్టము.

చిత్రా—నీవనుమాటయేమి? నాకేమియుండెలియదయ్యె.

సుమా—“మనయశ్వములుగదా మమ్ముడెచ్చినవి?” యంటివే. మనమెక్కి శ్రమపడ
కయే మమ్మునూరక పానుపుపై బయండుజేసి తెచ్చెనా? మెడగదలనకుండనొచ్చుచు
నడుమసియాడిన గళుక్కుమనుచు, తొడలనున్న నెత్తురెల్ల నడుగులకుడిగి వచ్చి
వ్రణములవలె గాన్పించుచు, నింతబాధపడినవినును. “అశ్వములు మమ్ముడెచ్చె”
నంటివిగా?

చిత్రా—సుమాలీ! సమయము వచ్చినప్పుడింత బాధలను దాళుకొనకున్న నెట్లు?

సుమా—ఇంతప్రాణము బోవగొట్టుకొను నంతసమయము నాకేమివచ్చియున్నది?

చిత్రా—పరమమిశ్రునియాపద నీయదికాదా?

తే. గీ॥ అక్కటా నైరిపట్టణమాక్రమించి

యుండ నేమియుఁదోచక యుమ్మలించి

నన్ను మాతండ్రిపలవించుచున్నవాఁడు

తడవు సేయఁగమనకెందుధర్మమగునే॥

నీవు చింతింపకుము. ఎంతబాధయైనను నొక్క-నాడే-ఇంకనుమనసాశ్వపురియిరు
వదియోజనములన్నది. మనతరుంగములు మిక్కిలి సమర్థములు. ఎట్లయిననుజేసి తొల
పరుణోదయమగుటకునుండే మనమూరుచేరిన నాయాగమనము నిరీక్షించు తండ్రికి
మిక్కిలి సంతోషముగలంగలదు.

సుమా—ఇరువదియోజనము మీరాత్రిలోననా? ఈరాత్రిలోననా? అయ్యో? అయ్యో?

మీరంతరికి సంతోషము గలుగగలదా? ఏలకలుగు? నాకొడుగునను ప్రేమికి

నొంటిదర్ప పవిత్రమునిచ్చుట విచారినపైతివే?

చిత్రా—మిత్రమా! ఏమైననుము. ఎట్లయిన నన్ను తీమించి తుంగిమము నగలింపుము.

సుమా—నీవేమైననుము. ఒక్కడుగైన రాజాలను.

చిత్రా—ఇంకను సాయంకాలమయినను గాలేదే.

సుమా—నా సాయంకాలమయినది.

చిత్రా—అట్లయిన సుమాలీ! నీవు నెనుకనుండివచ్చినవా?

సుమా—అట్లన్న?

చిత్రా—నేమందుపోయెదను. నీవుసాకకొకముగ నన్నుగణిని?

సుమా—అహా!

చ॥ జవగతి నేడునాశ్వకలసాశ్వపురంబుననుండిరాత్రియుక్

బవలునుబాదచారినయిపర్వలు వెట్టించువచ్చినందుకిం

తవలదె సంతసించితిఁగృతజ్ఞతయిట్టిదె

చిత్రా—

కూర్మభారముక్

నవిలివచించితిఁగినుకదాల్కొన నేమిమింపుమిప్రమా॥

సుమా—చిత్రాశ్వా! ఈగుఱ్ఱము దైనను ప్రాణులనుకొంటివా లేక కీమదుంత్రములని యెంచినా?

చిత్రా—సుమాలీ! నాకార్యవశమున నీయశ్వము గ్రమవిచారింపజేతిని. ఇది మిక్కిలి దస్యియున్నదిగదా? ఏమిచేయవచ్చును?

సుమా—ఏమిచేయవచ్చునా? నిన్నంత మారమినిమోసి తెచ్చిందుగ నెలక దీనిమోసి కొని పోవుటయే ప్రత్యుపకారము.

చిత్రా—సుమాలీ! నాయశ్వము క్రిందబుడునట్లున్నది. (దిగి) నీయశ్వమున కంతా యాసమున్నట్లులేదు.

సుమా—నేనివ్వను?

చిత్రా—ఇచ్చుటకాదు. ఎందైన నిందు బలశయమున్న బోయి చూచిరమ్మ.

సుమా—(నెలపైబండుకొనును).

చిత్రా—ఏమిసుమాలీ! పండుకొంటివా?

సుమా—(నెగలతో దాహమును దౌర్బల్యమును జూపును).

చిత్రా—అయ్యో! ఇట్లె? నేనైనబోయి చూచినట్లు.

సుమా—(చిత్రాశ్వుని జేదబట్టిపిలిచి కూర్చుండజేసి మెల్లగలేచి) ఇప్పుడేమనుకొని యేమిసార్లకము? (అనితనయశ్వుముంబట్టుకొని) పోయినట్టేద. నిందేయుండుము. (నిష్క్రమించుచును).

చిత్రా—అకటా! ఇదివఱకెన్నఁడును నాతల్లిదండ్రుల నెడపాయకున్నవాడే నిప్పుడేటికి మణిపురముననుబోయితి. ద్వాదశలక్షపైన్యముతో ఘటకేతుడు సాశ్వపురి ముట్టడించియున్నాడట. మాతండ్రియెంతమఃఖించుచున్నాడో? (జాబుదీసి). „ఇట్లించుకైనఁ దారతమ్య మెంచరాని మహాపైన్యముతో ముట్టడించియుండుటకుఁ దోడుగా నీవుదండలేకుండుట యెంతయుఁజింతకు నాస్పదమయ్యె. కాలుసేతు లాడకున్నవి”.

అయ్యో! నేదనఁచెంతనున్న నెంతయో భర్త్యముననుండఁగలనాతండ్రి, ప్రాణములన్నియు నాపైపాపెట్టయున్న మహావీరనాతండ్రియొద్దకు వేళకెనుగుటకు లేకయున్నదే. నేనేమిచేయుదు? తురంగమా! ఇంతయలసియున్న నీవునన్నికెంట్లు సాశ్వపురిఁ జేర్చుకలవు?

ఓబలుపలుకుల యలబలములరఁగలకలము చేయువిహంగరాజమా! నీతొక్కలునాకింత యొసంగవా? అయ్యో! ఎంతశీఘ్రముగ నాజనకునొద్దఁజేర నెంచితి నో యంతాలస్య మగుటకుఁ గారణమయ్యె. ఏమిచేయుదు? సుమాలిమచ్చువఱకిందే కూరుచుందును గాక. (దిక్కులుచూచి) ఆహా! ఆహోట నెవ్వరిరువురు త్రొలున్నార? ఈయరణ్యమునఁ బురుషులేలేకుండ నీకొంత లెక్కడనుండివచ్చిరి. ఆయిరువురిలో నావైపున నున్న కుండరి సాక్షాత్కరించిన వనలక్ష్మీవలెనున్నది.

చ॥ సలలితమౌవిలాసమును జక్కనిసొంపురహించురూపముకొ
దళతళలాడుకొంతయునుదద్దయునిద్దపుమేలొయారముకొ
వలపులనించువాడి మగవారల మానసమ్ముల్లింపఁగాఁ
జెలఁగినయొమిటారిమరుచేతికటారిగదాతలంపఁగకొ

అనుబంధము 7.

బలిరా! దూరమగుటచే నీయింతముఖమయినను నాకంత చక్కఁగఁజెలియకున్నది. అయినను దీనిఁజూచినంత నే మదికెంతయో యాహ్లాదముకలుచున్నది. నాచింతలు వంతలంతయు నంతరించి యంతరంగమున కెంతసంతోషము పొడముచున్నది.

నీ. చుట్టుచీకటినించినుమవృష్టిఁగలిగించెఁ

గలికివేనలిఘనాఘసముగాదె

చెన్నారుచిటునవ్వు వెన్నెలల్వలయించెఁ

బడఁతిమో మిందుబింబంబుగాదె

రదనకుందములఁగరకబీజశతఁ జేసె

శంపాంగిమోవిబల్కెంపుగాఁజె

ఘనవిలాసాంబుధిమునిఁగి తేలఁగఁజొచ్చె

మెలఁతకనుల్లంఘమిలుగానె

తే. గీ॥ తళుకుఁగవృద్ధులఁబ్రతిబింబిశములఁజేసె

రమణిచెక్కులు మించుటన్గములుగావె

యశారలావణ్య, మరలెశ్వంగార మదిర

హాసు, బళిరేవిలాస, మయాశాకాంతి ॥

శా॥ ఈరామామణియీవిలాసవతి యీయిందీవరాలోకతా
నేరాజన్యనికూర్మికూతురగునో యేలాసఖింగూడియీ
యారామంబునఁ జేరియున్నయదియో యానందమింపారనా
యూరుం బేరునునేమియోయడుగఁగానుత్సాహముహ్నంపగడుక

(లోపల వ్యాఘ్రధ్వని).

అహ! ఏమీయన్బుతారావము! వ్యాఘ్రధ్వనమువలెనున్నది. (నిక్కులుచూచి) ఏమి
యులేదే. ఈతరుణులికేటికే బరువులిడుచున్నారు! సింధురములకుఁగలహంస
బృందములకు మందయానము నేర్పు పరియిందిందిరవేణు శంకుకిల్లు భీతిభరువు లిడు
చున్నారు. ఒకతె యాశాపునబోయె. ఈబడబాతముఖి యడుగిడఁజాలక బడి
యయడరదొడివడుచున్నది (భయహసభినయించి) అహ! ఈభయంకరవ్యాఘ్ర
మితరుణిమణిని వెంబడించుచున్నదిగాదా! దీననిస్సడే ఖండించెదను.

(సావిత్రి వరుగెత్తుచుఁ బ్రవేశించును. వెనుక శాస్త్రాలము వచ్చును. ౧
చిత్రాశ్వడిండు వ్యాఘ్రమున కెదురుపోయి యుద్ధమాడిఖండించి
యాయాసమున మూర్ఛిల్లును).

సావి—(కొంతవెప్పుదివహించి చిత్రాశ్వననుగాలి విసరుచు) అక్కటా! నన్నుగావ
నేతెంచి యామనోహరాకారుఁడు పులింజంపి శామూర్జినియున్నాడుగాదా!
అక్కటా! నాప్రాప్తికేమందును?

అనుబంధము 8.

ఈమోహనాంగుని దవ్వుదవ్వులఁజూచినపుడే—ఉత్పలా!—చూచినపుడే నాతనువు
పులకించి యెంతచూచినను దనివి దీఱకుండుటవలనఁ బాసిపోఁజాలకుంటిని. ఇంత
దర్శనమాత్రమునకే నే నోచియుంటినోటు! అయ్యయో! ఇతఁడేరాజుకుమారుఁడో.

కం. ధీరాత్మతనార్తావన

పారీణతగహనభైరవవ్యాఘ్రుంబుక

బోరాడినంహరించిన

యీరాసుతునకు సయారె యీపాటగునే.

చైవమా! నాకొఱ కీసుకుమారున కీగాసిగలుగునే? అయ్యయో! ఇంకెట్లుఘరింతురు.

సీ. ఈనవమోహనుండెలమిఁగన్నుల విప్పఁ

గన్నులారఁగఁజూచుకలిమిగలదె

తనభవ్యచరితమీధరణీశుఁడు వచింపఁ

డెవులార వి నెఁడ్డువై భవముగలదె

యతిధిసత్క్రియ లీధరాధీశుతునికే

జేతులారనొనంగురీతిగలదె

యావన్నెకాఁడు సన్నింపుమై మన్నింప

మనసారసుఖియింపు మహిమగలదె

తే. గీ. యకటకట చూచుటయుఁజూచినంతమోహ

మెనఁగుటయు నెనఁగినయంతనింతకీడు

మూఁడుటయునిన్నిగతు లొక్కనాఁడెయగునె

చైవమా యిందుకింకనేదారిగలదొ.

చిత్ర—(కేదలును).

సావి—అహ! కదలుచున్నాఁడు. హృదయమా! కొంతనెమ్మదిఁజెందుము.

చిత్ర—(మెల్లనఁ గన్నువిచ్చిలేచి) తరుణీ! నినుఁజూచిన సాక్షాత్కరించిన వనలక్ష్మిఁ
జూచిన భంగియయ్యె. నీవెవరు? ఇట్లొంటిగా నీవనముననుండఁ గారణమేమి?
నిన్ను మీటిపోయిన యాయంకొక్క కాంతయెవరు?

సావి—పురుషపుంగవా! నేనీమద్రరాజుని నశ్వపతిపుత్రిని సావిత్రియను పేరుదానను.
అమయిపోయినకొంత నాచెలియగునుత్పల. మాజననీజనకులు గుఱివారులై వన
విహారము కొఱకందువచ్చియున్నారు. ఈసాయంసమయమున నీవనమునందలి వినో

దములు చూచు కుతూహలమున నేనును నాచెలియు నిరవులని పోలికచ్చిన మళ్ళింతకు ఫలముగా సిగ్గెయంకర వ్యాఘ్రము మమ్ముచేటిమినచ్చు ప్రాంతమున నున్న ఆట్టిచో మహానుభావుండవగు నీవు దీననయాకుంజె పులికాంతం బుననున్న నన్ను రక్షించి పుణ్యముగట్టికొంటివి.

ఉ. ధీరవిలాసమున్నిరప దేశనయాగుణముప్రహింపడు
ర్వారముగాఁబునగ్గనసంధంగిఘటించితి నాకుఁ బెబ్బులికా
దోరిచినిస్తులోపకృతిదోఁవంగఁ బ్రాచీనానెంతఁ చెప్పినకా
నీముఠామేనుదీర్చుంగల నే ధరణీశకుమారపుంగవ.

నాకీనాడు ప్రాణదాన మొసంగిన మానవపుంగవుండైన నీవెవ్వనో యానతిపుణా!
చిత్రా—కాంతామణీ! నేను సాశ్వరాగిగు మృమత్సేనునిపుట్టించెను, చిత్రాశ్వర
డనియు పత్యవంతుడనియు నన్నయరు. అతివా! మీతలిదండ్రులు నినుఁ గానని
కారణమున భీతిల్లుచుందురు. వేగిరమపామ్ము. నేనునుంబోవలయు. (లేచును).
సావి—ధీరపుంగవా! జన్మమన్నంతకాలముల దలంచుకొనునట్లు ప్రాణరక్షణ భవనకా
ర్యముఁగావించితివి. వ్యాఘ్రముతోఁబోరాడి మూర్ఛితుడైన నీస్థియున్నావు.
నిమిషమాత్రమాయాసముదీర్చికొని పోవరానా?
మిత్రా—తరుణీ! నాకీమియు నాయాసములేదు.

మ. ధరణీశాస్వయుఁ డుగ్రకాససమృగధ్వంసంబుగావించు శు
క్తరణీద్దినిధర్మమందబలయాకంజాక్షిపైఁబెల్లుగా
సగుఁడెంచెంగదయద్దియొక్కపులియేయం తేమిసేఁజేసితిగా
దరుణీసన్గోనియాడ నేలయిదియుక దాదృఙ్మహాకార్యమే.

సావి—ధరణీశకుమారా! నీమహోదారగుణము గొనియాడఁదగినది. తామొసర్చిన
యెట్టి ఘనకార్యమునైననుఁ గొంచెపులనిగా భావించుట ధీరులకు నైజగుణము.
అరావనము ధర్మమనుటయు ధర్మము. అయినను నీవుడేస్థియుండుట నీశంత
దాచినను గుఱుతింపనేరనా! ఇంత త్వరయేల? పోవునునటలెమ్ము. కూర్చు
చుండుము.

చిత్రా—రమణీ! నాకావంతయు డప్పిగఁగను. నీయుపచార వాక్యములకు సంత
సించితి. మీవారిందలంచుకొన్న నీవిందుండుట చెల్లదు. నీచెలి యింతకుమున్నే
పోయి వారిలో నీవు పులితోటబడితివని చెప్పియుండనోవు. పోయి వారిధయము
మానువుము. (పోవఁబోవ).

సావి— ఆ. వె. ఉర్విసీడులేనియువకారభరమునఁ
గృతమెఱింగి వేడుకీరవాణి
నిలిచియొక్కమాట పలుకఁజెప్పక నిరా
దరతఁబోవుటెందుధర్మమగునె.

చిత్రా— తే. గీ. తరుణిసీతలిదండ్రులు దలఁచుచుండు
రంచునినుబంపనెంచితిసంతెకాని
కలదెనాకు నుపేక్షయీకరణినన్న
గడఁగికొనియాడవలదువకారమనుచు.

(మఱియుంబోవఁజోవ).

సావి— ఆ. వె. ఇట్టిధీరనరునక్రిందయాభున
కింతకరుణలేమి యెల్లకలిగె
నట్లులైనబులికినడ్డురావలదంచు
నిన్ను వేడియుందునే మహాత్మ్య.

చిత్రా— తే. గీ. కార్యభరమునఁబోవంగఁగడఁగియున్నఁ
గరుణలేదంచుఁగడుననాదరమటంచు
నింతవిసుగునమాటాడనేలరమణి
ఘంటసీమద్దుపలుకులవిందుఁగాక.

(కూచుచుండును).

సావి— రాజనందనా! నీవెక్కఁడికిఁబోవుదు నెక్కఁడికివచ్చియున్నావు?

చిత్రా— కామినీ! ఆచరిత్రము నన్నడుగకుము. రమణీయములగు నీమధుర భాషణ
ములవలన నాకున్నచింత యింతశాంతమగుచుండ నా చరిత్రమునడిగి యభిము
ఖేటికిఁ దెచ్చెదవు?

సావి— అట్లయిననడుగను. ఇందేనమీసమునమావారున్నారు. అచ్చటికివచ్చేసి యింతా
తీర్థము స్వీకరింపుము రమ్మ.

చిత్రా— రమణీ! నీవిచ్చు నాతిర్థములన్నియు నాకుముట్టెను. కార్యపరవశత్వమున
నాకేమియునాయానమనిపించును. నామిత్రుఁడు సుమాలి నీగుఱెదకుట కిటుపోయి
యున్నాఁడు. అతఁడు పచ్చవఱకు నిందేయుంజవలయు.

సావి— అతఁడు పచ్చినపిదప మీరిచ్చునెచ్చేయ నచ్చుగదా?

చిత్రా—అబలా! నాకున్న కార్యమున నన్న మనియు నిద్రయనియు నపేక్షింపరా
కున్నది. అతఁడు వచ్చినవెంటనే యిచ్చోటు వెడలిపోవలయు. మన్నింపుము.

సావి—(యోచించి) ధరావరనందనా! నిన్నొకటియడుగవచ్చునా?

చిత్రా—అదియేమి?

సావి—ఎంతధీర యాతరుణియని యెంచుకుము. నాఁడపజాలని మోహాతిశయము నన్న
డుగఁ జేయుచున్నది. అత్యర్హుఁడైన నీవునచ్చునప్పుడు దవ్వుదవ్వుల నినుఁ
గన్నప్పటినుండి యడేమి వ్రాసినావుతమో నామని నీవుఁజిక్కి పోయఁజాలకున్నది.
నీవవివేకమని యెంచినను అచాతుర్యమని తలంచినను సాహసమని తలపోసినను
కాదనను. దైవప్రేరణచే మొదటనే మోహాతిశయము కలిగియున్న నాఁడ బ్రాణ
దానమొసంగి రక్షించితివి. కావున నడిగెదను. నీకుఁబరిణయమై యున్నదా?

చిత్రా—మానిసిమణి! మరందధారలై చెఱునసాల వెలునల్ల కంఠనక్కర పలునలై
నీపలుకులు నాయాయాసమునంతయు నణఁగించెను. నే వివాహితుఁడనగాను. కాని
నీయపేక్షమానును.

సావి—రాజకుమారా,

మ. మనుజాధీశకుమారుల బటములక మాతండ్రి న్రాయించి నా
కనయంబున్దిలకింపనిచ్చుగదదైవాయ త్రమేమందునా
మనసందొక్కరినెనఁగోరదిటుప్రేమంబారసీయగదనే
డెనసెక బాయకయిట్టులయ్యెనిక నింతేభాగ్యమోభూవరా.
(కన్నీరునించును.)

చిత్రా—కాంతామణి! ఈకన్నీ రేల? నాకు భరియింప వెగలమగు నూఁజిట్లుము.
నేనును దాఁడజాల. నినుజూచినప్పటినుండి నామనయును నన్యాయ త్రమైయున్నది.
ఐనను త్నమింపుము. విధిలేకున్నది.

అనుబంధము 9.

నీ. తనయింటికెలమిమైదనయంతఁజనుడెంచు

సిరికిమోకాలొడ్డుచెనఁటిగలఁడె

నలినాక్షిసీదునిశ్చలభావమునుగొని

యాడిమెచ్చనిదుండగీడుగలఁడె

నినుఁబోలురమణికోరినమోదమునఁబెండ్లి

యాడనొల్లనిమొక్కలీడుగలఁడె

తనభాగ్యలక్ష్మీనాదగుసతీమణికంట

తుదకునీరొడవించుతులువగలఁడె

తే. గీ. యయినఁగాలంబుఁగార్వంబుననుసరించి
యిప్పుడువలదంచువిన్నపంబింతచేయు
తెఱుఁగుపరికింప నకటస్సికొఱకుఁగాని
నాకొఱకుఁగాదు వికచనాళీకవదన.

సావి— తే. గీ. నాయెడనుపేక్షలేని చందంబుఁజెలుప
సలరుసీమాట నాచెవికమృతమయ్యెఁ
దలఁపులీడేతె వేయేలధన్యనైతిఁ
బ్రాణవల్లభనేనసమాననైతి

మనోరమణా! నాకొఱకు నన్నిప్పుడు వరింపనంటివి. నాపైఁజేమగలదంటివి. ఇది
గూఢాశయముగానున్నది. నినుదొలుతనే మోహించితివంటిగదా! నామోహ
మెప్పుడు నదు క్తివడసెనో యప్పుడే నీదాననైతి. నీకుఁగల దుఃఖము నాదుఃఖమే
యగు. ఇంకనైన నీచరిత్రమానతిమ్ము.

చిత్రా—మానవతీమణీ! నేనిప్పుడొక కార్యమునకై పోవుచున్నాఁడను. నాకుఁ
బరాజయముగలిగి రాజ్యచ్యుతియైన నెట్లు?

సావి—ఎట్లయినను నీతోడిదేలోకముతప్ప నాకువేఱుకలదా! నిన్నా నీరాజ్యమునా
నేఁగామించినది?

చిత్రా—అతివేణీ! నేనుపోవుకార్యమున నాకుమృతిగలిగినను గలుగవచ్చునుమా.

కం. ఎడరైనవేఱయొక్కని

వడికానివధించి చెట్టఁబట్టినవేళె

బడఁతీయించిత్రాశ్వుని

యెడఁగలదనుమోహ మప్పుడేమకాఁ జెపుమా.

సావి—కలకటా! నీవు నామనసరయ నేరవేయని దుఃఖించుచున్నాను. „చూచిన
మాత్రముననే యీకొంత తనకింత మోహమున్నట్లువలించెఁగదా! ఇది తుణికిము
గానుండు” ననియెంచెదవు కాబోలు. తప్పుఁదలచితివి. నాకుఁగల మోహము
వరయోగమువంటిది. తుణమున నుద్యవించినను ఫలమున నదీసముద్రములనించునది.
జైవము నన్నరగంటఁజూచి నీకేమైన నాపదఁగలిగించెనా?

కం. ఆమరణమునేఁగన్యక

నైమనియెదఁగాక వృత్తమాటఁగ నితరుల

గామింతునె యోవల్లభ

నామానస మరయలేనె నాకుల వగపా

చిత్రా—రమణీమణీ! మోహవశమునఁ బరిమళ మాటలాగఁగదప్పఁ గాక యాశీస్సలతో
యఁ జేయుట—

అనుబంధము 10.

సావి—ప్రాణవల్లభా! మనసెఱుంగని కల్లయు నొసఁగెఱుంగనివిషమునందడువేసినదాన
చేయుమన్న ను జేయును. ఇదిగో పచ్చని యీ చట్టునొసఁగినట్లు తనచిరు చన.

ద్రుతపీఠంబితము.

చిత్రా—వలదు వేడెడన గానలుగీనలు

నెలఁతనీదగునిశ్చయబుద్ధికి

గలిగె మోదముకానకపల్కిటికి

సలినలోచననన్నుక్షమింపవే ||

తరుణీ! యిప్పుటి నాయనందమితయని చెప్పఁజాల. నిను నోనాడినందున నున్నది
పుము. మావిరోధియగు ఘటకేతుఁడు మహాసైన్యోపేతుఁడై సాశ్వపురము ముట్టి
డించియుండి మాతులగృహమున మణిపురముననున్న నాన మాతండ్రి యీలాలు
వ్రాసెయున్నాడు. దీనింగాంచిన నాచరిత్రమంతయు వివరమగు. (ఇచ్చును).

సావి—(జాబుఁ జమవుకొనుచుండ).

చిత్రా—ఇప్పుడక్కడికి బోవుచున్నాను. నాన ఘోరముగయు లభింపఁగలను.
యనజయము వైవాధీనమగుటచే నిట్లుమాటలాడితి.

సావి—(జాబు వెనుకకిచ్చి) విన నాప్రాగనమింత యాదరింతువా?

చిత్రా—అదియేమి?

సావి—మాతలిదండ్రు లిందేయున్నారు. వారియచుమతముని నిన్నిస్పృహ సీమామానాడి
నీవెంటవచ్చెద ననుగ్రహింపుము. మాతండ్రి సైన్యముతోఁగి నీవెంటవచ్చెద.

చిత్రా—ప్రియా! కలదా యిట్టిమాట?

చ|| కదన మొనర్పఁబోదునట కాదనకట్టివివాహ మెట్లుతొ
బ్రదుకునుజావునున్న డువరానితటిక సరియుంతునన్ననీ
హృదయమునిశ్చలత్వమర రేకొనియాడఁదరంబెయైననో
మదవతిసమ్మతింపఁదరమాదరమారఁగనాకునియొడక

నీకంతటి దృఢమానసము? శత్రువుచే ముట్టడింపఁబడియున్న పురము నీతో నెట్లు
ప్రవేశింతును. చింతా సముద్రమునమునిగి నన్నే కలువరించుచున్న నాతండ్రి చింత

మాని యేమిసంతోషమున నిన్ని ప్పడు పరిణయమాడంగలను? మీతండ్రి సేనకూర్పుట లోనగు కాలమున నక్కడఁగెను. యుద్ధజయముపొంది శీఘ్రకాలమునవచ్చి సీయభీష్టు సెలవేర్పంగలను. నాకింక సెలవిమ్ము. (కొంగిలించును).
సావి—నాభా! నిన్ను బాసి నేనిందుండజాల.

అనుబంధము 11.

[ప్రవేశము: సుమాలి (ప్రక్కన).]

సుమా—(చూచి నోరుమూసికొని యాశ్చర్యము నభినయించి) ఈయడవిలో లేవజాల కున్న వానికిది యెక్కడఁగలిగె? వీనితండ్రితో నేనన్నమాటల నొక్కటియు నబద్ధముకాదు, ఏమివేడుక జరుగంగలదో చూచెద. (ప్రక్కకునిల్చును).
చిత్ర—సావిత్రీ! నిన్ను బాసి యవలయున నాకునుగాళ్ళడవు. అయినఁగార్యభారము మిక్కిలిగానున్నది. విధిలేకున్నది. సెలవొసంగుము.

సావి—నాభా! ఒక్కయబలను దోడ్కొనిపోవ సకింతభారమా?

మత్తకోకిల. ప్రాణవల్లభనన్న నీవిటుబాసిపోవఁగవంతచే నూనభంగినిలోనఁ బ్రాణములూనియుండెడుదాననే.

చిత్ర—మానినీమణిపూననేటికిమానుమార్తవిధానముకొన నశీఁగదెకాన వేకరియాననేని దెవచ్చెదక.

సావి—మారనుందరధారుణీశకుమారమారుని బారికి దేరకంతముఁజేరకుండఁగధీరయంతటిధీరనే.

(కన్నీరునించును).

చిత్ర—కోరియుంటుంటిభూరిశోకముగూరనేలయవారిగా నీరజాననసారైగన్నులనీరునింపకు మూరకే॥

సావి—అయిన నాకేమానతిచ్చెదవు?

చిత్ర—ప్రాణసతి! నేనింకేమి చెప్పంగలను? ఏయట్టిసతిమణి నాకులభింపనుండఁ బరమేశ్వరమున నే నిదే యనికొబోయెదను. శుభముగ ననుబంపుము. దైవమునాకు జయమొసంగెనా యచిరకాలముననే వచ్చి సీయాశ్లేష శౌఖ్యమనుభవించెద. వేటొకవిధమాయె నా—మానినీ—(కన్నీరునించి) ఈమొదటిముద్రేకడముద్దుగాభావించి

(ముదిడ).

సుమా—(దగ్గును).

చిత్రా—ప్రాణేశ్వరీ! నామిత్రుఁడు వచ్చినట్లున్నది.

అనుబంధము 12.

నాకొనతిమ్ము. అదెందు ధూరమున మీయుత్పలయే కాఁబోలు నిన్ను పెదకు

చున్న చందమునఁ బోవుచున్నది. సొమ్ము. ననుమతము. (ముందఁగింపఁచును.)

సావి—(కన్నులునించుచుఁ దిరిగిచూచుకొనుచు నిష్క్రమించును)

సుమా—(ముందఁజీకవచ్చి) ఓచిత్రాశ్యా! ఓసత్యవంశా! ఓమితగ్రుడికొడుకా! ఎక్కడ నున్నావు ?

చిత్రా—(సుమాలియొద్దకువచ్చి) సుమానీ ! ఎంతసేపుపోయితివి !

సుమా—ఆ-హా-ఎంతసేపుపోయితివా? నీ పెక్కఁగనుంటివి ?

చిత్రా—అందొక కార్డులమువచ్చియున్న బోయియుంటిని.

సుమా—అదేమి మగపులియా? అడుపులియా!

చిత్రా—ఏపులియైన నేమి?

సుమా—అది నీవేటకుఁజిక్క-నా? నీవలలోఁబడెనా ?

చిత్రా—ఏమిటడిగెదవు ?

సుమా—పోనీ! పోయి యేమిచేసితివి ?

చిత్రా—దానింజయించిని.

సుమా—ఎట్లుజయించితివి ?

చిత్రా—యుద్ధమాడి.

సుమా—ఏయుద్ధము ?

చిత్రా—“ఏయుద్ధము?” ఏమిట్లుసంశయించిన మాటలాడెదవు !

సుమా—నీవు సత్యవంతుడవుగదా ?

చిత్రా—అయిన ?

సుమా—సంశయమేలకలుగు? ఇంకమనమూరికె బోవఁబునలేనుగదా?

చిత్రా—ఎందుకు ?

సుమా—పెదపులివిడుచునా ?

చిత్రా—నీమాటలు నాకుఁజెలియవు

సుమా—ఆ. పై॥ ఎంతవారి నైన వింతఁదైనిరించుఁ

గాంచఁగాంచమించుమించుపగిది

భ్రాంతి నేమరంగఁజై బడిలోఁగొనుఁ

గలికివగలఁబెదపులియారె ॥

ఇట్టిపెదపులి సనుబోవనిచ్చునా ! ఉండనిమ్ము. నావృత్తాంతము వివరణ!

చిత్రా—నవ్యత్తాంతమేమి?

సుమా—నీరశదశికొనివచ్చు మార్గమున రెండు వింతవృత్తములు గంటిని.

చిత్రా—ఏమివృత్తములు ?

సుమా—విచిత్రములగు నల్లతలుగుల రెండుపులులు. ఒకటి పెంటి. ఒకటి పోతు.

మానవభావతో మాటలాడుచుండెను.

చిత్రా—నీమాటలింకజాలును.

సుమా—అబద్ధమా ?

చిత్రా—ఎక్కడజూచితివి ?

సుమా—ఇక్కడనే దాపుననే.

చిత్రా—అవియేమాయెను ?

సుమా—ఒకటితోనొకటి నరసమాడుచుండి నాస్సని విన్న పెంటునే యొకటి పరుశాని

నాయెదదకువచ్చెను.

చిత్రా—వచ్చి?

సుమా—అట్లనే నిలిచెను.

చిత్రా—నిలిచి ?

సుమా—అట్లనే నిలిచెను.

చిత్రా—కదాకేమిచేసెను.

సుమా—పెద్దపులినిఁజంపిసల్లుచేప్పెను.

చిత్రా—ఎవరు ?

సుమా—నీవు.

అనుబంధము 15.

చిత్రా—విమానకా ! హాస్యమేల చేసెదవు ! నీతో నావృత్తాంతము చెప్పువలయు

ననియే యెన్నియుంటి. నీవచూచితిమికాబోలు. అయినను నవిగదయుగాక తెప్పెను.

గాని పోవదురమ్మ. ఇప్పుడు గుఱ్ఱములలసియున్నవి. నీరవిశ్వాసా ?

సుమా—గుఱ్ఱములకంటె నీవెయ్యెక్కువగా చలనమున్నట్లుతోడె. నాకిమా యూరికి

బోవఁ బనిలేదని తోచుచున్నది. ఇంకగుఱ్ఱములపై నేమినిల ?

చిత్రా—ఇటురమ్మ. వృత్తాంతమంతయుఁజెప్పెను. (సుమాలితో విష్కంబు).

[పునః ప్రవేశము-ఉత్పల].

ఉత్ప—అయ్యో ! సావిత్రి ! ఎంచెందు పెదకనున జక్కయన్నావు గదా ! అయ్యో !

పులి నినుఁజంపెనని నీవనెనునకుల కట్టివాగ యెఱిగిండు. నీకట్టి పడుచు వచ్చెదా ? ఇంక నీన్నెందు పెదకించెదగు.

అనిపించుకొను 14.

(నాచియున్న పులిగట్టాచి)

అహ! ఏమియాశ్చర్యము! ఈపులియునునాచిపడియున్నది. అహ! ఇట్లుండనా? సావిత్రి మోహదృష్టలఁజూచియున్న చూపనోహరాకాశుడొకప్పునిని సుదహరంచి సావిత్రినట్లే కొనిపోయియుండునా? ఎట్లయిన నాకుగట్టి పితరులతో స్వర్గాంత మెఱిగింపవలయు-(పోవుచుండు)

[పునః ప్రవేశము సావిత్రి]

సావిత్రి—ఉత్పల!

ఉత్పల—మాయమ్మ! ఉన్నావా? అమ్మగో! నివు పులితోటబడితివని భీతిల్లు.

సావిత్రి—పులితోటబడనుండి తప్పించుకొంటిగాని-చలియా! ఏమనివచింతును.

ఉత్పల—తరుణీ! ఏలయింకనునీకు భీతియుఁజింతయునున్నట్లు నూచింపుచున్నావు.

అపులి తరిమికొనివచ్చిన భయమింకనువదలలేదా?

సావిత్రి—అపులిభయమేమియులేదు-అయాలోచనయులేదు.

ఉత్పల—అట్లయిన నీచింతయునుననేమి?

సావిత్రి—అపులిననుమ్రించియుండిన నొకనిమిషమున నాయాసమునకుఁగలయునుదుండె.

ఇప్పుడు నాకున్న దుఃఖమింతయని చెప్పఁజాలము. హా! జనమా (నిరసించుచును.)

ఉత్పల—చెలియా! ఏటికిఁగొన్నిరునించెదవు? (స్వ) అహ! తెలిసెను. ఈచెలికి మన్మథావస్థజనించియున్నది. ఆయ్యా! మాత్సర్యమున్నదిగదా, శత్రుగతునిలిచి కొనిపోవలయు.

(నిష్క్రమించుదు).

తురీయరంగము-అడవి.

[ద్యుమత్యేనఁడు (అంధుడై) సానంద (కన్నులకుఁ బటము గట్టుకొని) కూరుచుండి యుందురు].

అనుబంధము 15.

ద్యుమ—తరుణీ! సానందా! నీవు నావలె సంధ్యత్వముఁగలిగియున్న మనకెవ్వరుదెచ్చి-
కొఁగలరు? నిన్నటినుండి యిందుపడియున్నారమే. యుండేమిగతి? వలదు. పట
కొండము నిప్పుము.

సానం—నాగ! ఇదియేటిమాట? నీవుచూడలేని నాకన్నుల నెనొక్కపదార్థమునైన
జూడనిచ్చయింతునా? ఇట్లేయుండనిమ్ము. తీయింపుము. మనకెవ్వరును దెచ్చి-
కొనున్న నిట్లేప్రాయోపవేశమునఁ బ్రాణములు వాయుదముకాక.

ద్యుమ—తరుణీ! ఇంతపట్టెలని మనపుత్రునుదంతము తెలియునట్లైనఁ బ్రాణముల కరించి
యుండము. వలదుడుగుమా.

సానం—ప్రాణేశ! ఎన్నియో సంకటము లనుభవించునది మనచేటికిఁ జాన్తుగలగు?
నీవు భ్రాంతివహింపకుము. మనకేమియు కలదుములేదు. దెచ్చలేనియనదల రక్షించు
కైవము మా పొలంబులగుండఁడు. నాప్రతి నెఱవేర్చునిమ్ము.

ద్యుమ—హా! కైవమా! కుమరా! సత్యవంతా! నెలదినులులనాడు నిన్నుఁగన్నులారఁ
జూచుటయే మాకుఁగడచూడయ్యెనే. ఈ కురాత్కులు గుటకేతుని యా
తేలింగున నాకంఠము ఛేదించిపోవలె.

శ్లో. దారుణరాశ్రివిచ్యుతపదంపడి యంభతమీతైఃప్రభాణము
త్రేరికఁబాయ వేలయింటచేయుదురే గుటకేతుఁడంపునా
క్రూరభటుల్లడంగిడలఁగోయక నెప్పినయాజ్ఞమీఱిని
మౌరణ్యవైరమూనియుపకారము చేర గుహాక్షిరోధముక

సానం—నాగ! మనకిట్టిపాట రావచ్చునా!

అనుబంధము 16.

శ్లో. యోగ్యప్రకంబువోయె నయయోయటవీన్ధులిదిక్కులేనివై
రాగ్యముఁబూనుటయెఁడ్రఖరంబగుసంభోయుట్టిపాటానక
భోగ్యముగాఁగడతెఁద్రయపుత్త్రునిజూచుటతీతనిట్టిదా
ర్భాగ్యముగల్గినేర్చునెఁడ్రాన్ధులి నెవ్వరి కైననల్లభా.

స॥ సుమాలి. చిత్రాశ్వుండు (దూరమున).

చిత్రా—సుమాలీ! ఈమధ్యననుమలంగగిరినే. నారసంతయు నిట్లయింపు నే.

సీ॥ ఎడమ దిక్కుననుండు కుడికి నే శేం చేసి

గరుడియుఁ బాలయు సరును గాంగఁ

గల్గ కతోరంబు గాంగూని పగలెఘూ

కానీక మధిక భయంకరముగ

నూరకూరక మనయు శ్రీమాశ్వములకుఁ

గన్నీరు పెల్లుగాఁ గాఱుదొడఁగె

నిలువక నావామనేత్రంబు భుజమునా

కంపించె భీతి యగ్గలముగాఁగ

తే॥గీ॥ నిట్టిదని చెప్పఁగారాని పట్టరాని

తాపమున మాననం బెల్లఁ దల్లడిల్లె

నాకనము ద్రుంగిపైబడి నట్టులయ్యె

లోకమంతయు మునింగిన జోకదోచె.

ఇంకను సాశ్వపురి నాలుగుయోజనములున్నది. మాతండ్రి శేసాబుకలిగెనో చిత్ర మంతయుఁ గళశళమంది కడుపునఁ జేయివెట్టి కలచిన్లున్నది. ఏమియుఁ దోచు కున్నది.

అనుబంధము 17.

సుమా—చిత్రాశ్వా! ఇట్లు యోచనఁ జేసిననెట్లు. అవశకునములేమా యవుచున్నవి ఆపెద్దపులికన్నె నిన్ను భుజించి పొమ్మనెనంటివి. భుజింపకపోయితివి. నాకును మృత్యున్న భోజనముఁ దప్పించితివి. ఇంతకంటే నవశకునమెట్లు? ఆకన్నెయందుకు వన్నె జెట్టినట్లు నీ కెంటువచ్చెదనని చెప్పెనంటివి. ఇది రెండవ యవశకునము. నీవా చరిత్ర చెప్పినప్పుడే నాకును మనకున శంకగలిగె. అయిన నేమాయె. నీవం తేమియు భయపడవలదు. సరువురూరము పోయితిమేని మనరాజ్యమువచ్చును. ఎవ్వరినైన విచారింపవచ్చును. పోదమురమ్ము.

చిత్రా—సుమాలీ! నాకొళ్ళొత్తుప్పవడునున్నవి. ఏటికోమనసునఁ జిప్పరానియారాటము గలుగుచున్నది. కొంచెము విశ్రమించుకొని పోవుదము.

సుమా—నిన్నంతయు నీవునన్నుఁ దీవరించుచుంటివి. నెడకు నేనే నినుఁ దీవరించు విధానముగలిగె; కారణమిప్పుడు తెలిసె.

చిత్రా—ఏమి ?

సుమా—సికూరికిబోవ మనసులేదు. మరల నిన్నా పెద్దపులి వెనుక కీడ్చుచున్నది.

చిత్రా—సుమాలీ ! ననుహస్యమాడుటకదియో సమయము ?

సుమా—హాస్యమునకు సమయము గలుగవలెనా ? క్రొత్తఫక్కిచ్చెప్పితివి.

చిత్రా—నాకట్టి భ్రాంతియున్న నప్పుడే యవ్వోట నిలువక పోయితివా !

సుమా—కొన్ని పదాగముల కాక రణశక్తి సమీపమున నున్నప్పుడు కలుగు. మఱి కొన్నిటికి విడిచి దూరముచనుకొంటే నాక రణ శక్తియొక్కువగు. ఇదేమాళ్ళర్యము?

ద్యుమ } హా! ధైర్యమా, హా! శ్రీహరీ! మాకెట్టి పాటులెచ్చితివి.
సానంద

చిత్రా—(అలకించి) తాళుము. సుమాలీ ! ఏదోదూరమున నార్తారావము విననయ్యె.

సుమా—(అలకించి) చిత్రాశ్వా ! ఇదినిక్కముగా భీతిదము. నినుహాస్యమాడినందుకు మన్నింపుము. నాచెవుల నే నమ్మవచ్చునని యిదిమిజనకుని ధ్వనిగావోడె. పోరమరమ్ము. (చిత్రాశ్వునితో సమీపించును).

ద్యుమ—హా ! శ్రీహరీ !

ఉ. నెవ్వగనివ్వటిల్లజననిందితకృత్యముగాడెచూడఁగా
నివ్వసుధాతలంబున నరేంద్రులులేరొకడంగివైర్తిపైఁ
జవ్వకురారోధీరగతిఁజేకొనరోజయలక్ష్మీనాజిలో
నెవ్వరుగానిక్రూరమతిగతిగన్నులఁబోవఁగొట్టరే.

చిత్రా—హా! ధైర్యమా ! (అని మూర్ఛిల్లును).

ద్యుమ—ఎవరక్కడ ? ఎవరక్కడ ?

సుమా—రాజేంద్రా ! మీచుఱుముఁ జూపివచ్చిన పాపులము.

ద్యుమ—సుమాలీ ! ఎప్పుడువచ్చితివి ? మాకుమారుఁడెందున్నాడు ?

చిత్రా—నన్ననవరతము సమంతిత ప్రేమఁబోషించుచుఁబాయకుండైనతలిదండ్రులారా
నేనెమని వచించువాడను.

తా. జోదుల్పంగరమాచుచుందురనుచుకొ శోకంబునన్దూలుని
నోదార్పంగలనంచుఁగల్గెనదిరాయుధంబటంచున్జయ
మోదంబైననువీరనాకమయినంబొల్పరునంచెంచితిక
ఈచార్భాగ్యముగల్గునంచు జనకాయేనెంచన్వన్నంబునక.

పితరులారా! మీహాములఁజూచి నేనెట్లుభరింతును. ఈయరణ్యమున నిట్టిపాటు
మీకెట్లుగలిగె.

మృదు—తనయా! నాజాబువలన నాపదత్ర యింత యలుగునయ్యెనుదా! నాజాబు
నుమాలినిబంపిననాడే—విమనిశనవును?

సీ. నరసాల మగలించి పురదాహ మొనరించి

ఘటకేతు డాహసకరినుడగుచు

బలు సైన్యమరుదేణ బనగంబొసర్చినా

చిన్ని సేన బంబించి పన్నుబట్టె

సీచంగ మెఱిగింప నిక్కచ్చియొనరించి

జియంగ ననుజేటసొలునుచె

బాధించె గొన్నాళ్ళు పనమ సామంతుడు

గన్నులుగట్టిగాఁ గట్టజేసి

తే. గీ. భటుల బంపించె తలఁగోడు బనిచె మొన్న

నారురాజ్యంబు నెడలంగఁ బొసచనిరి

భీమకాశేత్ర బంధంబు విప్పినంతఁ

గటకటా నిన్నగన్నులు గానవయ్యె.

చిత్రా—అయ్యయ్యా! (అనినొకచును)

సానం—సీ. సీతంజి చరితంబు నెగులు వింతిసాఫల్య

యింక నాచరిత మదేమిచెప్పఁ

బ్రాణేశుడరిచేతఁ బడెనంచువినిసంత

ఘటకేతుఁ డధిక మమ్మన్నుఁడుగుట

ననరోధ మెడఁబొసి యగ్రజాతుని యింటఁ

దెలియ కుండగఁగొన్ని దినములుంటి

వీటనన్నెమకించు వృత్తంబు వినిభ్రాంశ

రీతినిక్కాసఁ జేరితిని మొన్న

తే. గీ. నిన్న సీవిభు చరితంబు విన్న యుండు

బెల్లుపొగిలితి యింతటి భీమభంగి

చనునె కనుకట్ట విప్పట సాధ్యమయ్యె

సట్టెవిప్పిత శృష్టిలేడయ్యెనంజి.

చిత్రా—హా ! దైవమా !

ద్యుమ—శా. ఇన్ని చక్రియయెన్న నేల యటలంతే గ్రుడ్డినెయుండగా
నన్ను నాంచినయంత నెంతవలదన్న న్మానకిచ్చానతాఁ
గన్నులట్టుకొనెప్పటాంచలమునక గన్నావెయినాశ్శకో
యన్నాచీకులమైతిమేలయింకఁ గట్టామేముజీవింపఁగక

చిత్రా—తండ్రీ! రాజ్యమువోయినందుకు దుఃఖింపను. అరణ్యవాసము గలిగినందుకు
దుఃఖింపను. పడరానిపాట్లకన్నిటికి నోర్చుకొనుచుంటిని. మీముఖములఁ జూచిన
మాత్రముననే తరంగములభంగి నుబికివచ్చు దుఃఖిపరంపరకట్టారును. ఇంతటియాసుర
కృత్యమెంచిన వింటమే హా! అశక్యమశక్యము. (దుఃఖించును).

సానం—కుమారా ! నిన్ను నైన నీవువచ్చియున్నఁ గన్నులారఁ గగనసారిసమూర్తిజూచు
చుంటిగదా ?

ద్యుమ—తండ్రీ ! ఇతఁమాఁడుమాసములకు నీకు యావరాజ్యాభిషేకము చేయనేంచి
యుంటినే. అక్కటా! ఇట్లుగనె.

శా. నాకాధీశునివై భవంబలర రాజ్యం బెల్లనీవేలన
స్తోకాసందముఁ జెందలేమికిని నేశోకింపనింతేనియుక
రాకేందుప్రతిమానమైనగవుతో రాజిల్లినీయాస్యనా
శీకంబున్దిలకించుభాగ్యమయినక లేకున్నదే పుత్రకా.

చిత్రా—(లేచి) సుమాలీ ! నేనీదుఃఖము గరియింపఁజాలను. మాతల్లిదండ్రుల నించే
నామాలు కొన్నిదినములు చూచుకొనుచుండుము. సేనివ్యవహారమొదలు.

ద్యుమ } అయ్యో! అయ్యో! కుమారా ! ఏక్కడికిఁబోయెదవు.
సానం }

చిత్రా—నీ. కడుక్రూర కర్ముని ఘటకేతు మెడనెత్తు
రీధరాస్థలిఁ బ్రవహించువఱకుఁ
గాదేని నాయంబకమువాని యెడఁగాఁడి
పొడలి వీచునడుస్సి పోవువఱకు
నొండేని మోకాలు గుండియ నిడివానిఁ
జదిసికుత్తుకసల్చి చంపువఱకు
లేదేని మీకైన లీలబాఁకునఁ గ్రుమ్మి
వాని కన్నులఁ దీసి వైచువఱకుఁ

తే. గీ. గలుగ నేర్చునె యూలట నిత్రాశ్వ

మగునె నఫలంబు, ధనువును సునియుగగోల

బట్టుటేటికి, నామాటం గూడచేసి

వెడలి పోనంగ సెలవిండు నిశచులార.

ద్యుమతనయా ! కన్నులులేని మేము నివురింగగొ యునికను ప్రాంతముల నిలిచి యుండగోరట! నికంతధిగుణ సైనికు డేదకొలుకులం బూరిక తోవ్యమున సేవ్య మించుట యనువగునా? నిశియనెనివిడిచి పనిన మూల్రాణములు నిశాచవుమనూ.

సానం—సాహస మొక్కటి నిలుదుఁగాక తోవ్యసాధనమగునా! వలదీతొవ్వ ముడుగుము.

చిత్రా—పితరులారా! నన్నెల నిర్వలభపట్టవనం? మియువేడికొనినకు నానోలడు.

సుమా—సత్యవంతా! అందఱులం తెన్నవాయెపు నిశియనిజేకఁజేరి! నిజేకాక గా నివ్వడు ధనువును గొనియు బాణమును బాయను గొనిపోవనేమునట్లనట్లున? అంత వతో ఋషులు వచ్చుచున్నట్లున్నది. తాళుచు.

[ప్రవేశము: జంబాలుండు. సందకరుండు.]

జంబా—సందకా! ఆక్కడెకే పోయినానము.

సంద—జంబలా! పీకే.

జంబా—రాజేంద్రా! నిచిత్రమంతయు మేమెఱిగితిమి. ఇగవంతులను గొనవేసిలూ సంగఁగలఁడు లెండు. రాజుమారా! ఈసాహస నిష్కర్ష డుల్లగా మును.

చిత్రా—సంధుమింద్రులారా! సర్వజనులైన మిరాడుకూటలను సేసేములర విన్నవ గలను?

మ. యతిలోకో శ్చగులార మాచితియె మూయగ్యాఁగమంద్రుల పి గతి నేత్రంబులఁబోవఁగొట్టిన మహాద్ర వ్యాజన్మిన్ద్రులమును య్యతిపాపాత్మునిఁగట్టమానునుని మూలదేహాధిపత్రీడనం హతుఁగావింపక యూఁజిల్లునె మసంబత్వంఁగమృదుంబులక.

జంబా—కుమారా! ఎంచును గృష్ణపక్షమును శుక్లపక్షమును గలుగుట? ఏలయోచించెదు. విధిక్రతము మీఁజరముగాగు. ఇదిగో మాతాత్రుమును నొనపక్షకాలలోఁ గొన్నాళ్ళుండుండు. నారాయణుండున్నవాడు.

(సప్త-మింతుగు).

శ్రీ

సావిత్రిచిత్రాశలనాటకము

ద్వితీయాఙ్కము-ప్రథమరంగము.

మద్రాసులో నశ్వపతి నగరు.

[ప్రవేశము: అశ్వపతి మాళవి].

అశ్వ—మాళవీ! మనసావిత్రి విషయమై నాకేమియుఁ దోచుచున్నది. ఏమిచేయవచ్చును?

అనుబంధము 17.

వాదక పట్టది.

కాంతయేమని చెప్పఁగలుగు మనసావిత్రి

కింతపసిఁగునమబ్బునే యెందునానత్య

సంతోషకర్కశనన్యఁబరిణయంశాటకును

వలదనుచునున్నయదిగా.

యెంతచెప్పిన మానదేరాజ్యమెడలిగహ

నాంతరంబునవంతనడలొందునానత్య

సంతోషకర్కశనన్యఁబరిణయంబగుచేడ

పరికింపదేయక్కటా.

మాళ—నాగా! ఇంతత్వరయేల? ఇట్లుడు మించిపోయినదేమి?

భామినీ పట్టది.

తడవ నేటికిఁగ్రాణానాయక

పడుచుదనమగుకళనసుతయీ

వెడఁగుచందముఁబూనెవలదను విధమదేటికిఁబో

నిడుతమొకకొన్నాళ్ళుపోయిన

నెడఁదనించుకబుద్ధిగనిగినఁ

బడఁతిమదియొచ్చితరతమ భావముంగనదే॥

శబ్ద—ప్రియా! దానాద్రుత నొకవత్సరమునుగంగము బోధించుచున్నా నే. ఇందులోను
వలన జయింపఁబడి యరణ్యమున వనరుచున్న చంద్రుని కృతకృత్యముగల నొకరిని కల
దనుచున్నదే. ఇంక నెన్నాళ్ళను బుద్ధులుగలవలయు?

భౌమినిపట్టుచి.

కన్నియకుంబదునా"లు గేఁపలు
మొన్ననే కడచ నెన్నయందని
మన్ననొప్పక సలదువలదని చూచుచున్నదిగా
యిన్నినాశ్యవివాహితగతులే
యున్నలోకమువారలేమని
యెన్నదుర్యాయనుభీతినిచేమనదు యుగలోకమునుబట్టి॥

ఈవిషయమున దౌచింప నే యిప్పుడువచ్చితి.

[తెరలో ధ్వని.]

సరసిజాయతెలోచనా-భవజాలబంధవిమోచనా

[ప్రవేశము: దాసి]

దాసి—దేవా! నారలు వచ్చియున్నారు.

అశ్వ } (లేచి నారదునిబిలిచికొని వచ్చుదు.
మాళ }

అనుబంధము 18.

నార—తరల॥ సరసిజాయతెలోచనాభవజాలబంధవిమోచనా
గరుడవిశ్రుతవాహనాఘసకాయలోకవిమోహనా
ద్విరసనాయకపోషణాపరమీగదానవభీషణా
సురసమూహాపహాననాపరిశుద్ధసంశ్రితజీననా॥

మాళ }
అశ్వ } (నారదునికి నమస్కరించి యాశీర్వాదములఁ బడియుచుదు)

కుసుమపట్నది.

నార— శుభమెయ్యశ్వపతిమీ
కుభయులకుఁబు త్రికిని
సభవారికెల్లరకు సంతోషమే
యిభహయభటాదులగు
విభవంబులకు నెల్ల
నభయంబెప్రజకెల్ల నానందమే॥

అశ్వ—సంయమింద్రా! మీయనుగ్రహమున నంతయు సౌఖ్యము. మీయాగమన
మున మాకు సర్వశుభములును గలిగె ?

నార—మీరేమో యోచించు చున్నట్లున్నది.

అశ్వ—ముసింద్రా! మాపుత్ర సావిత్రి నిషయమై యోచించుచుంటిమి.

నార—పుత్రివిషయమై చింతయేమి! సావిత్రి యెక్కఁది?

అశ్వ—మాశీ! పిలిపింపుము.

నార—ఇదిగో తలచుకొను వేళకేవచ్చెను.

[ప్రవేశము: సావిత్రి]

అశ్వ—రమ్మా! సావిత్రి! నారదసంయమింద్రులకు నమస్కరింపుము.

సావి—(నమస్కరించును)

నార—కల్యాణమస్తు (అని) అశ్వపతిరాజా! ఈవిఁడు వినాహప్రయత్నములేవియు
నొనర్పలేదా?

అశ్వ—నారదా! మీ దనఁజెప్పఁ డీకన్యకు ? మీరు నెఱుంగుదురుగదా సాశ్వపతి
యగు య్యమత్సేనుని యుదంతము! ఆతనికొడుకుం బరిణయమయ్యెద ననుచున్నది.
ఎంతచెప్పినను వేఱొకని వలదనుచున్నది.

నార—అమ్మాయీ! ఆవునా?

సావి—సంయమింద్రా! అదియే నాసంకల్పము.

నార—లోకమున నెవ్వరును ధనవంతునిఁ గోరుదురే? ఎఱిగి యెఱిగి నివృత్తివానిఁ
గోరుదువే?

సావి—ముసింద్రా! ఆదియంతయు నిష్కారాయము. ఎట్టివాఁడెనను నతఁడే నానంద
దైవము.

నార—అప్రమామలంధులగుదా?

సావి—నాకొఱకేమైన నంధులైరా?

సార—అట్లెవలలో నాకలములుగిని బ్రతుకను నన్నది. గానమిట్టిది విశిష్టమైనదనియును?

సావి—అ సత్యవంతుడను రుణవశియైనది? అని చెప్పియున్నానును నన్నది?

సార—రాజేంద్రా! ఇంతదృఢమానసమన్నపక్షిగల చూచి నుండును?

అశ్వ—ముసంద్రా! నెడఁజెప్పించి నేనరికిని. "అయినగోకొని. భోని! ఆసత్యవంతుడ

జెట్టవాడు?

సార—రాజేంద్రా! ఎంతయని చెప్పకలయు! అతడు రాజునమాదనాశ్రయము. కాదు చిఱుతవారికియు సెలయో ఖ్యాతిజరిగినవాడు.

శా॥ ఆహుపంబునరోజులోచనల కాష్టానంబుగల్గించునా
ధీరత్వంబరిహృద్యయంకరముగాదీపించునాసూర్యతా
చారంబెవ్వరిగానిసక్కునుపవక జంకలచునాప్రీతీయ
య్యారే మిత్రుల నెల్లసోదరులఁజేయంజూలుగాభూనరా.

అట్టవాడింకొక్కడుకలుగునా? అయిన— (యోచించును)

అశ్వ—బుషిసత్తమా! ఇంక నేమె చెప్ప నెంచితివి.

సార—విశేషమేమియులేదు.

అశ్వ—ఏమెచెప్పనెంచి నంకోచించితివి. అది సత్యవంతుని విషయమైయుండి చెప్ప వచ్చునని చెప్పుము.

సార—ఆ సత్యవంతుని గుణములఁ గొనియాడుతఁటి మనసున కొకవిషయము స్ఫురించి. అది వచించుటకై కొంతకాలమునను బండ్లకొర్యమగుటచే జివ్వగుడుచు చును చిరము. అన్నియు మంచిలక్షణములే కలసకాగము లోకముననుండుట దుర్లభము. ఆ సత్యవంతునికిఁ బెండ్లియయిన సగవత్సరమునకు మృత్యులగు విధి యున్నట్లు విన్నాను.

అశ్వ } హరి! హరీ! (ఆనిచెవులుమాసికొందురు.)
మాళ }

అశ్వ—సావిత్రీ! వింటివికదా! ఇంకఁజాలింపుము.

సావి—ఏమి చాలింపవలయు?

అశ్వ—ఇంకేమి? ఆసత్యవంతునిపైఁజంత.

సావి—అదియెన్నటికిని బోజాలను.

అశ్వ—అయ్యో! పెండ్లియైన సవత్సరమునకట్టి ముఖముగలిగిన నెల్లగరింపకచ్చును?

సావి—నాప్రాప్తియనుకొందును.

అశ్వ—తనయా! ఇంతమూర్ఖత తగునా?

సావి—అయ్యో! ప్రాప్తముఁ దప్పింప నెవరికి సాన్యమగు. విధి యెట్లువా? సియున్న నట్లుగు.

అశ్వ—కుమారీ! ఇట్టిచందముగలదా! బంగారుకత్తియని గొంతుఁగోసికొనఁబోలునే? ఈమాటాడఁడుము. చిటుతనమున నివుముందు వెనుకలు యోచింపక యెంతతప్పని పట్టుపట్టినను మేమురక యుట్టే పోవచ్చునా! ఆతలఁచింక మానుము.

మాశ—నాథా! దీని నింతల యడుగవలయు? చెప్పినట్లంతయుఁ బోనివ్వవచ్చునా? ఎనిమిది దినములలో లగ్ననిశ్చయముచేసి మాయన్తుకొడుమన కిచ్చి వివాహము చేసిననది. ఇంతటి తల పెద్దతనము లిప్పటినుండియున్న ముందుబాగగు.

(సావిప్రతిః)

కం॥ కూఁతురటంచును జేతః

ప్రీతిన్నిను నిన్నినాళ్ళు పెంచినవారికె

నీ తలదండ్రుల నెంచక

పోతరమునమాడలాడఁ బోలునెత్తస్వ ॥

సావి— ఉ. అమ్మకచెల్లకోపముననాడెదు పోతరమంచునాడెనా నెమ్మదిలోన దైవగతినించితి మోహముసత్యవంతుపైఁ గ్రమ్మజుఁజాలునేయదియుఁబ్రాప్తముదప్పనెమిరలొప్పరే సమ్మరొకస్యనై మనెన నామరణంబును మాటలేటికికె ॥

ఇంక మీరు నన్నెక్కుడుగా బాధింతురేని యెక్కడఁనైనఁ గూపముంజూచుకొనియెద.

మాశ—చింతయే తీరినది.

అశ్వ—అయ్యో! మాశవీ! ఊరపండుము. ఇట్లెందువు ?

మాశ—అనక యేమిమఱి? ఇంతచిటుతస్రాయమున నింతపట్టుతగునా ?

సావి—

(నిష్క్రమించును)-

అశ్వ — కం. ధీరతయును బలుపంతము

సౌరుదలంపంగ నక్కజంబగు నిటులె

వ్యారునలదన్న మాసదు

నారదయిక్కనై నేమనంగలవాడెక ॥

నార—చ. అసదృశలీలనామదికి సద్భూతమయ్యె నగేంద్రవ భవమా
 ననగద యీవెలందివినినానమ యెందునునీ దనిత్రే న
 క్కనమగు నింశభక్తిగలనన్నియ కందు ససాధ్యములను నే
 యొనఁగుమునత్యనంతసకయోషక యీశహాసీలూనమహాకా
 మంచిచోట నేయిమెనిచ్చితిరి. పార్థ మంచున్పురిననగునా? యిది యీ దిలకలము.
 భగవంతుడున్నవాడు.

మాల— భగవంతుడున్నవాడే
 యగు నైనను జెలిసి జెలిసి యనుచునునుగు
 న్నొగరునఁ గూపంబునఁబు
 న్నగనేభగవంతుఁ డేమొనర్చుంజుమమా ॥

నార—అమ్మా! అటుకొను. నాకేమి యాశన్వితి తేమిమేనలగుచున్నది. తోను
 చున్నది. నేనును నాయోమనకొలది సాహాయ్యమొనర్చెద. నీ బుజ్జీదొంగసారి
 వచ్చి సావిత్రితో మాటలాడి నిల్చియుంచెద.

అశ్వ—నారదా! భాగ్యము. నీయునుమతి గలిగిన నదియే మామధ్యవత్సవిధి గదా?

(నిష్క్రమింతురు).

ద్వితీయరంగము-అడవి.

[చ్యుమత్సేనుడు, సానంద, చిత్రాశ్వడు, సుమాలి, ఋషులు,
(కూర్చుండియుండ)].

చిత్రా—చూచితినా సుమాలీ! ఈయరజ్యావాసమే యెంత సంతోషకరముగా నున్నది. పవిత్రములగు కుశామల సేకరించి, యంతశ్శత్రువుల హరింపజాలిన నియమానుష్ఠానము నుపాసించి. పర్ణశాలలో నధివసించి, సాంగోపాంగముగా నిత్యకర్మ విధి నిర్వహించి, పావనులగు ఋష్యముల యనవరత సాంగత్యమున మించిన యాయురజ్యావాసమునకు, కామాద్యరి వ్యర్జ్యమునకు సానభూతమగు నిల్లను చీకటి నూతిలో ధనార్జనకోగబాధితులైగర్వాంధకారమునఁ గన్నుగానక పాపకృత్యము లొనర్చుటకు నాన్పదమిచ్చు రాజ్యములు మెన్నటి కైన నెనయునా?

సుమా—ఔరా! ఏమిజైరాగ్యము! ఇనియభావంబుననే కలుగుట.

చిత్రా—అట్లెల?

సుమా—ఇప్పుడు నీకు రాజ్యమివ్వఁగి. గంతులువేయుదుఁబోయెదవోలేదో.

చ్యుమ—సుమాలీ! ప్రార్థనైతనిది?

సుమా—రాజేంద్రా! ఎక్కినచున్నది.

చిత్రా—ఋషికుమారులారా! మాటలవశమునఁ బ్రోద్ధముఁజితిమి. ఇంక సమిత్కూర్ణము పోవుదమురండు. (అని ఋషులతో నిష్క్రమించును).

చ్యుమ—సుమాలీ! చిత్రాశ్వడు వెడలెనా?

సుమా—వెలెపోయెను.

చ్యుమ—నీవేమో యాలోచనము చేయుటకు వచ్చితివంటివి. ఇంతలోఋషికుమారులు వచ్చిరి.

సుమా—రాజేంద్రా! నేటినుండి నాకు సెలవీవలయు.

చ్యుమ—ఎక్కడికిఁ బోయెదవు. సుమాలీ?

సుమా—సాశ్వపురికి.

సుమా—అదియో! అది ఘటకేతుఁడేలు పట్టణమే.

మ. పరివర్తించితి తోడినీడగమము బాలించి కారుణ్యబంధురమైత్రిస్మృతి నంగజేసితివి మాదుఃఖంబులన్నేడుసి నరరే రాజకులధముందు కడుకూర్చిరాత్మండు దుష్కార్యకర్మచుం నాఘటల కేతుఁడున్నపురికింబోవంగఁగాంక్షించితి.॥

సుమా—రాజేంద్రా! నీమాట నానంద బుర్రాపముగని లిగించి. అనవధియు ననుభవించుచు దలికండ్రులవలెనున్న మిమ్ములబాసి మానురావచ్చునని నీవు నీవు నీవు మనసారం బోవునా ?

కం॥ విడనాడుటమీనంగటి

గడుకోరికగాఁగనెను గాంక్షింపితి నీ

విడరానియొక్క యోజన

విడముటులబోయెన నురావచ్చుననినెని నీ

ద్యుమ—అయ్యోడనుబోయిన నిన్నాడుటవలెను విడువనా ?

సుమా—నెను వానిసారక విడిచినగదా ?

ద్యుమ—నీయొనవయిన నేమి ? ఏమిచేయఁగెంచితి ?

[ప్రవేశము: అశ్వపతి, మామిడి, సానెత్రి, విడిచుము]

ముషి—(అశ్వపతితో) రాజేంద్రా! ఇక్కడనేయున్నానుగదా. (అశ్వపతితో) రాజుచంద్రా! మద్రరాజున సత్వము భార్యయగు మామిడిదేమిటి? విడిచుము సానెత్రితోడను, మిక్కిలి వచ్చియున్నాడు.

ద్యుమ—ధన్యుడనైతిని. అశ్వపతిగిజేంద్రా! నీకు స్వాగతముగా గానీ. విడిచుము చేయుము.

సాన—మామిడిదే! సానెత్రి! ఈమేర మొనర్చుడు.

అశ్వపతి }
మొదలగు } (కూరుచుండుచురు)
వారు.

సుమా—(స్వ) ఈశ్వర కృష్ణుడనో చూచినట్లున్నది.

ద్యుమ—చం॥ అగణితశీల సీతజలకంఠయు భద్రమె

అశ్వ—

రాజుచంద్రా

భగవదనుగ్రహంబునను భద్రమె

ద్యుమ—

మిగులునుభవించు

యగుగద రాజ్యమంతయును

అశ్వ—

నీయొలెదా

ద్యుమ—

నిజరాజుగారియే

సగయె,

అశ్వ—

నరేంద్రమిమ్ముగనెచ్చుకూర్మము

ద్యుమ—

నేనుధన్యుడను

సుమా—కం. ఒందితిగద,

అశ్వ— ఏమొందితి

సుమా— సందర్శనము

అశ్వ— అయిన?

సుమా— నింకజనవచ్చునె

అశ్వ— (స్వల్పకోపమువ) నీ

పిండెవరప్ర

ద్యుమ— సృష్టసైపుము

నందందుడుకేసెందు నావిదూషకుడు

అశ్వ— ఆహా.

ద్యుమ—సుమా! ఎంతపినుకొనెడివైనను గ్రొత్తగ మన యింటికభ్యాగతులై వచ్చి నవారి నిటుహాస్యము లొనరింపవచ్చునా!

సుమా—విదూషకుడెప్పుడును సత్యవాని. సత్యేతరము నానికి రుచింపదు.

అశ్వ—ఇక్కడ సత్యేతర మేమిగలిగె?

సుమా—రాక్షేంద్రా! కనలయము. ఈగృహుత్సేనుడు మీరువచ్చిన కార్యమేమన్న దర్శనముకొనుటకువచ్చిననుట సత్యమా?

అశ్వ—సత్యమేయగు.

ద్యుమ—ఈపచాగమునకే యిట్లుడిని నందున దోషమేమి సుమా!

అశ్వ—రాక్షేంద్రా! నేనుపచాగమున కన్నవాడేగాను. నిన్నుదర్శించుటకేవచ్చితి.

సుమా—అట్లయిన రాక్షా! నిదేహింతుము నిస్వార్థనమున నేయున్నదా?

అశ్వ—అదియందుకేడి గదవు?

సుమా—భార్యతో బిడ్డతో నింతసూరహా ద్యమున నున్నవారిని సందర్శించుకొనుటకు వచ్చినానను

ద్యుమ—రాక్షాపుంగవా! నిహితంబు రేలవచ్చియున్నది?

అశ్వ—సాక్షి! నియతమామలకు చందనమొనర్చుము.

సావిత్రి— (నమస్కరించును).

సుమా—(స్వ) ఇప్పుడు తెలిసె. నిని చిత్రాశ్వుని పెద్దపులి. ఈబుష్పిమారుడు మద్ర రాజుని చెప్పినను సావిత్రియని యాకుమారి పేరుచెప్పినను నాకు జ్ఞానకలుగదయ్యె.

ద్యుమ—మద్రరాజా! అత్తమామలెవ్వరు?

అశ్వ—నరేంద్రా! ఈయమ మీకోసంబు కొందగియున్నది.

ద్యుమ—ఆయ్యా! ఇట్లమేలమేల?

కం. దగదగ్గర్లమృగంబులలో

నెగరో జడమాకుఁగోడలేకొనువయగు

సుగుణాకర యీకన్నియ

యగుమాకోడలస మేలమానుటగాదే॥

అశ్వ—తే గీ. మాతనూజ యెలమి మనసూగఁగోగనీ

తనయుఁ బెండ్లియాడ వసుజనాథ

పరిణయంబు పొంపెవచ్చితి నిదియు ని

క్కమ్ముగాని కేరడమ్ముగాదు ॥

ద్యమ.—మనజేంద్రా! నిను సంశయించి యాడినమాటనను ననుటమింపువలె నీదేవుణ్ణా

నుచు నీమాట యెంతనమ్మదమనినను విధిబలమున మానుఁగితిగియున్న గుహ్యార్థం

దలంచిననింత సంతోషముమానుఁగలుగు నేయను సంశయముతప్పక బోగి ముచున్నది.

రాజ్యభ్రష్టులపై యరణ్యమునఁబడియున్న మాకొయ్యిశ్శాము?

అశ్వ—మానవేంద్రా! సంశయింపకుము. ఈకన్య నాను సావిత్రీదేవి శరవ్రభూతమునఁ

గలుగుట సావిత్రీయనబరఁగు నీకన్యకు వైవయోగమున మీమహదన్ని ప మదిగలిగి

యున్నది.

కం. అన్నన్న యరణ్యంబున

మన్నాడస రాజ్యమెఱుంగ కున్నాడసనే

మన్ననుజిత్రాశ్వంజే

మన్నాభండనియె ధీరమాననకంఠే

కౌవునఁ బరిణయంబొనర్చుటకే లోడ్తచ్చితి. నాయన విశ్వసింపుము.

సాన— నీ. ఆమ్మాయిసావిత్రీరమ్మిందు[సరసమఁబలిచి]నీకుమా

తలనిమిది

తనయుఁడై మదియెట్లు తవిలఁ జెపుము

సావి— యమ్మరోదైవయోగమ్మునఁ బ్రభవింపె

ఘనమోహ మదిబ్రహ్మఘటననుమ్ము

సాన— అత్తమామలమన్న సంధులమేమమ్ము

నేవపుట్టకకొల్ప నిచ్చగింతె

సావి— ఏవగింపఁగఁబాప మెసయదే శుశ్రూష

యొనరింతు నెవునునా యోపినంత

- సాన— యాకలములె మాకు నాహారమిందునీ
కేలీల రుచియింపఁజాలునమ్మ
- సావి— పాలుపారమీరలు భుజియింపఁ గలపదా
గ్ధమెనాకుఁ బరమామృతమ్ముగాదే
- సాన— వనిరాజ్యహీనుఁడై వనరువాని పరించి
యేమిసుఖంబునీ నెనసెదమ్మ
- సావి— సతతంబు భక్తిమైఁబడికిని శుశ్రూష
సలిపెడు సాఖ్యంబై చాలదమ్మ
- ద్యుమ— అలివేణి నీపుమాయమ్మవుగానిన్న
దిలకింపఁ గన్నులు గలుగవకట.
- సాన— యింతటి పతిభక్తి యెసఁగునే పరమాద్భు
తమునించె నీచరిత్రములతాంగి
- సావి— తే. గీ. తల్లి సన్నింత కొనియాడఁదగు నెనీకు
నెనయెపుడమిఁ బతివ్రత లనెడువారు
పాయకీ కనుంగనఁగట్టు పటమెనీదు
మహిత ధీరపాత్రివత్స మహిమఁబాలు.

ద్యుమ—అహా! నైవమునకిప్పుడు మాపైఁ గరుణగలుగునట్లున్నది. సానందా! మన
మియడవులలోఁబడిన యిడుమలన్నియు నేఁడెట్లీశా.

అశ్వ—రాజేంద్రా! ఇంకాలస్యమేటికి? సయాణమున కొయితముకండు. మీరందఱు
మావీటికి విచ్చేసి నన్నుగృతార్థుఁగావింపవలయు.

ద్యుమ—రాజనంద్రా! నీయాదరణమగన్బాము.

ఉ. పెక్కువగాఁగనించితివి విశ్రుతభంగి స్తక్త తపంబులై
స్మక్తువయైన నీమనవిమాత్ర మొనర్పఁగవిన్నవించునేఁ
డక్కటరాజ్యబాహిరులమై కనుంగన్నులు గానకున్నమే
మెక్కడఁపెండ్లికై యరుగుటక్కడ మమ్ముక్షుమింపుభూనరా॥

అశ్వ—

చం. విడువక భక్తిమైఁబురికి వియ్యమువారలనేగుదేరఁగా
నడుగుటనంగనెందు విధియౌట వచించినంతైకాని మీ
యెడరులెఱుంగనే నమయమెంచియె నెంటనెనాతనూజనేఁ
డెడవకయిందెసీనుతునకిచ్చి వివాహమొనర్పఁదెచ్చితీ॥

కౌవుననన్నే నివు త్పమింపచగు. గాక్షేంద్రా! నేనిచ్చున నే నానుచు నీమనమున
కొనంగి పరిణయ మహోత్సవ మొనరింప నున్నానా హాయిలతో వచ్చి యున్నానా?
చతురంగబలములును శేరిపేరాంగలవు.

అనుబంధము 20.

ద్యుమ—రాజచంద్రా! నాయెడ సకపృజకముగదా! నియమింపఁగలుగున నే
గృతజ్ఞుడనై యుండఁగలవారే. కాని నియమించినంత మహోత్సవ మొనరి చుటకు
మే మొడిచిడ మనునందుమహాత్రము ననుత్పాదింపుము. అట్లయిన నాటకములు
దినమున్న మాకోమహోత్సవమేల? మాకు చిగవకొలది మార్పిడియ మాత్రమే
యుండనిమ్ము. అదిగాక మామమారువితో నాటకమునలేదు. ఇంతలోనే యుత్తము
వచ్చును.

సుమా—రాక్షంద్రా! నీకొడుగు నడుగవలసినపనియేలేదు.

ద్యుమ—సుమాలీ! అట్లగునా? వాడేమనునో?

సుమా—ఏమైన ననిన నాకొక యుపాయమున్నది.

ద్యుమ—“పెండ్లిసందడిం బెండ్లికొడుకు నేమటచిర”న్నట్లుగదా గూతుగలయేల?

సుమా—నేను తరవాదినీ. నాకొక మంత్రము తెలియును.

ద్యుమ—ఏమిమంత్రము సుమాలీ?

సుమా—అదియొక్క— నడుమంత్రము మంత్రము. చతురంగిరీ,

ద్యుమ—ఏమిటిదది?

సుమా—“పెద్దపులి” ఇదియేమంత్రము.

సావి—(యోచించి జ్ఞప్తికిఁ బెచ్చుకొని సిగ్గుపడును).

ద్యుమ—పెద్దపులియేమి? నీమాటలు చిత్రములుగానున్నవి.

సుమా—పెద్దపులి మహాత్మ్యమింతని చెప్పవచ్చునా? దాని శిరస్సము మంత్రముగాను
శంకరనకుడుగర. జ్యోతిశ్శాస్త్రజ్ఞులు కూటములఁగల్గించి దీనియగుదురనిచి
యొకదాని రెండు పాదములను మఱియొకదాని మాడుపాదములను గాని నడుమ
నెనుబోతు నాల్లకొళ్ళ నిటికించి త్రాసునకొటించిరి. ఇంతశాస్త్రజ్ఞులొక
మనోహర వృత్తమునకు దీని పేరిడి పలుమాటు వాడఁబడఁగిరి. దానినిరచున ముఖ
భంగముచేసినఁ గలుగుదానికి మరపుటేనుగు పేరిడిరి. మఱియూ పెద్దపులి నేర్పడు
గణమును జంద్రున కిచ్చిరి. యోచింపఁగా “పెద్దపులి”యు నత్సంపాదము నొకటి
గణముగదా? (తనలో) అయిన “శ్వపతి” ముఖభంగమైన శ్వపతియగుగాని గణ
పతి కాఁజాలడు.

ద్యుమ—ఏమిసుమాలీ! నియమము లేనిమాటల!

సుమా—అర్థమున్న మనకీయనగములుండునా? మీకేల? మీరింక “పెండ్లిసనులఁ
జేయుడు” నేనింతలో వచ్చెద.

(నిష్క్రమించును).

తృతీయరంగము-అడవి.

[ప్రవేశము: చిత్రాశ్వుడు (సమిత్కుశలతో)]

అనుబంధము 21.

చిత్రా—నీ. పరిపాలన మొసర్పఁ దరుగిదుల్ నిండిబ
 ల్వెఱపు నింపెడిమహా వివినమయ్యె
 నసయంబు రాజ్యతంత్రాలోచన లాసంగు
 మంత్రులు శబర క.మారులైరి
 జతఁగూడి వెన్నాడు చతురంగ బలములీ
 మితిమీఱు కాసన మృగములయ్యెఁ
 గసిదీఱ వలచేతియసి ద్రిప్పి నఱుకాడ
 శత్రువులీకుశల్ సమిధలయ్యె
 శే. గీ. ఎన్నినాళ్ళని యీరీతి విన్నఁబోయి
 నెవ్వగలడంత సన్నింతఱవ్వసేయఁ
 గూర్చెదవంబు నకునెంత వైరమోయె
 ఊంగఁగటకటయెంతని యంగలార్తు॥

అక్కటా! ఎన్నిదినములని యీముఖముననుభవించుచున్నాను. విధికింతకృత్రికము లేనిభంగి
 గూండునే? నాతలిదండ్రులఁబాసి పోవఁజాల. ఉండి వారిముఖమును జూరఁజాల
 భోజనశయనాదులు మొదలొక్కని యన్నికార్యములఁ గేవలము పరాధీనత గలిగించి
 బ్రదుకు నిరర్థకముగాఁ జేయుఁగా యంధత్వము? అగతి సూచినపుడంతయు మా
 నయము కుమిలిపోవుగదా! అక్కటా! అంధత నేమనవచ్చును! ఎట్టిరోగమైన
 నెట్టిబాధనైనఁ దాళవచ్చుఁగాక కన్నులు లేరున్నమాత్ర మార్వఁదరముగాదు.
 తాఁజూరఁజాలమిచి వచ్చినవారిఁ దెచ్చిన వస్తువుల పీఠస్వరది యేమని యొరుల
 నడుగ వారు కసరుకొనునప్పుడు గలంగు పొక్కు— నెవ్వరెక్కముగాదు. ఎల్లశేళ్ల
 భుజియింపఁగల పదార్థములుగడింప వలసినవచ్చినందునకై యొరులు విసికికొందురో
 యని భీతిల్లి కలఁగుట చెప్పనలవికాదు. గ్రంథాంతర భావములు వినఁగోరి యొరుల
 జదువుమన్న మాకిప్పుడు తీరికన్ననుడి ప్రాణములఁ దలఁకింపఁగలదు. ఎంతయన
 సరమునఁబోవలసిన పనియున్నను బిలిచికొని పోవువారు సందర్శింపని వేళ నయ్యో!
 యిటులయ్యె నేని పడుసంతాపము వచింపఁదీఱదు. ఇట్టిపరాధీనతతో నాపితరులు
 వనరుచుండ వారి విడువఁగలవా— ముందుపోవఁగలనా?

నీ. హాపించి యొరుడింటి చూచి చెప్పిన(గాని)

తనవారిఁ బెరవారిఁ గనఁగలేదు

యిదియిట్టిదని లాతు లెఱుంగఁ జెప్పిన(గాని)

యేపదాఁము భుజియింప లేదు

పెరివారు చదివిచెప్పిన(గాని) నన్నింభ

సముదాయ మింతైనఁ జెడునలేదు

నయనాఁతుల్ గేల్వట్టి దారికీడ్చిన(గాని)

యడుగులు నాలైన నిడఁగలేదు

తే. గీ. సంతతాసంత దుఃఖమశ్రాంతభయన

నారత వ్యధయవిరళ పారతంత్ర్య

మార ననిశంబు మరణంబు కోరఁజేయు

సంధతయయారె వలచదయ్యరుల క్షణ॥

అక్కటా! రాక్షసులు గలుచుకొన్నమాత్రమున నె కన్నులుపోవఁగొట్టియగుటలందో? యుక్తావస్థానురాత్ము నెందైనవంటిమే? అట్టిపరిపంథి మెడపైఁ నల నట్లుకొనియుండి యగదీర్పలేక యనాధగతినున్న త్పత్రయనామ డెందును? దేవస్వము గానివచ్చు దానానాని కేతుఁడగఁగియు నుంకించియు సంధజనకులఁ బాసిపోవఁజాలని వగ కేసముచేయును? అహ! రోదనీపరిధంగ కృజ్జ్వరావభీషణ కోదండమున కాలఁబాలనుగు నాగినిప్పుడే సమిదలపైనుక్తు చూపఁ జొప్పడియె. శత్రురాజుల కింతసేవల ను నివృత్తయిగిలిన గాడి వాడిచూపు నాకరవాలమిప్పుటి కుశలప్రవాడి గుఱుచున్నది. ఔం! విధికృత్యము? ఇవియన్నియు నటుండఁ బ్రాశమనియున్నంతలోఁ దృప్తి పొందె యందునన్న నామనంబటిట్లు లలననాడుచుసంతత చింతలోఁబడుచున్నది. సంతత మతమన్న ను సావిత్రిపైఁ జింతమానను. అలసనివ్రానిసంధ్యపై నాశయేలనియుండు యూహిల్లందమన్న ను నూహిల్లనివ్వను. ఆ తన్నిపై సంతమగుట పుట్టఁజల్లునా? ఘోరారణ్యమున నాకలములుదిని బ్రదుకునాకును నా రాకొనుధాని రాననును నెక్కడితారతమ్యము? ఆకస్మిక దర్శనమాత్రమున సంతతీవ్రమగు ప్రత్యక్షమొనర్చి నన్నుఁగాఁకొరులఁ గోరననియాచెలి వచించిన మాటలన్నియు నిక్కమని విశ్వసించ వచ్చునా? కామము త్పణములో నుద్భవించి త్పణములో నశించవచ్చును. కూహ మునుగొన్నిపట్టుల నట్టిదియేయగు. ఘోరారణ్యమున భాగ్యము నిలునికొనివచ్చిన కాలమున నేనొవర్చిన రక్షణకృత్యమునకుమెచ్చి యప్పుడున్నపించిన సంతోష మునఁ బొడమినక్షణిక మోహమున ముందు వెనుకలు యోచింపఁ గలుగ్వియ్యానాలు. కులాడి యాడినమాటలన్నియుఁ దప్పనిమాటలని నేఁబాటింపవచ్చునా? ఇట్టియని యత స్నేహములు కనుదప్పిన వెంటనే నశింపనా?

ఉ. పన్నగవేణి నాయెడల బాళిరహింపఁగ నాడువెంటనే
తన్నునరింపుమంచుఁ దలిదండ్రులయొద్దకు రమ్మటంచున
న్నన్నివిధంబులక బిలిచెనక్కట యాతమినేడునుండునో
కన్నడచేయునో మరలఁగానఁగనైననులేదే చైవమా॥

నాడే యూరనుజీమణి తలిదండ్రులయొద్దకుఁ బోలేనైతిఁదా? అయ్యో! రాజ్యము
నాని బహుజనులతో నరణ్యమునబడియున్న నాచరితము వినిన యాలోల లోచన
తలిదండ్రులు నన్నానలినానన చేపట్ట సమ్మతించురా? సమ్మతించకున్న నాయలి
వేణి యేమిచేయుచును? ఇదివఱకే యాపంకేరుహాసనకు వివాహమైయుండిన
సుండవమ్మగదా? నాపై మోహానిశము న నన్నుఁగించిన మాత్రముననే యుక్తా
యుక్తములు విచారింపక యాతన్వంగి పితరులు సర్వలక్షణ సంస్కృతైన వాని
కెవనికైన నాకస్యనొసంగక యాటవికునిబోలెనున్న నాకొఱకై మీదెత్తి యుం
చురా? ఇదేమిమాట! జగంబులేలు మహిమాతి శయముగల యేరాకుమారున
కొరమణిమణి యీవఱకేఁగియై యనంతసుఖముల నిచ్చుచున్నదో. నేజేలైన
పలవించుచున్నాఁడెఁగాక. అహో! అపూజ్యత్వమైనదో?

సీ. కలవాణి బలుముద్దు పలుకులు వినఁగల్గు
సోలుపుగాంచిన మహా పుణ్యమైనదో
ఁగూమించుబోణి కంఠాలింగన సుఖంబు
సలరఁగాంచిన సుందరాంగుడెవఁడో
హనుకరాసన యాస్యకమలంబు ముద్దాడు
మహిమగల్గినయట్టి మహితుడెవఁడో
బ్రహ్మాక్షి వెలలేని బలుమోహముననొద్దఁ
జీరుభాగ్యముఁగన్న ధీరుడెవఁడో

తే. గీ. యంగనామణి తనకు నర్ధాంగలక్షి
స్నేహసంగ సుఖంబుల సలరఁజేయఁ
గొలఁదిమీఱిన యానంద జలధినోల
లాడనోచిన యామోహనాంగుడెవఁడో॥

అయ్యో! ఆపూజ్యమునాకుఁగలుగునని నమ్మితివే. ఏటితీజిని కోరిక. ఆయుదంతమే
యింక మఱువలయు. అయ్యో! ఎట్లుమఱవఁగలను? ఆరూపమును మఱుతునా?
ఆయాదరము మఱుతునా? ఆహుద్దుమాటల మఱుతునా? ఆయాలింగన సుఖంబు
మఱుతునా? ఆనాడిడిన వెలలేని ముద్దురుచి మఱుతునా? దేనిమఱుతు! ఏదిమఱు
చినను నాకొంతమణి మోహపుణాపుల నెట్లుమఱుతు?

సీ. పులిరాకఁ బరుసెల్ల సలుదిక్కులపిభీశ
 హరిణి నాఁగనిసఁజెప్పరపుఁజూపు
 ఎదురేగు ననుగాంచి మదిభీతియును బ్రేమ
 గలయంగఁ గనిస జెగ్గలపుఁజూపు
 పులిఁజంపి తెలిసియుఁ జెలియని గతినున్న
 శఙ్ఖిసన్నగని శస్త్రపుఁజూపు
 గనుపిప్ప నొకయిలఁ గనుకెందు వేళిసఁ
 దనివిష్టఁగనిస బిష్టపుఁజూపు

తే. గీ శ్రమము దీఱఁగ నేపనఁ జాళిమాట
 లాడనాకన్తలోచన మునుటసాధ
 కముగ నాసంద బొప్పముఁబ్బునుఁగఁగనిస
 మగువ మోహపుఁజూపునే ముఱువఁగలనె.

తెండియు

సీ. వెడలి పోయెనసన్నఁ బ్రేమలబుఁ బొలయల్కుఁ
 బటపు నైస్యముతోడి నాఁడిచూపుఁ
 దనమాట కంటమున్ననునిల్వమనివేఁడు
 పగిదిదెల్పిస నిడుచాచూపు
 నామోహ మెఱిగింప నామోద ముసఁగన్న
 లరమూసి కనిస యయ్యరిదిచూపుఁ
 దనతల్లిదండ్రులొద్దకు నన్నుబిల్చుచో
 ముసిసవ్వు వెన్నాడు ముద్దుచూపు

తే. గీ. తెరలి చనువేళఁ బలుమాఱు తిరిగితిరిగి
 యడలి ననుజూచుచో నిట్టిదట్టి దంచు
 నెంచరాని కడంగి వర్ణించరాని
 మగున క్రేగంటిచూపు నేమఱువఁగలనె.

అ కలకంఠముణి వెలలేని చెలువస్పటికి నాకన్నులకుఁ గట్టివట్లయియున్నదే. ఏమి చేయుచును. (ఉస్సురని కూరుచుండి కన్నులుమూసి యొక్కింతూరకుండి) హా! సావిత్రి! ఇన్నిదినములకు నీకనుగ్రహము కలిగెనా? శాబ్దాలమా! మాసావిత్రిం గణుము కొనినచ్చెదవా? నిన్నీ కరవాలమున ఖండించెదను. (అనిలేచికన్నులువిచ్చి) ఆయ్యో! నాగతికేమనవలయు. కన్నులుమూసిని సావిత్రింగాంచుదు నిద్రలేని కలఁ గాంచుట యయ్యెఁగా? నాకెట్టిభ్రాంతి.

[ప్రవేశము: పన్నున్నట్టున్న యొకస్పృహబ్రాహ్మణుడు.]

† మనగోత్రాహ వృత్తములు]

అనుబంధము 23.

బ్రాహ్మ— చాలబాధలొందినాఁడ శంకరశూలీ
చాలునన్న గావుమింక శంకరశూలీ
యాలకించి దారిజూపి యానరబుద్ధి
జాలిఁదీఱ్ఱువారులేని శంకరశూలీ
రాతిరెల్లఁ గాసలోన మ్రాఁకులక్రింపక
భీతిఁజెంది కూపతేన వేఁగఁగనయ్యె
బ్రీతిమాసి లేరెనన్న నిల్చెనువారన్
శాతరీతిఁగుండనయ్యె శంకరశూలీ.

ఎవరయ్యా యిక్కడ? సాశ్వపురమునకు మళ్ళిమెక్కడనున్నది? మాపగలవా?

చిత్ర— ఏ వెవరవు.

బ్రాహ్మ— వృద్ధబ్రాహ్మణుడను.

చిత్ర— అదిచెప్పనక్కఱలేదుగదా! ఏయూరు!

బ్రాహ్మ— మద్రపురి.

చిత్ర— మీరాజశ్వనతిగదా! అతనికి తేమమా?

బ్రాహ్మ— అతని పురోహితుడెఁగదా?

చిత్ర— అతనికి సావిత్రియను కూతురున్నదే అట్టిగఁ గుఱుముగా నున్నదియో?

† ఇది నాథనామగ్రయరాగము-అటతాళము గల పాట వృత్తిరీతిఁ జూడఁగాఁ ద్రయోదశ ఛందంబున సమవృత్తము. ఆపూర్వము.

బ్రాహ్మ—అయ్యో! అయమకొకే నాకింత బుగ్గవచ్చినది.

చిత్రా—బ్రాహ్మణా! అదియేమి ?

బ్రాహ్మ—అక్క! ఏ కేరమున? మాగ్గముచూపరాదా? లేకున్న నానడమిటువంటిదా?

చిత్రా—బ్రాహ్మణా! నీవలసియున్నాడేవు. కొండెము నిశ్రమింపుము. నేను నీవక శ్రమ సాశ్వపురి మార్గము చూపగలను. (సమీపముననుబోవ)

బ్రాహ్మ—అయ్యో! ఏమిట్లు సమీపమునకు వచ్చుచున్నావు? నిన్నుజూచిన భయ మగుచున్నది.

చిత్రా—బ్రాహ్మణా! భయపడకుము. నే నవ్వంక సంభూతుడను.

బ్రాహ్మ—అయ్యో! ఇట్టి సవ్వంక సంభూతులే దాకలా మొన్న నానునవ నానడము గావించిరి. నే బ్రాహ్మణుడనయ్యా! నాయొద్ద నేమియులేదునుమా.

చిత్రా—అయ్యో! భూసురా! ఏటికిట్లు భయపడెదవు? మద్రపురీ వాతా వాయు లు కొన్ని నాకుండెప్పి పుణ్యముగ గట్టుకొనుచు. నిన్ను సాశ్వపురికిఁ బెద.

బ్రాహ్మ—అయ్యో! దారెజూపుటను లంచముడిగెదవా! నీ నందముఁజూడ నీవు నన్ను సాశ్వపురికే పంపుచువో—యమపురికేపంపుచుకో సంశయము గానున్నది. సమీపము నకు మాత్రము రాకుము. అంతయుఁ జెప్పగలను.

చిత్రా—బ్రాహ్మణా! ఇట్టిదియుంగలదా? ఇందే యుండెదతెమ్ము. మార్చుండును. సావిత్రికిగాను నీవు బాధగలిగెనంటినే యెందుకు?

బ్రాహ్మ—అదేల యడిగెదవు? నీ వెవరవు?

చిత్రా—నాసంగతి యటుగదనిమ్ము. నేనడిగినది తోల్లఁజెప్పుము.

బ్రాహ్మ—నేమొదటఁ జెప్పను. కనుఁజొప్పెగను.

చిత్రా—అమెకు వివాహమైయున్నదా? (స్వ) హృదయమా! నిమ్మలించుము.

బ్రాహ్మ—అయ్యో! అవివాహమునకే యాయవగ్గ. అమె మిత్రాశ్వఁడో—సత్రా శ్వఁడో—

చిత్రా—చిత్రాశ్వఁడు.

బ్రాహ్మ—ఓను చిత్రాశ్వఁడు మఱి—నిత్యవంతుఁడో—మృత్యువంతుఁడో—

చిత్రా—సత్యవంతుఁడు.

బ్రాహ్మ—ఎవఁడో యెవ్వఁడెఱుంగు? వానిపై మరులుగలిగియుండెను. తనదండ్రు లెంత చెప్పినను వినక మార్గభ్రావమున నుండెను.

చిత్రా—ఇప్పుడేమయినది.

బ్రాహ్మ—నే నేనో యుపాయ మొనర్చునటను వదలవండెను.

చిత్రా—ఇప్పుడు వదలెనా?

బ్రాహ్మ—వదలియుండగ నేగదా సాశ్వపురికిఁబోవుచున్నాను.

చిత్రా—సాశ్వపురకః గురు ?

బ్రాహ్మ—అందు ఘటకేతుడేను భార్యత్వంబురాజ్యమేలుచున్నాడంటు. అతనికొడుకునకు సావిత్రినిచ్చి వివాహముచేయుటకు—ఏమయ్యా ! అట్లుదూచుచున్నావు. నేను బీదప్రాహ్మణుడనుమా నాయుద్ద నేమియులేదు.

చిత్రా—బ్రాహ్మణా! ఘటకేతునికొడుకుఁ బెండ్లియాడుట కొసావిత్రి సమ్మతించెనా?

బ్రాహ్మ—నేనుండలేదా సమ్మతంపఁజేయుటకు ?

చిత్రా—ఏమి చేసితివి ?

బ్రాహ్మ—ఆ సత్యవంతుని సంగతి తెలుసుకొనిరమ్మని మద్రరాజు నన్నుం పెను. పోయి నట్లుపోయి యేదోయొక సంగతిచెప్పి యాచింతబోగొట్టితి.

చిత్రా—ఏమిచెప్పివి ?

బ్రాహ్మ—అదియంతయు నీకెందుకు ? అదిగో ! మరల సమీపమునకు రాదొడఁగితివే? నేబోయెదను (అని లేచుచుండు)

చిత్రా—బ్రాహ్మణా ! మీరుచుండుము. నే సరసమరాను. నిను సమస్కరించివేడి కొందు నేమిచెప్పితివి చెప్పమా?

బ్రాహ్మ—(హిచ్చుండి) చేసిన పాపము చెప్పినఁ గీటునందును. కాబట్టి చెప్పెదను. ఆ సత్యవంతుడనువాఁడెవ్వఁడోనొకచేంచెతను మోహించి తగదనిచెప్పిన తండ్రితో జగజమాడికన్నులపాపించి యంధునిగాఁజేసి యాచెంచెత్ నెట్లొనియెందోతెలియ కుండఁబోయినాడని చెప్పి సరిచేసితి.

చిత్రా—(లేచి) హా! పాపాత్మా? పాటుండవా? ఘటకేతునికంటెఁ గ్రూరుడవు. నిన్నేమి చేసినదీరును ? (గంతుపట్టును.)

బ్రాహ్మ—ఓగీ నీయింటుం గడుగునకు. ఎంతపట్టుపట్టువి! చిత్రాశ్వా ! (కట్టుకొన్న గడ్డనును, లలఁజెడ్డుకలను విడిచి సుమాలియగును).

చిత్రా—సుమాలీ!

సుమా—ఓ !

చిత్రా—ఏం? చిత్రముచేసితివి? ఇట్లెల యొనర్పితివి?

సుమా—నీవు వచ్చునపుడు శైరాగ్యమునిండిన మాటలాడినది. అనాడు జరిగిన పెద్ద పులి వృత్తాంత మెట్లున్నదోయని యిట్లుచేసితి.

చిత్రా—సుమాలీ! నాకెంత దుఃఖముఁ గలిగించితి? నీవురాకముందా సావిత్రినే కలవ రించుచుంటి. ఎంత శైరాగ్యముఁ జచ్చుకొన్నను నామోహముమాత్ర మంతకంత కగ్గలమే యవుచున్నది. నీక్కముసుమా ?

సుమా—ఇప్పుడా సావిత్రియే నీయెడఁపవచ్చిన నెట్లుండును ?

చిత్రా—సుమాలీ! ఇట్టి నెఱవేఱని కోరికలేల పుట్టించెను!

సుమా—ఇప్పుడున్న స్థితిలో నాయనలవచ్చినను పలదగుచువుకాబోయి?

చిత్రా—అయ్యో! మిత్రమా! అనుమతి నర్హమైన కే యిప్పుడేమిచ్చిన నియమం?

సుమా—సత్యవంతా! నేనిప్పుడా సావిత్రింజచ్చిన హాదేమిచ్చివు?

చిత్రా—సుమాతీ! ఏందుకు హాస్యముచేసెదవు?

సుమా—అసావిత్రి యిప్పుడు పునఃపశ్చాత్తాపశీ వచ్చియున్నది. పోదముదమ్మ.

చిత్రా—సుమాతీ! నీవు సమయము నేలుకొని నన్నులాడవచ్చు సుమా!

సుమా—ఇంతకంటే నింకమిసహించుట? అగ్నిమునకంటె ను పునఃపశ్చాత్తాపముదమ్మ.

రమ్మ.

చిత్రా—ఇంకాపూడిల వేసి నాకుఁ గోపముపెట్టను.

సుమా—నే నందుకు ధనాపము వేయఁగలనురమ్మ. (ఈడ్చును).

చిత్రా—(కోపమున) నేనిప్పుడెరాను.

సుమా—నీవురాకున్న సేనుపోను (పట్టించును).

చిత్రా—నీదేని శనివేధనాకు?

సుమా—శనివేధయా? నీశని యిప్పుడేరాజినున్నాడు! ఇదివఱకు నిరంభారాజునుండెనో?

ఇప్పుడు కన్యామణుడైయున్నాడు. మిగిలిన దృష్టిగల్గియున్నాడు. మూతలగిడ్డి పిలుచుచున్నాడు. పోవుదమురమ్మ. (నిలుచుకొనిపోవును).

ద్వితీయాంకము-తురీయరంగము.

పల్లశాలలో వివాహ వేదిక.

[ప్రవేశము: ద్యుమతేస్వినుడు, అశ్వపతి (వీటప్తే)
చిత్రాశ్వుడు, ఋషులు].

ఋషులు—(మంత్రములు పఠింపుచుండును)

(సావిత్రి మాశవులయందు సావిత్రినిచూచి వత్తురు).

మాశ—(సావిత్రింబిత్రాశ్వ దక్షిణభాగమున నొకపీటపై గూరుచుండుటెట్లును.
మంత్ర పఠనము జరుగును.)

అశ్వపతి }
మాశవి } (సావిత్రిని సమీక్షించుటతోనంటి)

సీ. నయశీలురార సాసందాద్యుమతేస్విను
లారమావియ్యమువారలార
సావిత్రిదేవి మహావరంబునఁబుట్టి
యెఁగుసావిత్రి మాయేకపుత్రి
సగురాగమునఁ బదునాతేండ్లు పెంచిమీ
తనయునకునఁగితిమనఘలార
మీకప్పగించెద మాకన్నెనేడుమా
తనయగాదంక మీతనయగాని
సావిత్రిని వారియొడిలో నుంచి)

తే. గీ. ముందు వెనుక తెఱుంగని ముద్దరాలు
అలతకోర్వని నుకవాసి యలనురాలు
కన్ను లేకల్లనల్లనఁబనులునేర్చి
కరుణబొలింపుఁడో దయాభరణులార

ద్యుమ — రాజచంద్రా! మీరింత చెప్పవలయునా? మాతనయకంటె నింకిం తెక్కు
డు గాఁజూచుకొందును.

సానంద }
ద్యుమ }

సీ. ఘనశత్రు దుష్కృత్యమునఁ బేకరిగింపఁగూగు

సిరిసంగతియడంగ సరకుగొనక

తులలేనివలపుని మలయమ్మబులుగ నెను

కలిమిఁగన్న పొలంతి లలినొసంగి

దయమానిలయమానతేమనూసవిభనాతి

శయమూన వియ్యముసలుపువెనె

నయససావిత్రి మానయస్వప్నసయతీతి

ననయంబుఁ దననమీరాననసలపువెనె

(సావిత్రినిబ్రాచి)

తే. గీ. డమ్మరావమ్మ మాయమ్మయన్నుమిన్ను

నిన్నునోచమైతిమికాంచగన్నులొని

చెట్టపట్టితి మాపట్టిదిట్టపాచు

గట్టుపట్టిచేపట్టు నీ బొట్టుఁ గాచు.

1వ ఋషి—ఇంక వేళయినది. లగ్నమునమీరించినది. (రెండు నిమిషములకాలము నూరక పెండ్లి సంవిధానములు నేయుదురు).

1వ ఋషి—సుమంగలీరియం వహరిమాగ్ం సమేతవశ్య!

సౌభాగ్యమస్మైదత్వాయశాస్త్రం వివరేతత ॥

2వ ఋషి—దేవీంబావమ జనయంతదేవాః తాంశ్వరూపాః సశబ్దావహరిః ।

సానోమంద్రేషమూర్జందధానగోసుర్యాగ్స్యామవస్థాప్యమాన్ ॥

3వ ఋషి—ధృంతేరాజావరుణో-ధృవంచీకో బృహస్పతిః ।

ధృవంత ఇంద్రశాశ్వగ్నిశ్చరాష్ట్రాంధారయతాంధ్రవం ॥

అశ్వపతి }
మాశవి }

కన్యాంకవకసంసన్నాం-కనకాధరజ్జన్మతాం ।

దాస్యామి విష్ణువేదేన్ధ్యం-ప్రహ్వలోకబిగీషయా ।

కన్యేమమాగ్రతోభూయాః-కన్యేమేగోపీ నార్యవతః ।

కన్యేమేసర్వతోభూయాః-త్వన్దా నాన్యోగ్నమాప్నయమామ్ ।

విశ్వంధరః సర్వభూత-సాక్షిఃసర్వదేవతాః ।

ఇమాం కన్యాంప్రదాస్యామి-పిత్రాబ్రాహ్మణైశ్చ ॥

కన్యాంపాలంకృతాంసాధ్వం-సుశీరాయసధమతే ।
 ప్రయతోహంప్రయచ్ఛామి-నన్యకామాగ్నివధౌ ॥
 ప్రేమన్నారాయణ స్వరూపాయ-ప్రీత్యుత్తమత్యేనభుత్రాయ ।
 చిత్రాశ్వాయ ఇహంలక్ష్మీ-స్వరూపాంతుభ్యంప్రజా ।
 నాహ్యుత్తమః సతి సాదయామితీ-తుభ్యమహం సంప్రదదేనమమ ॥
 (అని సత్యవంతునికి ధారపోయును.)

చిత్రా—..దేవభృత్యాపవిత్రప్రసవే శ్వమోర్భాహుభ్యాం పూష్టోహస్తాభ్యాం సతిగృ
 హ్యే ॥ (అని గ్రహించును).

3వ ఋషి—ఇంక నలుగులు హారనులు కానిండు.

1వ ఋషి—విశేషముగా ముత్తయిడువులు లేరె?

సూమా—నేనుండలేదా? శైవము తెలువను. (మాళవి. సానందలు హారని పల్లెరములు
 వట్టుకొని నిండలు సాటరబాడుదురు),

అనుబంధము 23.

—() ద్వితీయాంశము సమాప్తము ()—

శ్రీ

సావిత్రిచిత్ర శర నాటకము

తృతీయాంశము-ప్రథమరంగము.

పక్షశాలముందలి స్థలము.

[ప్రవేశము: చిత్రాశ్వుడు, సావిత్రి (నడచుచు).]

చిత్రా— ఆతివేణీ! చూచితివా? ఇప్పుడీవనంబున మనకందున్న గుఱమునింగుఱము.
 ఎంతో సంతృప్తి పొందియున్నాము. ఇదియంతయు నాలోనిదిను గా నహంకారం
 చులచే జిక్కిన యెఱుకలేని మానవులు సుఖదుఃఖంబుల పోరతిమృత్యుములేమో
 యెంచెదరుగాక, గగనోన్నతములగు సాగనీపలయందు బలగాదు శుభములయలల
 మణిభూషణములు పట్టువలువలుగలిగి యుగమానులని విజిగ్గు రానినగము,
 ఇరవులేకడవులలో నెల్లవేళల వరాశపములకు బడియక శాసనమాత్రే చనువలె
 యుండు నాటవికునకు నించు కైన భేదములేదని తోచుచున్నదిగా?

సావి—ప్రాణుల కలవాటు పడినట్లంతయు, దాననే ననుష్ఠింపగలను. నానష్టము
 సుఖమునకు మూలము.

చిత్రా—ఇదిచూచితివా? ఈపక్షులేవియో కడుదుఃఖమునఁ బోవుచున్నవి.

సావి—ఇవి చక్రవాక దంపతులుగాదా!

చిత్రా—మఱియేమిటున్నవి?

సావి—సాయంకాలమయినందున దీనభావముఁ జూచినవి!

చిత్రా—అహా! అప్పుడే సాయంకాలమయియెనా? లేదుగాదా!

మ. ద్యుమణిశ్రీచరమాద్రిగ్రుంగ ఖగనందోహము మృత్యుహర్షి
 దమిమై శ్రేణులుదీరి పాఱగడు సాంద్రంబయ్యెకోలాహం
 బుమహోదగ్ర మృగార్భటమ్ముడరెఁగ్రమో గన్గివాంఛించు
 మృమితంబైయునుఁడేగఁజాగు ననకాంతాక్రందనంబోయనె

సే. వేడిమిన్కులవేల్పు నడలనంటపలంతి
చలిగోనదొడగెను కంబళమనంగ
ననుసంయ్యగొల్పినమయశాంత పేర్చిన
కంటన తులనీకేదంట మనగ
హరితిగోధన ప్రహస్తదానకలిశ
ద్విగదానభుల్బులు తెంచననంగ
చలిగుబ్బలు పీడిచిలుపజేవి బలం
గూడయుజేరబలమొంది శం నననగ
తే. గీ. నింగింగొంగు నుబ్బులిలకుడిగ్రదావ
నెలమింబలరేగి పుగివిప్పి కలయగనాతే
సకలమొనర్చు బర్హిని సామనంగ
ననుముసాగెదమికినుచు నచ్చికడల.

సావిత్రి! ఏ సాంగత్యంబున దినమొక నిమిషముగాఁ జనుచున్నదిగదా?

సావి— ఆహా! అన్యత్వమంత గునము గానన్నది?

చిత్రా— తరుణీ! అన్యత్వము నాకొకప్పుడతఁడు గలిగించుచున్నది. ఏమి మితండ్రి
మొదలగువారిలో దొడ్లల బుద్ధికాలకు వచ్చినదిమొ సెనె వివరణలేదనచే దపిం
చుచు నాచేతులదేను విశ్రమించియుండుగా నామిత్రుడు నుమాతి సుదిబ్రాహ్మ
ణునివలె వచ్చి యుగళో వేడుకచేసియుండెను.

సావి— యియ్యో! అనుమాని నలనన్నను వివర సాక్ష్యపురము నకుఁ బోయియున్నాడే.
అతని కంటజటిపాటు గలిగినో?

చిత్రా— సావిత్రి! అతఁడెప్పుడునగుటనానమోడు. పక్షననుసాధించుకొనియేవచ్చును.

సావి— అతఁడుపోయి యెన్నిదినములలో యాయుగదా!

చిత్రా— ఏనీ!— ఇది సంగత్యంబునను గాలేను. మనవివాహమైన మూడుదినములకుఁ
బోయెను. వివాహమయి నేడెప్పుడుగదా? నేపుద్వాదశికి సంవత్సరము కాగలదు.

ఆహా! సావిత్రి! ఏమిటులికివడితివి?

సావి— ప్రాంతాంత! మనమియులేను. ఏదోయొకటి జ్ఞాపకమునకువచ్చిన భయము
గలిగెను.

చిత్రా— ఏమి జ్ఞాపకము వచ్చెను.

సావి— ఇప్పుడేమియులేను.

(అపల .. సత్యశతా)

చిత్రా—వచ్చితిని. మాతండ్రి పిలుచుచున్నట్లున్నది. పోయివచ్చెదను. (నిష్క్ర-9)

అనుబంధము 24.

సావి—అకటా! నాప్రాణనాగుని సాంగత్యముననుండి యంతయు మఱచియుండిరి గదా! ఇప్పుడు చెప్పునలవిగానిభీతి నామదికి గలుగుచున్నది. అనాడు నాచుడు నాకొంతుని వివాహమయిన సంవత్సరమునకు మృతిగలుగుచు (మున్నట్లు) గదా చెప్పెను? నేటికి నాలుగినములు తక్కువగా సంవత్సరము కావచ్చెను. నేనేమిచేయుచు? ఎందుకొత్తును? ఇంక నాలుగినములకు నాకీమిగిలి రోవలసి యున్నదోకదా! అయ్యో! నేనింకెక్కడికెబోచును? (అనిలేచి తిరిగి నుట్టించి లేచి) నిష్క్రద్రోక్కిన సందమున నాకాలెందును నిలువకున్నదిగదా! ఏమియుం దోచకున్నది ఇంక నేనేమి చేయగలను. నారదముగి యానతిచ్చినకొంగన న నాలుగినములు శుశోపవాసముచేసి తమపదేశిత మంత్రముపునశ్చరణచేయుచును. పిదప దైవమున్నాడు.

౩౦॥ వరనారద మహపులహీ

లరమణుగోలుపడనాకిలఁ బ్రాణముదు

ర్భరముననుగావదిక్పా

లురవేలుపులగిరిజఁ బలుమఱుండలంతుఁ ॥

(నిష్క్ర-9.)

ద్వితీయాంకము-ద్వితీయపాదము.

సంయుక్తానిపురి యమునికొట్టు.

[ప్రవేశము: యమదూతలు, చిత్రగుప్తాదులు, యముడు.]

అనుబంధము 25.

యమ—చిత్రగుప్తా! ఈ ప్రాణియే పాతకము చేసియున్నాడు ?

చిత్ర—రాజా! ఇతని పాపములవలన మృత్యువు హస్తము చేపినవాడు. కాండవలన నశ్వచింతయెఱుంగడంబ్రాహ్మణులందఱుండి మద్యమాంసముల బాలువన్నలవలన జూచుచు వచ్చినాడు. సాధు మాషణమున్న నితని శరీరముతోఁ బుట్టినది పూర్వజన్మ ముక్త్యుత్పత్తిమునఁ జగినంత గొప్ప యధికారముగలిగి యందు ముఁగిడి నీవరాసుల తీమనించు నన యొచ్చింపక లంఘములుగోని జనక్షేమమునకు భంగము కలిగించుచు వచ్చినాడు. “అది గాక” మహాకామియై—

యమ—చిత్రగుప్తా! ఇవివల్లించి యేమి ప్రయోగమున మొదట ఘోరమయిన పాపక మేకో దానిఁ జెప్పము. దానికి దలఁసవిధించి సేవప సితరములు విచారించుము.

(సేవగ్రహమున “వాసుదేవా! నారాయణా! నామోదరా! హరే!”)

[ప్రవేశము: సేనకుడు.]

సేన—ధర్మరాజా! స్వారమున నాగిది బుంపులవచ్చి కాచియున్నారు.

యమ—కొండెము తాళుమనుము. నీవవిచారమున నున్నాను.

చిత్ర—ప్రభో! ఈ జీవుని పాతకములతో నిది ఘోర మిదికాదని చెప్పటకు సాధ్యము కాకున్నది.

యమ—అయిన నేదయిన నొక దాని వచింపుము.

చిత్ర—రాజా! తనయాస్థానమునకువచ్చిన యొక యభియోగమున నుభయములయొద్దను ద్రవ్యముహరించి యుగయుల యుగమును బాడుచేసియున్నాడు.

యమ—దూతలారా! వీని కాలనూత్ర సగకమున సభాముఖముగా నొక సంవత్సరము వ్రేలఁగియుండు, పిదప మరలఁగొనిరండు నిన్నటి శత్రులన్నియు నింతతోముగిసెనా.

చిత్ర—నేడు తొలిజామునుండి వచ్చిన జీవులున్నవి.

యమ—పిలిపింపుము.

చిత్ర—శంఖా! నేడు వచ్చిన జీవులఁ గొనెరవూర్చు.

యమ—కింకరా! నారదులఁ బిలుపుము.

[ప్రవేశము: నారదుడు.]

అనుబంధము 26.

యమ—(నవ్వుచెసి) నారదా! నేడేమి బహుమతము వచ్చియున్నావు.

నార—కొన్ని సంగతులు నీవలన నెఱుంగఁగోరి వచ్చియున్నాను.

యమ—సర్వవిద్యలైన నీకుఁ బలియని విషయమున్నదా?

నార—జీవులపై నీశాసన మమోహముగదా! అయినను ఏదీవముగఁగాని నీవ్రహ్మరింపక విడువవచ్చునా?

యమ—నారదా! ఆస్వాతంత్ర్యము నాకెక్కడెది?

నార—జీవము హరించిన పిదప మరల జీవదానముచేయు స్వాతంత్ర్యము నీవఁగలదా?

యమ—అదియునావలెను. అయినను, సురజ్యేష్ఠులగు బ్రహ్మ సన్నియధికారమున నియమించుచో నట్టి జీవదాన సామర్థ్యమెప్పుడైన నొకప్పుడు కలుగఁజేయ ననుగ్రహించినాడు.

నార—ఆస్వాతంత్ర్యమును నీవెప్పుడెనను వినియోగము చేసియున్నావా?

యమ—నారదా! జీవకోటుల పుణ్య పాపవిచారమునఁ గరుణయొఱుగఁగని న్యాయరీతి నవలంబించి యుండఁగా నాకట్టి పక్ష పాతముగలుగుట కాస్పదమెక్కడెది? ఇది యంతయు నిష్కడేల?

నార—సాక్ష్యరాజగు యమ త్వేనుని సుమారుడు చిత్రాశ్వుడను వాడు—

చిత్ర—రాజా! ఆపేరిష్టదే నాపుస్తకమునఁ గన్పించుచున్నది.

నార—ఎందుకు?

చిత్ర—ఈసాయంకాలమున కౌతసమృత్తి కౌవలసియున్నది. దూతలబంపుదున్నాను?

యమ—ఆ చిత్రాశ్వుని విషయమేమి?

నార—ధర్మరాజా! నెను నిన్నిక్కడ వేడుకొనెదను. ఎన్నడుగఁగాని నిన్నే కార్య మునకుఁగాని వేడలేదునుమా?

యమ—అదియేమి?

నార—ఆచిత్రాశ్వునిభార్య సావిత్రిలోకవందిత సాత్వివత్ప్ర విఖ్యాత. ఆమెపై నాకు మిక్కిలి యక్కటికము గలిగినది. నీవెట్లుయిన ననుగ్రహించి యామకుఁ బూజనము సేయవలయు.

యమ—నారదా! ఇదేమడిగితివి?

అనుబంధము 27.

చల॥ సురముని పి. వెలుంగవళు శోభితపాపవివేచనాధృతి
 నిగతము దండవఁబొనఁగ నేనుమునేనిటనిల్పుటల్లమా
 యులె దడిగిధర్మ శాస్త్ర నిడనోదయాహ్వానిదిజ్జలోత్తురే
 పెనబిదిమాన్యు నోసనను వీటిఁడి నేయనిదే సమస్కృతుల్॥

ఈ కార్య మిన్నటిని గాఁగలదు.

నాగ—కరుణించి దుట్టించిన సకార్యమున జేయవలయు.

యమ—చింతనమునకు రింపను కట్టికరుణయును మత్సరమును నాకెన్నటిని గలుగదు.

నాగ—కరుణలేనిధర్మము కట్టికధర్మముగదా ?

యమ—చిత్రగుప్తా ! ఇప్పుడెన్ని జీవులు తేలుడినవి ?

చిత్ర—ఎనిమిదివేల అనాథులగుటనాలుగు

నాగ—గగ్గరదా ! నినువేఁడి—

యమ—మఱి యొకరినొకరి రానిమ్ము

నాగ—ధర్మరాజా !

యమ—చిత్రగుప్తా ! ఈసాయంకాలమున కింకెన్ని జీవులు రావలసియున్నవి!

నాగ—అమానా!

యమ—పుట్టలవయస్సు వారికి మృత్యు

నాగ—కష్టరాజా ! నేనుబోయివస్తునా ?

యమ—చిత్రగుప్తా ! ఇప్పుడేవచ్చెదను. నారదా ! అభివాదనము. (నిష్క్రమింప)

నాగ—అహా ! ఎంత శాశ్వతమో యమునికి? ఇతఁడు నాకొనర్చిన యవమానికి శపింతుఁ

గాని—వీటికి ?

(యవనికపడును)

తృతీయాఙ్కము-తృతీయరంగము.

సత్యలోకము బ్రహ్మసభ.

[ప్రవేశము: బ్రహ్మ, ఋషులు, నాగినులు.]

అనుబంధము 28.

బ్రహ్మ—తనయా! నారదా! ఇందుకు నే నెమిచేయగలను.

నార—జనకా! ఎట్లయినగరుణింపవలయు. చిన్నతనమునుండి యుగతయు ముగ్ధుల పత్రివ్రతకు లోకమున నత్యధికమైన ఖ్యాతినిలుకతున్న నేనిప్రయోగము! జగత్కర్తవగు నీక సాధ్యమేదికలదు?

బ్రహ్మ—పుత్రా! ఇతరుల యధికారగౌరవమున కొనడుగఁబుననట్లు మీయు వ గుణ వచ్చునా?

నార—తండ్రీ! ఇదేటిమాట! మార్కండేయున కైక్కివలకగుడైన బ్రహ్మగర్భిణి యముని యుక్కడంపలేదా?

బ్రహ్మ—నారదా! నీవేమటియొకసారి యమునినుద్బోధించి —

నార—జనకా! నావలనగూడు. అతఁడొనర్చిన యవమహిమ నేను శనిగ్రహవలన నీయింటెను.

ఏమో పోనిచ్చితిని, ఇదిమాత్రము నీవు చక్క-ఁ జేయక తిప్పును.

బ్రహ్మ—సనందనా! ఏమునేయవచ్చును.

నార—జనకా! సంగల్పమాత్రమున 'జగత్స్పృష్టి యొనర్చు నీకగ' ననిమగు విషయమున్నదా! అయమునియందు నీ వేకరుజారసమును జనింపఁజేసినదీఱుగాదా!

బ్రహ్మ—నీమాటనిక్కము ఇప్పుడేయధికకత్తచే నిండుకగులును నృసింహుడ. నీగుణ!—

[ప్రవేశము: కరుణ (స్త్రీరూపమున).]

అనుబంధము 29.

కరుణ—కం॥ వనజాసన ధాతనిను॥

గొనియాడంగ నలవియే మగుననాచే॥

నాననకార్యం బెద్దానా

పనిఁబంపుమిదెప్పనివిందుఁబావనచరితా.

బ్రాహ్మ---కనునా! ఇట్లొకప్పుడు శాఖాభిరుగా నేర్పడి సర్వప్రాణి మానసములనింతిం
త గానున్న నున్న నేడొక యా కాగముగా సృజించియున్నాను. నీవలన నొకపని
కాదగియున్నది. గొంతునువుగదా!

కరుణ---ధాతా! ఇట్లని నీ కడిన "నే నెమి"దెప్పగలను.

బ్రాహ్మ---లోకముననున్న సర్వద్రవ్యములఁ బాపుటకునీవేకదా కారణభూతవు. ప్రసాదీ
మానసమునందను గాని నీవు నేలకొనిన నశనివలన నాస్తిజనులకు నుపకారము నరింపిం
తువుగదా? ధోగ్యముననుకూలమైన బ్రాహ్మతాపమునకు నీవుగదా గురుభూతవు. నీసాన్ని
వ్యముగిలిగిన నేర్పడునుగాని యెట్టిదుష్కృత్యములనైనఁ జేయఁగలరా? లోకమున
నున్న యాద్యులకు, బుద్ధులకు, సుగువులకు దేహమహాబాహ్య పీడుతు లందఱకు
నిష్ఠుగఁబడిన పరిజ్ఞానముగలదా? నీవు ప్రవేశించిన నెట్టితాత్తి గుండెనుగాని వెన్న
పూసఁగిఁ జేయఁజాలవా? ధోగ్యమాగ్గలున సంచరింపఁగోరు న్నాయాధిపతులందఱు
నిన్ను గదా నీ లును పొందింపవలయు. రసాల మసాల నవనవ ప్రవాళ కమనీయ
కోమలమూర్తి నీ, శీతాచల, శీతాచల, రాకాధిప, లోకాధిప, కరిచందన, హరి
నగనన, కిలున పొయ్యి తరుల జెలికిఁ జిమ్ముపాలుపాచి చిలుకల పలుకుల జెలసిన
కలికి జనులరాయ నిన్ను గాని నమస్కరింపని వారవర? ఇతర విషయములనెల్ల
నిష్ఠామైకమనఁ జేగిరిగడిన యెందఱో నీమహిమమాత్రముగిలియుండుటఁజేసి
గృహానుభవకాతీదా? అట్టివారి నెందఱిని నీవు దేవలోకమున కెక్కింపలేదు? స్వర్గ
సౌఖ్యముల దాంపఁగోరు మానవుల కిల్లదివ్యలోక నిశ్చేణివి నీవేగదా? శక్తిగల
స్థానాల మానసముల నిష్ఠమాత్రము నిండియున్న లోకమున నెట్టిదుఃఖములును
గలగఁజాలవు. నీలిగిన అపి దుఃఖములనిపించవు. నిన్ను పొందించిన వారి కందఱికిని
సర్వసమత్వము గలిగింతువుగదా? నినుఁ గొనియాడఁదరమా? మానవులకు మాన
వత్వము గలిగింపమని భూతదయయే. అట్టిభూతదయకు నీవేగారణమవు. సద్గుణ
ములని యేవి యేవియున్నవిదనో వానికన్నిటికి నీవేమూలమవు. నీసాక్షాత్కార
ముగలిగిన వాఁడందే యు సర్వకానములవల్లను దాతృప్రతిగృహీతృల సుభయలును
చరింపఁజూయుచువుగదా?

కరుణ---ధాతా! నీవునన్నింత ప్రశంసదీయవలయునా? ఇప్పుడు నాకాజ్ఞయేదికలదో
యానతిమ్ము.

బ్రాహ్మ---అహా! నినుస్తోత్రముచేయుట నీవిచ్ఛయింపవు. ఇది నీయందుగలనైజగుణము
కావున నేను చేయునెన్నిక నీకంతరుచికరముగాకుండినందుకు సంతసించెదను. ఈ
వాపుత్రుఁడు వాచిదుఁడొకపనికైన శ్రయించిన నిన్ను సృజించితిని. మయ కైనఁ
బక్షిపాతమెఱుంగని నిష్కారుణ్యుడనఁ గతినుడని జగమునంతయుఁ బొగడుగన్న
యమునయందు నీవతరించి యీ గ్రామదుడు విన్నవించు కార్య మొనర్చవలయు.

కరుణ—విధాతా ! సేనవశ్యము చేయుచును. సంకల్పమాత్రమున లోకస్సృష్టిసాధనము
 సిఘనము సృజించి నాయందు వజ్రమువంటి మానసమునయితము సాముచలెగిర
 గించునట్టి శక్తినిచ్చియుండ నేనాకార్యము చేయుచున్నది. సంగతుల నామాహావ్యక్తి
 మేమున్నది! అంతయు నిప్రభావమేకదా ?

అనుబంధము 30.

(యవనసికి దిగ్భూషణము)

శృంగారాబ్ధి-ము-శృంగారము.

అ డి టి.

[ప్రవేశము: సత్యనారాయణుడు]

అనుబంధము ౩1.

సత్య — ఈ ప్రమాద! నేరూపి ద్విస్వప్నముననున్నది. మూడుదినములనుండి శుభోపవాసముచేసి నేడైనను నీ ప్రమాదము నెఱవేర్చునున్నది. అ ప్రమాదములు 'సంతో', బలిమాలికి. 'సేనంతో' చేద్దినది. శుభోపవాసమున ననంతరమునకీర్తి 'కొరలుమా' చేద్దకున్నది. అ ప్రమాదముల శుభోపవాసమునకు గాని, నా సవయ్యురవంగుల దుంగులను కన 'భేదము' గనుపడదు. ఈనాడు గానగుచేయుచు 'సా' సవయ్యురవంగుల ముఖము కళ 'పీ' సము 'మెరుపు' పట్టిన 'చందము' నోచుండేముచున్నది. నాలుగు నాళ్ళు కళిక 'చ' సుగడిన నిం 'బ్బ' అందును? 'సేన' అందున 'ద' ను మోసి 'పో' వరానని నాతోడ 'ద' నుచున్నది. 'నా' విలాసము 'సే' నెట్టికి 'సం' వత్సర 'మాయ' గానా? 'స' దినమునకుని 'ని' నుగ 'మి' యుగ 'న' సయము 'జూ' రలేను. ఈ 'చ' రత్రము 'త' రు 'స' గ' ముగ 'గ' రము గా 'న' నున్నది. ఇప్పుడు 'నా' కేటితో 'మ' నమున 'గ' శ 'న' శము 'న' శ్చ' గున్నది. ఏమి 'గ' ర 'నో' చుచున్నది. అ 'క' మం 'త' రు 'బా' డ 'యి' యున్న 'బ్బ' నున్నది. ఏల 'య' 'ను' న్న 'నా' డ 'ల' న్ని 'య' 'నూ' ర 'క' 'క' 'బ్బ' 'క' 'ను' చున్నది. 'శ' ర 'మ' 'త' 'య' 'గ' 'ం' 'ని' 'వ' 'గ' 'ం' 'గ' 'ని'.

అనుబంధము 31.

ఇప్పుడు మూడుదినముల 'కొ' ల 'మ' మున్నది. ఇ? ఈ 'నూ' య్య 'మ' 'స' 'పో' 'యి' 'న' 'ం' 'మ' 'ని' 'వ' 'ల' 'గ' 'ని' 'య' 'దు' 'చు' 'న్నా' 'డు'. ఇది 'యే' 'మ' 'నా' 'న' 'య' 'లో' 'నా' 'ని' 'ర' 'ము' 'కొ' 'న' 'రా' 'క' 'య' 'ు' 'న్న' 'ది'. క 'న' 'ను' 'బ' 'హ' 'న' 'సి' 'కొ' 'ని' 'చ' 'దు' 'చు' 'న్న' 'ది'. 'ప' 'హ' 'న' 'య' 'లో' 'గ' 'ని' 'య' 'ు' 'న్న' 'ది'. ('చె' 'వి' 'లో' 'చే' 'టి' 'డి') కొ' 'ం' 'ద' 'హ' 'న' 'న' 'ం' 'గ' 'ని' 'నా' 'ద' 'ము' 'క' 'న' 'రా' 'లే' 'ను'. ఏమి 'న' ? ఈ 'మ' 'న' 'న' 'న' 'గ' 'ని' 'ము' 'ల' 'ని' 'య' 'ు' 'ను' 'న్న' 'బ్బ' 'ండి' 'క' 'న' 'మ' 'ని' 'న' 'సా' 'గ' ! ఈ 'క' 'ని' ! ఇ 'క' 'నా' 'త' 'ల' 'ద' 'ం' 'డ' 'ు' 'ల' 'ను' 'నా' 'ని' 'డ' 'మ' 'ల' 'న' 'న' 'వ' 'ర' 'త' 'ము' 'ని' 'క' 'తో' 'గ' 'ని' 'ర' 'ం' 'దు' 'ండి' 'న' 'నా' 'య' 'ం' 'గ' 'ల' 'క్ష' 'మ' 'న' 'ప' 'ో' 'ష' 'ం' 'దు' 'వారు' ! ఊ' 'ర' 'క' 'సే' 'న' 'ల' 'భ' 'ల' 'ం' 'దు' 'న్నా' 'ను' ? ఇ 'వి' 'య' 'ని' 'య' 'మ' 'ర' 'న' 'న' 'న' 'గ' 'ని' 'ము' 'ల' 'ని' 'య' 'ు' 'ను' 'కొ' 'ను' 'ట' 'క' 'న' 'సే' 'మ' 'కొ' 'ర' 'ల' 'ము' ? ఎ 'ట్టి' 'ద' 'ి' 'హ' 'న' 'బ్బ' 'ము' 'గా' 'ని' 'లే' 'ను. అ 'హ' ! 'ప్ర' 'ణా' 'ల' 'క' 'మ' 'ర' 'ణ' 'భ' 'గ' 'యొ' 'ని' 'ది' ? ఎ 'ట్టి' 'భ' 'రు' 'ల' 'ను' 'ద' 'ల' 'డి' 'ల్ల' 'ం' 'జే' 'య' 'ు' 'గ' 'దా' ! అ 'ధ' 'క' 'మ' 'గు' 'మ' 'నో' 'భ' 'ర్త' 'ము' 'పె' 'ం' 'పు' 'న' 'మృ' 'త' 'ి' 'య' 'ు' 'ని' 'ని' 'ం' 'చ' 'క' 'య' 'ి' 'న' 'అ' 'ం' 'క' 'కు' 'గ' 'ని' 'య' 'ా' 'చ' 'ిత్రా' 'శృ' 'ని' 'గ' 'ం' 'గ' 'యొ' 'యి' 'ల్ల' 'య' 'న' 'సి' 'ం' 'క' 'మ' 'న' 'వ' 'ల' 'య' ? 'ప్ర' 'ణా' 'ల' 'రా' !

మానవుడు పుట్టియుండుట నచ్చుటకొకటిగాని చావునకు నాయుమేలయని మీ రప్పుడప్పుడునుకొందురు కాబోలు. అనుకొనుటమాత్రమే కాక కాలమానస్సున నప్పు డీధర్మమంతయు నెక్కడికో పోవును. కావున నిందుగాని పదము పాయమును జూచుకొనక మూఢగుఱున నభివృద్ధులను నమ్మించుకొని నుశంసక జాలరు. (లేవబోయి) అహ! యేమిని లేవజాలకున్నాను? అకొమినినాటి తను విడిచి పోవలదని నాతోడెప్పినమాట నగుననుక బోసినచ్చినందువలన నే యుండునా నాకీప్రాప్తకలుగబోవుదున్నది? నాకు నేడెట్టిబాధయేలవచ్చెను. ఎవరని? అయ్యో! సావిత్రి యిక్కడికివచ్చెనా?

[ప్రవేశము: సావిత్రి]

తరుణీ! ఇక్కడికివచ్చితివి. ఏటికిని మూలభావమున నాలుగుగినులునుండి శుభాశీష వాసము చేసియున్నావు! నేడేల కొలిచి మన మనను నెప్పుడులేనిదని సంపదించుచున్నావు? మిక్కిలిదీనినెక్కడుచున్నావు? ఇటు తలయిందుట నీవందగునా?

అనుబంధము 32.

శా. రోలంబాలక సీముఖాల్లుబుడె యగ్రస్థాణివాడొందెనీ
లీలక జూడవిమానభంజనమనోలీసంబు బాటించుంగా
జాలింజెందుకతంబు దేమొ యుననానమ్మల్గడింపంగనే
లాలాంపట్టమ దేనినింబలమ్మ మనిన శ్రాంతమేనుండగక॥

రమణీ! నాతలదండ్రులను విడిచి యేలవచ్చితివి?

సావి — వారి శుశ్రూషనంతయుఁ జేసియే నారెయనుమోక్షంబువచ్చియున్నాను.

చిత్రా — కామిని! నీతోడెప్పుడో వచ్చినందుకు నమ్మకమిగులుము. అమృతంబును ఫలము సయితము నేనప్పుడేపొందితిని. నామనసంత గురగళవల్లమి లోకమంతయు మునిగి నట్టె మహావేదనంబు నావగలిగెను. అనియోర్వజాలక పర్వతాలకు రావలెనని యుండగా నీవేవచ్చితివి.

సావి — అయిన శీఘ్రముగాఁ బర్వతాలకుబోవుదము. సాయంకాలముమవుచువచ్చె.

చిత్రా — పోవుదము. (లేచిపోయిపోయి) అహ! కాంతామణీ! ఎనిమిది? నా శరీరమంతయుఁ గంపకొందుండగా లేవజాలకున్నాను. నామేల నిలువకున్నది. గడియనేపునకుముందు నింహనశ్వురైనైయున్న నేపుండింత హీననశ్వురైనై యున్నాను. అకటా! తలయంతయుఁ దిగుచున్నది. కొంచెము పండుకొందును. (సావిత్రియంకమునఁ బండుకొని) అలివేణీ! ఈసంకటము నేనెట్లు భరింతును? అకటా! ఎన్నఁడు నేనెఱుంగుమా?

[ప్రవేశము: యమ మూడవది.]

సావి—అహో! నామనముగతి?

[ప్రవేశము: యమ మూడవది, మూడవది.]

యమ—ఇదేమాతృమయము!

మార—ఇదేమాతృమయము! ఏమిచేయుదుము? ఎక్కడనుండి వచ్చితిమి? ఏమిచేయుదుము? ఏమిచేయుదుము? ఏమిచేయుదుము?

యమ—అయినచో బోయిపోయితిమి. (అని చిత్రార్థమునందున్న వస్తువు).

చిత్ర—అయినచో! ఇదిగతమునందున్న వస్తువు! (అని చిత్రార్థము).

సావి—(అని) పోయితిమి! ఇదిగతమునందున్న వస్తువు! (అని చిత్రార్థము).

యమ—(అని) పోయితిమి! ఇదిగతమునందున్న వస్తువు! (అని చిత్రార్థము).

అనంతరము 23.

సావి—ఉ సమస్తములలోనినట్లు విచారపయోగమునింగియూర్చినా

సమస్తములూని తేల్చి నిజనాథునిసమగ్రం జేసికావవే

అనంతరము 24. (అని) పోయితిమి! ఇదిగతమునందున్న వస్తువు! (అని చిత్రార్థము).

అనంతరము 25. (అని) పోయితిమి! ఇదిగతమునందున్న వస్తువు! (అని చిత్రార్థము).

అనంతరము 26. (అని) పోయితిమి! ఇదిగతమునందున్న వస్తువు! (అని చిత్రార్థము).

యమ—తరుణీ! ఏమిచేయుదుము? ఏమిచేయుదుము? ఏమిచేయుదుము?

అనంతరము 27. (అని) పోయితిమి! ఇదిగతమునందున్న వస్తువు! (అని చిత్రార్థము).

అనంతరము 28. (అని) పోయితిమి! ఇదిగతమునందున్న వస్తువు! (అని చిత్రార్థము).

అనంతరము 29. (అని) పోయితిమి! ఇదిగతమునందున్న వస్తువు! (అని చిత్రార్థము).

సావి—ఇదేమాతృమయము! ఏమిచేయుదుము? ఏమిచేయుదుము? ఏమిచేయుదుము?

అనంతరము 30. (అని) పోయితిమి! ఇదిగతమునందున్న వస్తువు! (అని చిత్రార్థము).

యమ— అనంతరము 31.

అనంతరము 32. (అని) పోయితిమి! ఇదిగతమునందున్న వస్తువు! (అని చిత్రార్థము).

అనంతరము 33. (అని) పోయితిమి! ఇదిగతమునందున్న వస్తువు! (అని చిత్రార్థము).

అనంతరము 34. (అని) పోయితిమి! ఇదిగతమునందున్న వస్తువు! (అని చిత్రార్థము).

అనంతరము 35. (అని) పోయితిమి! ఇదిగతమునందున్న వస్తువు! (అని చిత్రార్థము).

అనంతరము 36. (అని) పోయితిమి! ఇదిగతమునందున్న వస్తువు! (అని చిత్రార్థము).

సావి—కృతాంతా సత్యమున్న హాటికిం బోవక సత్యముండు హాటికింబోవునా? నేను వచ్చి యేమి ప్రయోజనముని యేలనుంచువు? అన్ని మాగ్గములను ధన్యమాగ్గముగ దా త్రేష్టము. అట్టిగర్భమునకు సత్పురుషులే మూలము. ధన్యగర్భ బోవతా సాన్వేష్ఠి ముని నిన్ను దర్శించుకొన్నపిదప నాకు శుభముగలుగక బోవునా!

అనుబంధము 35.

కం. నాతి, పతివేదబంధన

స్తతీయౌవనెనిక నటకేగంగలనేబిభృమా

నితిరమ్ముగనిరుంబోలిస

పూతచరిత్రులంగనిసంతబొసంగుతగుభంబుల్ ||

యమ—(స్వ) ఏమిది? ఎన్నడులేనిదంగి నాకిప్పుడు గొంచముకొంచము కడుగుగలుగు చున్నది? (ప్ర) అబలా! నీశ్రాగల్భమునకు సంతసించితిని. నీవత్సనామమువపు నెచ్చెనను వరమడుగులుచ్చెదను.

సావి—సంయమశా! నాపతివిడిచి నాయవేటెకోరిక కలుగునా! అయినను మహా మహుడైన నీవు వరమిత్తునన్న మానరాదు. నాయశ్రమామలు రాజ్యభ్రష్టులై యంధులై యరణ్యమున మగ్ధులయిచున్నాగు. వారికప్పటినుండి కన్నులను, రాజ్య మును గలుగునటను గ్రహింపుము.

యమ—మగువా! ఇచ్చితిని. ఇంక మగిడిపోయితి. (శెలికింబోయినప్పుడు) అంగ నా మణి! ఏల నామాటవినకున్నావు? (అగ్గియేని కొన్నిగదలు) చూడుమా! ఇది జైతరణినది? దీనిదాటి రాజాలవు.

సావి—పరేతనాయకా! నేనెందుమును? నాశ్రాగల్భకాంతునింబొసి మగువలగులను. దీనిని దాటలేకున్న నిగి నేదహింపబడును.

(యముడను దాటును సావిత్రియు దాటును).

యమ—ఔరా! యీతన్ని మహిమ మచ్చితముగానున్నది. రమణీమణి! కాలగతి నెవ్వరు తప్పింపగలరు. ఇంక నీవత్సప్రాణముయాతనాశనీరమున నెలకొల్పబడును. నీ వేమిచేసినను రాజాలదు.

సావి—దేవోత్తమా! ధర్మదేవతవగు నీశెఱుంగని ధర్మములున్నవా? దీవరత్నము ధర్మాత్ములు చేయకుండురా! నాసాపవిశేషంబున నీవంగదుభరామగాక దేవతా తిలకుండై జగదీశుడై, ధర్మసాలండై వైన, నీకసాధ్యమేదికలదు?

అనుబంధము 25.

నం. అనినగుగ భస్మసూక్ష్మముల నారణ్యభూనుతనేతవారుగా
 సంగతనాత్రనాహితేతి సేతముల బాధిప్రలాఢబాపికా
 నిరసనస్థిమి నిరాభిమందోక్కటదీర్ఘగ వేడునోర్తువై
 గగనానెయికిలినోక వేణుగొటియవెట్ట గృతాంతపాడియే ॥

యమ—కొంతానానీ! నిను నామృతధారలనే నాయంతరంగమంతయు సమ్మాదము
 వసించును.

శురీయరంగము 37.

ఉ. మెద్దితి నీచస్సగణి మేదినిపేగెడి వాలుగంట్లమేల్
 గండ్లుండగునీ ప్రసనిమల ప్రమనీపతిభక్తి పెంపునీ
 క్షిప్తగవనామహింస సగమిందమదెద్దియో మానినీమణి
 క్షిప్తగవనోరుమా ప్రముని ప్రాణముదగ్గనమర్థవైఖరిక ॥

వినుతి—అనినగుగ భస్మసూక్ష్మముల నారణ్యభూనుతనేతవారుగా.

నావి—నినునానా! కరుణ దీప్తవస్మ నేను గావనను. నాతండ్రి పుత్రసంతానములేక-
 యమ—నామహింస కోణానలనదీప్తి. ఇగ్గిరామము పొమ్మ. (పోయివచ్చి) అమ్మా!
 విశేషాచారాగ మెక్కువ. లభించెను. ఇది నాపురము. ఎవరికిని బ్రవేశింప సాధ్యము.
 కాగిగ్గిరామము.

నావి—నామహింసానా! ఎన్నడుగాన నాపతిని నేను శాసిపోవజాలను. వచ్చినంత
 నూరమునానను. ఎక్కడికీ సాధ్యమైన నక్కడినే నాయంతముకొంగలదు.
 యమ—అనినగుగ భస్మసూక్ష్మముల నారణ్యభూనుతనేతవారుగా.
 కిరకర—అనినగుగ భస్మసూక్ష్మముల నారణ్యభూనుతనేతవారుగా.
 యమ—(అనినగుగ భస్మసూక్ష్మముల నారణ్యభూనుతనేతవారుగా.) అహ! నాత్రవత్తమహిమచే నిలాకంబున సాధ్యము.
 కానిదేని! అది యట్లుండగా నాకీ మెనుంజూచినప్పటినుండియదేని జైవాయత్తమో-
 యెన్నడువలెని కనుల యుప్పుతిల్లుమన్నది. బ్రహ్మ నాకొసంగిన స్వాతంత్ర్యము-
 నైనను నేడెలా వినియోగముచేయు బుడికలిగియున్నది. అటుచేయుట పక్షపాత
 మగుదగదా? అనియుంగాక నారమనితో నటు చేయనని చెప్పియున్నాను గనుక
 దగదు. (ప్ర) తమణీ! నివనింద్యచరిత్రవు. అయినను నేనేమియుం జేయజాలను.
 మగిడిపొమ్ము.

సావి—యావ్యదీగీశా! నేనెక్కడికిబోనును. వివాహ మైనది నువ్వేమియును
 మేలుకొన్న జెంటు నే నిత్యవ్రతముగా పఠియునుదర్శనము ముగిసినానునను మానక
 చేయుదున్న నెరుమగిడిపోయి తేల పెట్టుకొనును? అతనితోడగొమ్మే నాకు
 గానిమ్ము. మఱియు మఱియు ఏవు నాకేమియు శయనములను కదిలదు నా
 పాపము వలననే కాక ఏకు జేయరానిదేనికలదు.

శా. పాపం బొక్కజెటుంగ నీవకగుణా పుంధోధుగా నేనననక
 గాపాడందగదయ్య నావిపులదుఃఖం బాట నేనంప నే
 యాపన్నానన సత్పథంబు పదపాంగా లోకచిహ్నా వృత్తి
 వాపోవంగన వేడ్కయానె యబలనే నైనన్వతా ప్రోవనే||

యమ—అహ! నేనింక గాత్రన్యము వహింపఁబాలును. కాంతామనము? నిమిత్త కలి
 భక్తిగల తరుణుల నేనెన్నఁడు నెటుంగను.

అనుబంధము తిరి.

శా. కాంతామాననవీధిఁజొచ్చె గరుణాతాండముల్లు నోవ్యచ్చసేక
 వంతల్మానుమిదిచ్చితీవడుగక న్రాబ్బణేళుఁబ్రాణంబులక
 శ్రాంతిన్బొందుమిఁకమ్మ నీదుసుచరిత్ర భ్యాసితోకోస్తరా
 నంతస్సాతిమహద్విభూతికిర వౌ నాచంద్రతారార్కము ||

లోకమునందలివత్రివ్రతలనువారందఱునకాలిహుళిఁబోలఁగలరు. నినుఁగని యత్యంతము
 సంతసించితిని. ఇప్పుడు నీవడుగుటకుముందే నీహా ప్రాణతాన మిచ్చియున్నాను.
 కైకొనుము.

సావి— సీ. వైపస్వతవటలెశ్వ శురవంశముమిత
 నయనోద్ధారణ మొనరంగనతి
 భూతదాక్షిణ్యముప్పొంగె యామ్యాధీశ
 శతపుత్రశాతంబు వితలకొనంగ
 శమననారమణుఁ బ్రాణమమరల్పి మనుష
 విమలాత్మసమ వేతశమముదనక
 ధర్మరాజముగుదనర్మి లిలాల్పించిరాటుమా
 పంగధర్మ రాజ్యమమరె

జే. గీ. మిన్నగింపన్నీలపంపియవన్నె లెన్న
 పుట్టి సపుణ్ణకు కకిమిడచిక్కుచక్క-
 పెండ్లిచింపుమన్నించి సజ్జెంచితంచి
 పొంగివిహంగపుమింబమికిజొహయసారి||
 పుట్టింబి! ముప్పహగి డి శస్త్రస్తానిని.

అనుబంధము 39.

యమ—కీకర! ముగ్ధులనా శరణునుండి తీవముడప్పించి మగల సత్యవంతుని
 శరణువలె నుచువిగ్రహింపు. (కీకర—నిష్క్ర-9)
 సావి—మూర్ఖపుత్ర! అయిదు నానసలవా?
 యమ—అవును! వాళ్ళున్నాఁలూచి పోయినగాని రమ్మ.
 సావి—ఇవేమిటా! పరమవ్రతనా నమాటలవదలదునే! అయినను నాపతి మజలం
 బ్రాహ్మణుడై నెనులేనన్నలూచి యేమనుకొనునో? ఎంతమజలంచుకోకదా?
 యమ—అట్లే యతని కులమునంద గల గొంగలదు. కొంతసేపులోననే యతడున్న
 యేమిట ననుచున్నాడు. సావిమానము పి నెక్కిరమ్మ.
 సావి—గొంగలవా? అట్లయిన నాపతి సేలయిడియుండ నేను విమానమునెక్కి
 బ్రాహ్మణునా? నడచితిమి వచ్చినను.
 యమ—అట్లు నేకానిమ్మ.
 (యమనికొనె నొకగా నెరిగి ముక్తమొచ్చి, ప్రాణుల వికారమైన భృని వినుపించును)
 సావి—అంత! ఇట్టియి మహాకావము?
 యమ—కాదు! ఇది సరసము. అట్లయిన వగళముల బాధలుజెందు ప్రాణుల యా
 రావముని.
 సావి—దవిపుణ్ణ! పుణ్ణులముల వికారముల నిన్నింతయడుగ వచ్చునా?
 యమ—అంతయుగా నిరూపింపదు.

అనుబంధము 40.

సీ. శరణిగింపి నె యిందు దురితవిమగ్న మానవన
 మాజనిబిడసరకనమితి
 కాలముగ్రామసంగం గ్రాలువిశ్వాసభూతుకులు
 గివడి నెత్త దూలంగనిట

నసిపత్రమననింబె యెనంగుంగన్నెలసన్నా

పశుతుల్యులసిధారగంసిసగల

బ్రబలుంగు భీపాకము బగతల్పునింబ

క్కుకంపుంగట్టులనిభసదోప

తే. గీ. హతిబాగులనిందు లంచమాలంగిప్రసర

గంటగించుపబులుముఖకాశకోశి

నజ్రకంటకమాన నిట్రవాలువాని

హింసకులకారవసున వేసింపునలచు ||

తరుణీ! ఇది కాలమాత్రమను నగకము. విశ్వాసస్థానక మొనర్చిన ప్రాంతాలనుగరించుచున్నార చూడుము. అది యసిపత్రమను నగకము. కన్యాభక్తి మును నేసివహించి నిందు ఖండఖండములుఁగాఁగోయుచున్నార. ఇది సింహాసనము. ఇది శ్రీతల్పు గుల నిం చుక్కుకంబునఁగట్టి యేనుఁగులదేఁ (నొక్క)చుచున్నాని! ఇది వజ్ర కంటకము. అధికారబలంబునలంచములఁగొనిపక్ష సాతమునఁగట్టి మునర్చినవాని నిందు తీవ్రకంటకములదేఁ బాడుచుచు చుంగుమున ముగించుచున్నాని. ఇది గొగ్గన మను నగకము. ఇంతుహింసచేయు నగులు నిందుఁబడి నది నొక్క తలదేఁ గొనిండు చున్నార. ఇదిగనుమా! యాగతమిద్రము. అసత్యవాగుల నసత్రసాక్షుల నిండు చీకటినాతఁడబడఁపైచి క్రాంతిగడు సీనుడు పోయుచున్నాని. యిది గూటితీనే! ఇదిపూయోదమనునగకము. ఇందు తనపతిఁ గావనియన్యపు పనులఁగి లిచునాకులు— సావి—పితృపతీ! నెన్నిటిసాపము వినఁజాలను. ఇట్టి పితృలు గల గాఁ గెన్నుఁగాని మానవు లిట్లు విట్టివిగుచున్నారాదా?

యమ—కామినిమణీ! కానమానవులకుఁ గర్మాతగదా తెలియును. వానమానోనన మహిమాతీయముగల యిట్టిశరీరమును సృజించి బానియందప్రతిమ భ్రాంతిఁగు జీవునునివి యెట్టియజ్ఞానులకును మేలు, కీడ్పు, నుభ్రాసానులను బాని నెఱుఁగు నట్టులానర్చిన భగవంతుడెట్టి మేలుకీర్ణోనర్చినగునుకు సుఖానులుల గల్గింపఁజేస్తా నెట్టిమాట! తరుణీ! ఇదే నా సవనము. ఇందెంత విశ్రమింపుము. నాభాగ్యము బంపుమను.

(పక్క-9)

సావి—అహ! ఈయమపత్నియగు క్యామాదేవి సుదర్శనముఁగాఁగల పుట్టుము నెందని వర్ణింపచ్చును? అయినను నానాగుఁడా యరణ్యంబున మేలుకొన్న పొటనే—

[ప్రవేశము: శ్యామాదేవి.]

సావి--(లేచి) ప్లీ! నిశ్చలవాదనము.

శ్యామా--చలిశూ! ఉపవేశ మెనర్పము. నాధర్మమును శమమనివలన నిమహాత్మ్య మంతయు జరిగితిని.

సావి--అమ్మా! నాకెట్టినుహినుగలదు?

శ్యామా--జగంబున నేవైన నివలెనొనర్చిన వారున్నారా? నివసరించు సత్ప్రభా ధర్మంబులు కొన్ని నిహిత వివరణదను.

సావి--శ్యామాదేవి! పత్రివ్రతాశీలకమని జగంబునెల్ల ప్రసిద్ధిబొందిన నీయెదుట నే నేమి వచింపఁగలను. అయినను తాముప్రీతిచేసిన చిలుకపలుకులు విననిచ్చుయించు నీతి ప్రవేశపడెడిగినందున కొన్నిధర్మములు బాలభాషణంబులుగానించుకవచింతును. పత్రివ్రతగలసతి పత్రియే పర్యవసాని యెంచుచు, అతని నెమనమే శుద్ధవ్రతముగా మార్చించుచు అతనిమాటయే వేదమంత్రమని తలంచుచు, అతఁడిచ్చిన పదార్థమే పదిజేలని గ్రహించుచు, అతనిసార్వమువారి నందఱిని దనప్రాణబంధువులుగా మన్నించుచు, తోడికోడండ్ర నక్క - చెల్లండ్రనోలే భావించుచు, తొలిజామునలేచి పరిహామునవిక్రే దిలకించి నిరణములకభివందన మొనరించి చిట్టమెఱిగి వేళకు భోజనము గావించించి బిదపఁ దా భుజించి, మంపజేలము కైన నతనిహాస్యమాడక, అతనియాభి తేజోకరువ్యంగున వ్రయమొనరింపక, అతఁడు కోపగించుకొన్న మదిఁ గుండక, మన్నించిన నుపాంగక సాములివ్వఁడని ముఖంపక, అలసినప్పుడు రోగి యయినపుడులేమిఁగిందినప్పుడు యిచ్చానువ గనమున సేవలానరించుచు, మారాడక దేశాంతరగతుఁ డనపుడునలంకారము లిచ్చిగింపక తదాగమనమేకొరుచు, ఆన్యపురు షులతో వేడుక కైన నవ్వలాడక హితరీతి మెలంగుటయే ధర్మము.

శ్యామా--సావిత్రీదేవి! నియుపన్యాసమునకు మిక్కిలి సంతసించితిని.

స. అలివేణీజతతీరునీకుఁగల కాంతాశిష్టహాధర్మము ల్కలవాణీమృదుభాషిత శ్రుతిసవాలంకారతకాదో చెనిం శలసచ్చిల పత్రిసనన్నలరదే హృత్పుష్కరంబుర్విని న్వలందుల్బేర్చి భజంప వారిగతిసావిత్రీపవిత్రంబగుక ||

ఇట్టి ధర్మములు నికవ్యుచెప్పిరి.

సావి—శమనపత్నీ! నాకెవ్వరుచెప్పుదురు. కైవయోగముచేఁ దొల్లనుండియు నిదిమనం
బున నలవడియున్నది. అందుపై నారదబుష్ఠి కొన్నిధర్మములు వినుపించెను.

శ్యామా—సావిత్రీ! మఱచితి నీకొఱకై నారదుడు బ్రహ్మనువేడి కరుణారసమును
స్పృజింపఁజేసి యాకరుణ నానాధునియందు వెలయఁజేసివట్టుతనతో నానందగుణము
వచించెనని నానాధుఁడింతకుముందు చెప్పెను. నారదునకు నీప్రసాదమింత—

[ప్రవేశము: యముఁడు నారదునితో.]

యమ—సావిత్రీదేవీ! వేశయయినది. ఇదిగో దేవమునియగు నారదుఁడును వచ్చి.
యున్నారు. మనమింకఁబోవుదము. (నిష్క్ర-9)

తృతీయాంకము-పశ్చిమరంగము.

అ డ వి.

[ప్రవేశము [చిత్రాశ్వుడు (నిద్రలేచి)]

అనుబంధము 43.

చిత్రా—సావిత్రి! అహ! నాకెట్టి దుస్వప్నమువచ్చె? తలచుకొన్న నింకను
 భీతిగలుగుచున్నదిగా? ఏమి గాఢాంధకార మిట్లున్నది? సాయంతనమునగదా
 యిందుబండుకొంటిని? ఇప్పుడగ్రరాత్రమయినట్లున్నదే? ఇంతసేపిందేలయుంటిని?
 అయ్యో! సావిత్రి యొక్క డిక్క బోయి యున్నది? అంతలముననున్న నన్నుడించి
 గుండుబోయెను? ఇందేదాపుననుండువలయు. జెడకిచూతుంగాక (జెడకబోయి)
 అక్క? యేమిది కాల్పమియులేవనుచు? ఇట్టియవస్థమికారణము? ఎన్నడు
 గాని నన్నొక నిమిషపు సక బానియుండని యీసుందరాంగి నన్నీ యరణ్యమున
 నీ రాత్రిడించుచుండుబోయియుండును? అహ! మాతలిదండ్రులయొద్దకుబుగ్గళాలకు
 బోయియుండువలయు? నేనిదినలకు బోవకయున్నందునమాతలిదండ్రులెంత దుఃఖం
 చుచుండురో? ఏమని యెరుకురో? కన్నులుగానక చీకులకలె నన్నేచేకొలగానమ్ము
 కొనియుండిన నాతలిదండ్రులకంతో దుఃఖము గలిగించిన పాపాత్ముడెగదా?
 సావిత్రి యొక్క డిక్కబోయియుండును. నేనుబోయెదను —

కానుకాను. నాకీభ్రాంతి యేలగలిగె? మహాయాసమున నంతలమున శయ
 నించి యున్న నిన్నీ యగ్రరాత్రమున నియగివిని మాని తానొంటిగా బుగ్గళాలకు
 బోవునా? ఎప్పుటికినిబోవదు. ఇదియంతయుండలచుకొన్న జెప్పరాని భయ
 ముప్పుట్లుచున్నది. అతరుణీమణి లేకున్న నాకేమిగలిగె?

హా! కాంతామణీ! ఏలపలుకనున్నావు? నివులేకున్న నాదీనమేటికి?

ఉ. మానినియెందుబోయె ననుమాని నిశీధనిజన్మమయ్యెని

తొన ననుంటిగిడించి నడక గానకదానెటకేగె నొక్కొకం

నాననునది తీ కడద నాభ్రమణమొట్టు లేదనొనిరు

లేర్చి నెన నొక సుధాంశుముఖ బేర్కొనుచే గెదబుగ్గళాలకు ॥

ఈదుఃఖమున నెట్లు కనరుచున్న నెవరుతీర్చువారు? పుగ్గళాలయొద్ద కెడ బోయి
 విచారింతును. (నిష్క్రమింప)

[ప్రవేశము: ద్యుమతేస్థనుడు-సానంద.]

అనుబంధము 44.

సానంద—అకటా! ఇంక దైవమా! మాగతియేమి? మాఁడుబాములకుఁ బట్టాలవిడిచి పోయినకొడుకు అర్ధరాత్రము మీఱియున్న నింకనురా లేదే! అయ్యో! నాలుగిన ములనుండి యుపవాసమున్న ముద్దుకోడలు పలియొద్దకుఁ బోయెదనని చెప్పి పోయినది యింకను రాకయున్నదికదా! దైవమునకు మేమేమపకాగముఁ జేసియున్నాము?

ద్యుమ—అయ్యో! దైవము నన్నిటా శక్కిరింపవచ్చునా? ఊన్నట్టుండి శశువుల వలనఁ బోగొట్టబడిన కన్నులు నాకీనాఁడు కలిగించి యింతలా నిమహిషకుఁ జేవచ్చునా?

సానంద—కటకటా! నాథా! ఈయరణ్యమంతయుఁ గిరిగిగదా? ఇంకము చేయవలయు?

ద్యుమ—మ. తగునాదీనులఁ బాసిఁపోదనయకాంతారస్థలిన్వీక్షఁగపోఁక గుణాధ్యుండపు దేహయాత్రడఁగునీ కైదండడడ్డ

సానంద.....శుభ.

ప్రగుణాబ్జాననసారసత్వముడిగెన్నాకీవుతొల్లన్నగ

స్నెగలెక్కిప్రభవం బెమాయుడుజనీశ్రీమాకిలన్నిల్చునే

[ప్రవేశము: సుమాలి (ఒకవైపునుండి).]

అనుబంధము 45.

మానినీవృత్తము.

సుమా— అబ్బురమయ్యెడినంధులు దంపతులశ్రమమున్విడనక్కట్లను న్నబ్బినవారభిమంత్రిణమారిటఁబల్కరుచెల్లదు మాగ్గణము
బ్రబ్బినతామసినాతియు నాథుఁడునిక్కువలోసరినట్టడవికా
బెబ్బులివాత విభీషణలీలనుబాటి వెతన్విలపించిరాకో॥

అయ్యో! యిదేమాశ్చర్యము. పర్ణశాలలో నుండవలసిన యంధ దంపతులీ యగ్రాశ్రమెక్కిడికిఁబోయిరి? అకటా! నాకేమియుఁదోపకున్నది. కన్నులు గాననివారు వెలుపలికెట్లుపోయిరి? నేను తెచ్చియున్న సంతోషవాదన నెవరితో చెప్పెదను. ఆయినను శెడకి చూచెదను.

ద్యుమ—తరుణీ! అక్కడ నెవరువచ్చువారు?

సుమా—(ముందఁజీకివచ్చి) అహా!

ద్యుమ—సుమాలీ! ఎప్పుడువచ్చితిని? ఏమిట్లు భయపడెదవు!

సుమా—ఇప్పుడు నారేమిచేయునువాడు ద్యుమత్యేనరాజా?

ద్యుమ—సుమానీ! ఏలసంశయించదవు?

సుమా—మీకన్ను కట్టువచ్చెను?

ద్యుమ—దేవమునన్నిటా నవ్వులునేయుచున్నాడు.

సుమా—నవ్వులు వచ్చియుండుట నవ్వులుదేయుటయా? ఇంకేడుపులు చేయుట యెట్లు?

[ప్రవేశము: అశ్వపతి, మాళవి (ఒక్కనైపున)]

అనుబంధము 46.

అశ్వ—నీ. అతివ మాత్రమముసందతినయశ్రమము

సంగతివంద్యులోడిరే ప్రతివచింప

మగువ రాజసుతుడే మగువ రాజసుతుడన్న

వగదేతెనొకొ తానగుచురాడె

తెలున సుందరగాత్రిపుత్రియేడైతవ

సుధావను ధన్యనిటదానుతేదె

యెలనాగవేధనించెడలెవెన్నెలనాగవేధ

నిందుచుంగందువిధిమనగతి

తే. గీ. చూడనల్లుడిలంగల నవ్వడియెనున్న

యుతిగిగిలంగి తానతియుచిచ్చుతికెనొక్కొ

బెడలబెగ్గిలి పెద్దలుమడసిరేము

బాములెన్నిటింగననొనొ మగువనేడు||

అశ్వ—అక్కా! మాళవి! అయిల్లుని గూతురిని నేనింకెట్లుచూతును? నేటికిగదా వివాహమై సంవత్సరమాయెను. నారదముషి యాడినమాట తప్పునా? ఈరాత్రి జామువలకు బిడ్డకాలయందేయుండిన యంధ దంపతు లిప్పుడెక్కడికి బోయి యుండగలరు. మాళవి! ఇదియంతయు జూడగానత్యవంతుడుమృతుడుకొండాగా మనసావ్రియు నంతముసొందినదిచూచి యాయంధ దంపతులు తామును మృతి జూచినారని తోచుచున్నది.

మాశవి—అయ్యో! ఇట్టి సా ప్తి యెవరికైనఁ గలుగునా? పెండ్లియైనది మొదలమున్ను విడ్డ సౌఖ్యమున నుండినది నాపాపికన్నులతోఁజూడనుగదా? నారదబుద్ధి చెప్పిన మాట యింకొక్కనాడు ముందైనను జ్ఞానీవచ్చియుండినఁ గన్నులఁజూడనయినఁ జూచుచుంటిని. అయ్యో! మనము వచ్చునప్పుడు మన కైన మంచిశకునములన్నియు నిందుకేనా?

అశ్వ—అయ్యో! విధిబలవంత మయినపుడెక్కడి శకునములు? అష్టపున శకునము రమ్మ (అశ్వపతి, మాశవి ముందటికి వస్తురు).

సుమా—మద్రరాజా! మాశవిదేవియా! ఏమాశ్చర్యమిది. మీరస్పడు వచ్చితిరి!

ద్యుమ—మద్రరాజా! మాశపీదేవీ! పీఠేనా నాసంబంధులు? ఏమాశ్చర్యము కీర్తిరాక.

అశ్వ—ద్యుమతేనరాజానా నేను నిక్కవముగాఁజూచునది! లేక నాకనశముయినను శ్రమించియున్నవా?

మాశవి—సానందాదేవీ! ఇదేమి యిక్కడనున్నారు మీకన్ను లెట్లువచ్చెను?

సుమా—సప్తలాలక వచ్చినవంటు.

అశ్వ—రాజేంద్రా! మీకొడుకుఁ గోడలేరీ?

ద్యుమ—అయ్యో! వారికొకట పెదకుచున్నాము. ఈదినము వారరువును మూఁడు జాములనుండి కానరాలేదు.

అశ్వ—మాశపీ! ఇంకీటి సందేహము?

మాశవి—అయ్యో! అట్టి యల్లుడెట్లు దక్కఁగలడు?

ద్యుమ—మద్రరాజా! ఏమిట్లనతిచ్చెదరు. మీకు వారిసంగతి రేమియుననుఁ గలుగదునా?

అశ్వ—రాజేంద్రా! వివాహమునకుమునుపే వివాహమైన సంవత్సరమునకు మీగోత్ర వంతునికి మృతిగలుగునని నారదబుద్ధి మాతోఁ జెప్పియుండెను.

అందఱు—హా! కుమారా! (అని మార్చిల్లుదురు).

సుమా—మీరు చూచుపడుదు. అట్టి దుఃఖము మీకెన్నటికిని రాఁజాలదు. ఈదినమే మీకుఁబోయిన కన్ను లెట్లు వచ్చియున్నవికదా? నాసంగతివినుడు. నేనుసాశ్వ పురికిఁబోయి ఘటకేతునితో మంచివాఁడనిపించుకొని చొత్తలొనున్న మీమంత్రి జనుదేవుని విడిపించి యతనినే ఘటకేతునికి మంత్రిగాఁ గావించి, పదప మిత్ర భేదము గల్పించి పైన్యమంతయు స్వాధీనమగునట్లు చేసియున్నాను. తీరిపుడ యము మీకందుఁ బట్టాభిషేకము కాఁగలదు. ఇట్టి సంతోషకాలమున మీవిద్యుము వారగు మద్రరాజు మాశపీదేవి నిందువచ్చునట్లులట్టనించెను. ఇట్టిదో నెన్నటికిన దుఃఖము కలుగునా?

[ప్రవేశము: చిత్రాశ్వండు (ఒకవైపున).]

అనుబంధము 47.

చిత్రా—కంటకటా! నాసావిత్రి పగ్గకాలకు రాలేదే? కన్నులులేని తలదండ్రు లెందుఁ బోయినారో?

సుమా—అక్కటా! నీవరు వచ్చుచున్నారో? చిత్రాశ్వా

చిత్రా—అహ! సుమాలీ! ఇదేమిహోద్యము మా మామయు రత్తయు నెట్లువచ్చిరి? మాతలిదండ్రుల కన్ను లెట్లు వచ్చెను?

సుమా—నియాయ్యకుఁ గన్నులువచ్చెను. మీమామ నినుఁజూడవచ్చెను. ఈసుమాలి నీకు రాజ్యముఁదెచ్చెను. ఆయిన సావిత్రిదేవియేది?

చిత్రా—సావిత్రియేదీ? మీరెఱుంగరా?

ద్యుమ—చిత్రాశ్వా! నియ్యదకు వచ్చెదనని వచ్చెనే?

చిత్రా—అకటా! జనకా! అట్లునె నాయుదకువచ్చెను. నాకు మహాసంకటముపుట్టి పశ్చరాని బాధలు గలిగె. అతన్ని యంకమునఁ బవ్వలించితిని. భయంకర దుస్వప్ను ములుగలిగె. దానిఁ దలచుకొన్న నిప్పుటికి శరీరమున రోమాంచము లెగయుచున్నవి. ఎవరో భయంకర రూపులువచ్చి నన్నెత్తుకొని పోయినట్లాయెను. సావిత్రి నాశెంటు వచ్చినట్లాయెను, నిష్ఫలయేఱుకొకటికనుపించెను. ననుదేయందోయుంచినట్లాయెను. సావిత్రిగానరాలేదు. ఇంకను నాకుస్వప్ను మోయేమా తులియజాలకున్నాను.

సానంద—అకటా! మాశివీదేవీ! మీకునారదుఁడు చెప్పియున్నట్లే మాసత్యవంతుఁడు మృతుఁడయి మరల జీవించినాఁడనుటకు సందేహములేదు.

చిత్రా—నారదుఁడేమి చెప్పియున్నాఁడు?

సుమాలి—వివాహమైన సంవత్సరమునకు నీవు మృతిగలుగఁ గలదని చెప్పియుండెనట. పతివ్రతాతలకనుగు నీభార్యవలన నీవు మరల జీవవంతుఁడవైనందుకు సందేహము లేదు.

అశ్వ—అయిన మా సావిత్రియొక్కడనుండును?

చిత్రా—అకటా! నాకిప్పుడు తోచుచున్నది. మీకు నారదుఁడు చెప్పినది నిజమా యేనా. అనాసావిత్రి తన జీవము నిచ్చి ననుబ్రతుకఁ జేసియున్నది.

అందఱు—అహ! ఇదినిశ్చయము.

అనుబంధము 48.

ద్యుమ—నీ. పూర్వహిమక రాస్య పుష్కరాక్షిణులల

ముడుంగవిన్ను విఠిగిపడియెమాకు

సాన— కువలయాక్షికటాక్ష పావనేక్షణబోఁ

గువలయసితికమాకునలయునేల

సుమా— కుందరదస్మితే చంద్రికల్ గుందగ

నంతఃకుందగనుఁగల్పంతమయ్యె

అశ్వ— జాతరూపాంగివిజ్ఞాతరూపా లోకన

నివృత్తిలోకము మునిఁగెమాకు

మాశ— తే. గీ పుత్రిశుభగాత్రిగోల్పడిక్షేత్రమెఱుగ

రిత్రినిల్పెఁబ్రాణమువోకఁజిత్రముగను

చిత్రా— కోరికరియానననుఁ గావహరిపదంబుఁ

జేరెనీరనననుపులు నీరనములు ॥

ద్యుమ— తరుణీ! సానందా! అట్టి బంగారమువంటి యిల్లునిండిన కోడలుపోయిన

తెనుక మనము జీవించి యేమిప్రయోజనము? అగ్నిలో చుముకుదము.

సానంద — ఆహ! ఇంక యోచింపనేల?

అశ్వ—రాజా! కోడలుపోయిన నీకు మఱియొక కోడలు రాఁగలదు. మానుగఁబాఱి

రాని గర్భముఖము. మాశీ! పుత్రసంతతిలేక సావిత్రిదేవి నష్టదశ వ గంబులుపా

సించి అమహాదేవి వరాను భూతిచేబడసిన యట్టిసచ్చరిత్రయగుపుత్రి పోయిన పిదప

మనకేటి జీవచింత? మనముచిచ్చునఁ బడుదము.

మాశ— ఆహ! ఇంకేటిజీవచింత?

చిత్రా—నిర్భాగ్యుడనైన నాకొనతీరత్తు మెటుగక్కును? అట్టిసతి ననుఁబొసెచిన

నేను జీవించియుంచునా? నేను దొల్ల నగ్నినుఱికిదను.

సుమాలి—అయ్యా! మీరందఱు నట్లయిన పిదప నేనొక్కఁడనా మిగిలియుండుట.

[ప్రవేశము: నారదుఁడు.]

అనుబంధము 49.

నారద—చుమత్సేనరాజా! మద్రరాజా! సానందాదేవీ! మాశీదేవీ! చిత్రాశ్వ

హిణిణి.

సుమాలి—అయ్యా! నేను సుమాలిని—

నార—(నవ్వి) సుమాలి! నిన్ను మఱవను లెమ్ము. మీసావిప్రఁబోలిన ధన్యులీబగంబుల

నెవ్వరుండరు. ఈచిత్రాశ్వనకు వివాహమయిన సంవత్సరమునకు మృత్యుప్రాప్తి

యుండెను. ఆసావిత్రి యంచిత పతిప్రతివలనఁ దవపతినిఁ గొనిపోవుచున్న యముని

మెప్పించి యతనివలన వరుసగాఁ దనయత్రమామల యంధత్వముదీర్చి రాజ్యమువచ్చు

టకును, తనతండ్రికే బుత్రసంతతిగలుగుటకును వరములపొంది శుభముఁ దనపతిని

సయితము సంపాదించుకొనెను.

అందఱు—నారదా! ఆతల్లి సావిత్రియొక్కడ?

[ప్రవేశము: సావిత్రి, (దూరమున బ్రాహ్మణవేషమున యముడు)]

సారద—ఇదిగో! వచ్చెను.

ద్యుమత్యుఁడు } అహ! సావిత్రిదేవీ! ఏవే పరమగుప్తవు.
సాన }

అనుబంధము 50.

ద్యుమత్యుఁడు—ఉ. ఈడికసాధ్వినీకునొరులెవ్వరు నీచుచరిత్రవిన్ననే

దేవునుమూడదంగదలొగి దొలంగున్ జనరాండ్రకిద్దరన్

సాన—.. జేడియమిల్లిగెల్లు పెను శ్మశ్శములారసి చూడనీవుమా

కోడలుగావుత్తల్లివి తగుండగు నేనలు సేయనీకిల॥

అశ్వ, మాళవి—మాయమ్మా! మమ్ముద్ధరించిన తల్లి, యిటురమ్ము. నినుఁ గనినందుకు

మావంశము నేడంగదా పావనమాయెను.

అనుబంధము 51.

అశ్వ—ఉ. అవ్వరొమమ్మహీనగతి హైమవతీకరుణాన్తి దేబ్బదో

సమ్మల్లునా సేదేతెజడినమ్మదమేర్చెమదిన్

మాళవి.....గజానిమేల్

బొమ్మిగిరమ్మనిస్సనిస పుణ్యపశమ్మన నెగ్గెమాదువం

శమ్మిలకబాలనిధనువిశంకటసోభయశోదయంబిలన్

అనుబంధము 52.

మత్తకోకిల

సుమా—మాకు నైతియెనన్నతింపగమంగళాంగిరొనిన్నున

స్తోత్రమాపతిభక్తిశక్తినిదుస్తరాపదనాపితే

శ్రీకరాకృతినంగనాజనశీర్ష మండనమైలలిన్

బ్రాకటప్రభముజ్జగంబులఁగ్రాలునీయశమమ్మరో॥

చిత్రా—నమరక్షించిన నాభాగ్యదైవమా! నేను నిన్నేమని కొనియాడనేరను. ఇట్టి చరిత్రగలవారి నెంచిన మనమువింటిమే? యమునివాతించడినపెనిమిటిఁ బడయు సామార్థ్య మెనరికిఁగలదు? అతివా? నాయానందమునకేదిమేర? పూతచరిత్రయగు నిను నాయరాంగిగాఁ బడయుపుణ్యమునకుఁ దొలిజన్మమున నెట్టికఠినములగు దుర్గ సీవల ఘోరతపములఁజేసి యుంటి నోమమా?

అనుబంధము 53.

పశ్యుణి—

ఆలఁతకుఁదలకకనతిపీఠయమాయతసాంగణమొందినస్మరలిం
చలనదనదృశయశమెసం గెనరోజవిలోచన సారసరాగగుణో
జ్జ్వలలలితవిమల పతిభక్తికలాపపరిష్కృతనిస్ఫువినందిసనా
తలయెవరికనిలఁదొలిబాముల నేదొరలేనితపంబానరించితొకో॥

నాచిత్ర—నన్ను మీరందఱుండుకంత గొప్పచేసెదరు? నేనెట్టి ఘనకార్య మొనరించి యున్నాను? నాకింకను మీరు బుద్ధిజిహ్వ స్రీతిచెయ్యదగునుగాని యిట్లు కొనియాడఁ బడుటకు నేనర్హనా? నాభా! నన్నింత నీవు పొగడవలయునా? సంతతము నీచరణధ్యానము మానను. అట్టి నాకు సద్గతి యేలకలుగదు.

అనుబంధము 54.

చ. అరయఁగభూతభవ్య సమయాంచితులీరుగుణప్రశంసన
న్నరమరఁబెద్దఁ జేయదగదంతటికన్జ మదేమొనర్చితికి
బరువడిమీఁపవిత్రవదపద్మముల స్థజియించువాసిమైఁ
బరువిడిపాపముల్దొలఁగిభద్రనుఖంబొడఁగూడ కుండునే॥

నారద—ఇంక మీరేల యూరకాలస్యము చేయుదురు? ద్యుమత్యేనరాజా? మీ రాజ్యము మిమ్ము నెదురుచూచుచున్నది. ఇదిగో! ఈమహామహుఁడు నీకోకిలి నిండుఁ బిలుచుకొని వచ్చినవాడు బ్రాహ్మణరూపుఁడై మిముధస్యలఁగాఁ జేయ నే తెంచిన పితృపతి. ధర్మరాజు—వందనమొనరింపుఁడు.

[ప్రవేశము: యముఁడు బ్రాహ్మణ వేషమున]

(అందఱు వందనముచేయుదురు)

నార—ఉ. సాదరసోదరాశయుఁడహదరహాసముతోఁగళిందజా
సోదరుఁడుక్షమావిబుధనుందర వేషముఁబూనితాల్మినా
హ్లాదము వెంపనిల్లిదెగుభాగతవంద్యుఁడు దారసిలెనా
రాదృఢభర్తృభక్తిసురరాజ్యమునంకెకుఁదేరెబూసతుల్ ॥

యమ—అయ్యలారా! మీసాపిక్రవలన మీయుభయల వంశములు పవిత్రములాయెను.
సాపిక్రవేమీ! ఇక్కడ చోయినవగును.

అనుబంధము 55.

సీ. వనితలంగజయూన వాణిబల్కువినంగ
జయూనవాణిబల్కుతుకునేర్చు
బాధ్యుఁబ్రత్యక్షురమావృత్తలాడఁ
బ్రత్యక్షురమావృత్తులాలసవారు
పిన్నమంగళకథాకర్ణలోలులన సర్వమంగళా
కర్ణ కానిటమెనయు
మరువడిఁబూత సచ్చరిఁబూనఁగఁగోర్కులు
మరువడిపూతఁజెచ్చుఁజెలంగుఁ

తే. గీ. బామలకునేర్చి నీదుని స్తంధ్రలపన
నామనిజకథాశీలగరిమ మెనయద
నమనులనైనాకు వర్ణిలునమణుఁగూడి
నమణునిరియనంబులరివణ మొనఁగ ॥

చిత్ర—ధర్మరాజా! నివాత్మల్యత యెంతని కొండొకనెత్తు? మాభాగ్యమునకు
సమాన విధిగల నున్నదా?

సీ. శీల్గివై పగదయాశాల్గివై కుజననిర్మాల్గివై
నతేనిర్జరాళివగుచు
న్యాయువై యిష్టార్థదాయువై యధికనిర్మా
యివై దండవిధాయువగుచు
హోర్తివై సుమనోవిహోర్తివై ధర్మనంచార్తివై
నీలుష సంహరినగుచు
వీత్తివై రిహయానుభూతివై యఖిల
నిష్కాంతవై సౌఖ్యసంధాతవగుచు

తే. గీ. సగణితఖ్యాతిఁజగములఁబొగడుగన్న
నిన్నుఁగన్నారదర్శించి నన్నుతింపఁ
గన్నవారము మాభాగ్యగరిమనేడు
తరమెకొనియాడనో యమధర్మరాజ

యమ—నారదా! మనకు వేళకాలేదా?

సుమాలి—ధర్మరాజా! నిన్నొక్కటి వేడెడవను.

యమ—అదియేమి?

సుమాలి—ధర్మదేవతవై మానవుల కగోచరుడవైన నిను ఏసామ్యమగు బ్రాహ్మణ
రూపమున నిటచదియించు భాగ్యము గంటిమి. మాపుణ్యముల కీడులేదు. అయిన
మాత్రము ఏపున దర్శనము నాకులేకుండ ననుగ్రహింప—

చిత్ర—సుమాలీ! ఇదియేటిమాట (నారద, యమ నిష్క్రమింపు)

దేవతా తిలకుడైన కృతాంతునితో నిట్టిమాటలా—

సుమాలి—ఏవుగట్టిపడి వచ్చితివి. తీతినది. నేను గట్టిచేసికొనఁబనిలేదా?

చిత్ర—ఇంకజూలును. పోదమురమ్ము (నిష్క్రమింతురు)

ఉత్తరంగము.

ద్వీపద:—శ్రీలలితంబు నీచిత్రాశ్వచరిత

మాలకించితిరె పుణ్యాంగనలార

నెలులార వల్లవ శ్రీపాణులార

కలవాణులారయో ఘనవేణులార.

4

సుమహాలకోమల సురుచిరగాత్రి

సుమవేతేపాప సంచయ కాశరాత్రి

పాలితుచింతిత ఫలదాగ్నిహోత్రి

శీలక్షిమాగుణాంచిత భూతధాత్రి.

8

రాజుతజలజాతే రమణీయనేత్ర

రాజనందిత మద్ర రాజనత్పుత్రి

యలఘుచారిత్రయీ యమలసావిత్రి

కులసతీమణులకు గురుభూతగాదె

21

శ్రీతుంగబహుమహో జితభానుమంతు

శీతలముఖ శాజితనిశాకాంతు

గుచిగరూపజయంతు రుచిచయానంతు

సచలశుద్ధస్వాంతు నాసత్యవంతుఁ

16

గానలోఁగనినాఁడు కమలాక్షితనదు

ప్రాణనాథునిఁగాఁగ భావించెనంత

నాసత్యవంతుఁడీ యవనిరాజ్యంబుఁ

శాసియరణ్యంబుఁ బట్టుటవినినఁ

20

దల్లిగాదనెదన తండ్రివల్లనియె

అల్ల నారసమాని యాశ్చర్యపడియెఁ

బరిణయంబైన సంవత్సరంబునకు

వరుఁడుమృతుండగు వాఁడంచువినియె

24

- నత్తయు మామయు సంధులైకాన
 నత్తటిమునివృత్తులై యుండుటరసె
 గహనమే యిల్లుగాఁ గలుగుట నెఱిఁగె
 నహహ తానెంతటి యచలమానసయొ 28
 వెలదితామదిలోన వేటొక్కమనుజుఁ
 దలబోయదాయె నింతటివారుగలరె
 మగువయిట్టులదృఢ మానసయగుచు
 నగణితగతిఁబెండ్లి యాడె జిత్రాశ్వుఁ 32
 దనమక్కువపుదల్లి దండ్రులకంట
 ఘనముగాఁజూచుచుఁ గడుభక్తిమెఱయ
 నత్తమామలకు మహాప్రేమతోడ
 నుత్తమ శుశ్రూష లొగిఁజేసివెలసె 36
 నరుదారఁగానలో నాకలంబులనె
 పరమామృతముగాఁగ భావించియలరె
 ననమగఁడన్నను నైవంబుఁబోలె
 గనుగొనిపరిచర్యఁ గావింపఁగనియె 40
 నసజాక్షి తననాథుఁ బాయకయుండి
 తనదు పతివ్రతాధర్మంబు సేర్పి
 గలిగినమాహాత్మ్యగరిమంబుఁజేసి
 యలఘులీలలఁ గాలయమువాఁడెఁబడిన 44
 తననాథుప్రాణముల్ దాఁదెచ్చుకొనియె
 ననుపమఖ్యాతి యియ్యవనినిండ్డార
 పల్ల వాధర యంకపాలిశయించి
 వల్లభుఁడుండంగ వానిఁబట్టంగ 48
 సముద్రీర్ణబహుభీమ సత్వాధ్వలైన
 యమదూతలేతెంచి యటచేరలేక
 దిగులొందివెనుకకుఁ దిరుగుట యిల్ల
 మగువపతివ్రతా మహిమంబుగాడె 52

చటులదుస్తర తపశ్శక్తి చేనైనఁ
బటునియమాంచిత భక్తి చేనైనఁ
ఘనతరబహుయోగ గరిమలైనఁ
గనుఁగొనఁగారాని కాలుండువచ్చి

56

యగణితరీతిఁ బ్రత్యక్షమాపెల్ల
మగువపత్నివ్రతా మహిమంబుగాదె
ఆరుదారనాథుని ప్రాణముల్ గొంచు
సరిగెడుయమువెంట సంటిదుర్గమము

60

లైససీమలజేర సలవడుపెల్ల
మానక కాలునిమదికెక్కుపెల్ల
వైతరణీనది పడిదాటుపెల్ల
భ్యాతిశ్యామాదేవిఁ గనుఁగొనుపెల్ల

64

సత్తమామలకన్ను లలరుటయెల్ల
నుత్తమరాజ్యంబు నొగింబొందుపెల్ల
దండ్రీకిఁబుత్త) సంతతిగల్గుపెల్ల
వేండ్రమావైధవ్య విధిలీలుపెల్ల

68

దగురీతిశమనుండు దయచేయుపెల్ల
మగువపత్నివ్రతా మహిమంబుగాదె
జలజాతులార యీసావిత్రిసలనఁ
దెలుపంగఁబడిన పత్నివ్రతాధర్మ

72

విసరంబులెల్లను వింటిరిగాదె
మసలివానిని మీరు మఱవంగరాదు
చిగురాకుబోణియంచితభక్తితోడ
మగఁడైదైవంబుగా మది నెంచవలయు

- 77

నతనిబంధులనెల్లఁ బ్రాణబంధువుల
గతినాదరంబునఁ గనుఁగొనవలయు
వేదమంత్రముపోలె విలసిల్లుభక్తిఁ
జైడలపతిమాట వాటింపవలయు

80

గరుణించివిభుఁడొసం గఁగ నెద్దియైనఁ
బరమామృతముగాఁగ భావింపవలయు
నేవేళబ్రాణేశు నీప్సితంబెఱిగి
సేవలుభక్తిమైఁ జేయంగవలయు

84

నుదురాజముఖనాథుఁ డొడ్డలేకున్నఁ
గదునలంకారముల్ గయిసేయరాదు
కులటలతోఁజెల్పిఁ గూడంగరాదు
చెలువుని హాస్యంబు సేయంగరాదు

88

ఏపారఁగానెందు నెదురాడరాదు
కోపించెనని మదిఁ గుండఁగారాదు
సమ్మతింపనిపనుల్ సలుపఁగారాదు
సోఁములివ్వఁడటంచు సోలయఁగారాదు

92

గుఱుతుగా నీధర్మ కుశలతగల్గు
తెఱవ ప్రతా తిలకంబుగాదె

96

పతిభక్తియొక్కటి బలముగాఁగల్గు
సతికి నెందైన ససాధ్యంబుగలదె
యింతికిఁబతిభ క్తియిష్టదాయకము
కాంతకుఁబతిభక్తి కలుషశోషణము

100

భామకుఁబతిభక్తి బహుజన్మభలము
రామకుఁ బతిభక్తి రత్నభూషణము
కలికికిఁబతిభక్తి కామితదాయి

వెలఁదికిఁబతిభక్తి వెలలేనిసొమ్ము 104

మెలఁతకుఁబతిభక్తి మేల్నిదానంబు
నెలఁతకుఁబతిభక్తి నిక్కంపుమాట
పతిభక్తిరమణికి బాపనాశనము

పతిభక్తితరుణికి ఫలదాయకంబు 108

పతిభక్తి యువతికిఁ బరమభద్రంబు
పతిభక్తి పాలఁతికిఁ బారిజాతంబు
పతిభక్తి చామకు బహుసౌఖ్యకరము

పతిభక్తి లేమకు వరముక్తిదంబు 112

పతిభక్తి చెలువకు భాగ్యసంతతము
పతిభక్తియతివకుఁ బటుయశోఽచితము
వఱియింపఁగానుప వాసంబులేల

యటమటింపఁగఁదీర్ఘ యాత్రాదులేల 116

రహిఁగాశియేల యారాకాసియేల
బహుళయజ్ఞములేల వ్రతములవేల
ధ్యానంబులేల బల్దానంబులేల

స్నానంబులేల వ్రస్థానంబులేల 120

బాలామణికిఁబతిభక్తి యొక్కటియె
చాలదే పరికింప జన్మఫలంబు
సరిలేనియిహపర సౌఖ్యంబులెల్లఁ
బరఁగింపఁ జాలెడు పతిభక్తి యుండ

124

నితరప్రతాదుల నెల్లను మోక్ష
మతివలుపొందంగ నడరుటలెల్ల
రి త్తపోవంగనల్ల రేఁగుబండులకు
ము త్రియంబులుపోయు మాన్యతగాదె 129

యలమేరుపర్వతం బమరంగ నెక్కి
గులకరాళ్ళేరంగఁ గోరుటగాదె
నవనీతమంచితో న్న తిఁజేతఁగలిగి
యవని నేతికినంగ లార్చుటగాదె 132

కావున సతులార కల్మాణులార
యావిలమతిమాని హర్షంబుఁబూని
భావంబులను బతిభక్తినిండాచఁ
బాపనలై యుండవలయునునుండి 135

అనుబంధములు

అనుబంధము

1 మూత్ర—రొగము పూర్వకల్యాణి రూపకతాళము.

దేవినినననోలొ—(శౌరి)-(హరి)

॥దేవవిసర॥

దనజనియననోలొక పాల

॥దేవ॥

నేవానిగ భానాంచిత-సానసమానీంద్రవినుత

॥దేవ॥

సునినానన-సునిమానస-సుగుణాంచిత నాను దేవ-

త్రిలింగన్నతో పునిపోక్షేమ-దేన్ద్రవైరిగమనా

లాజనన్నతో కమలానన-యంచితభగవాహస

దక్షతానలవాననంద్య రూమకృష్ణసుకవిపనుత.

॥దేవ॥

2 నటి—రొగము-పర్వము రూపక తాళము.

ఇంపునగంబుగొ-మిగుల-నింపుచూపెగా

ఇంపుచూపెచూసంద-మిచ్చనింను హేమంత

॥మింపు॥

ఉత్తరంపుగాలివిన గె-నుపాననూయనిలోకమెల్ల

తోత్తరించిదీనముమిగుల-నలుగసాగెను.

అత్తమిల్లియెల్లకడల-నాంధ్రమగల గొగిలించి

చిత్తజాతకేళిదేలి-చలగివిడువజాలకైరి ॥ఇంపు॥

౧

చేమంతులు పూయదొడగె-చెంగలనలుమిగులవెలసె

తానుసించిరాత్రులెల్ల-దనరెపోడవులై

వేమరుసూర్యాన్నిలందు వేడిగుణముపారిపోయి

భామాకుచసీమలందు-భద్రముగనుదాగియుండ ॥నింపు॥ ౨

3 ఉభయులు—రాగము- బ్యాసు ఏకతాళము.

ధీరతనముమెఱయఁగా-సారబలము వెలయఁగా

వై రివరుల-నరులబరుల-హరులకరుల-హతముచేతుము

౧

చ్యుమ—తుండ్లుగాగనటుక నె-

ఘట— పండ్లువెడలఁబెటుక నె-

చ్యుమ—కండ్లుగానని పౌటుషమేటికి

ఘట— విండ్లువిడిచి పారరెకాటికి

॥ధీర॥

౨

చ్యుమ—పోరఁగలవె

ఘట— నిలువరా

చ్యుమ—బీరమేల

ఘట— తొలఁగరా

చ్యుమ—ఘోరశరఁడ

ఘట— ధీరవరుడ

చ్యుమ—కుటిలగతివి

ఘట— కూహకమతివి

॥ధీర॥

౩

చ్యుమ—జౌరా-గర్వము-నీకెంత

ఘట— రారా-చూతము-నీవెంత

చ్యుమ—ధీరుడనే

ఘట— వీరుడనే

చ్యుమ—బీరములాడకు

ఘట— పోరాపో

॥ధీర॥

చ్యుమ—భండనమేటికి నీకిందు

ఘట— దండముపెట్టవె నాముందు

చ్యుమ—చెండెదరా

ఘట— గండమురా

చ్యుమ—కొండకుఁదగరా

ఘట— కూయకురా

॥ధీర॥

౪

4 రాగము-కళ్యాణి రూపకతాళము.

సావి— పరికింపుమీవన-మరుదుగనలరానె
 పరమానందమునించె-దరుపాథులు ||పల్లవి||
 ఉత్ప— జలబాష్పీసురసాల-ఫలభూజములవీని
 నిలకింపుమివియెందు-దులలేనివి ||అను||
 సావి— నాతిగోచూచితె-చేతోమునమునించె
 ప్రీతిగనీపారి-జాతములు ||పరి|| ౧
 ఉత్ప— పోలగగ్రాలెడు-లీలాలోలములొంచు
 నీలతమాలసు-సాలములు

5 సావిత్రి—రాగము-నాధనామక్రియ ఆదితాళము.

సుందరుఁడీధీరుఁడు-ఓసఖయ|| సుంద ||పల్లవి||
 అందములోచనా-నందముగావించె ||అను||
 నానాసుందరులను-నేనెందుజూడనో
 సూనాళిబాణసమానుఁడీఘనుఁడు ||సుంద||
 ఎంతనియినాగ-సెంతునేరజసి
 కాంతుఁడోజయంతుఁడో వసంతుఁడోయాకంతుఁడో ౧

చిత్రా—రాగము-కళ్యాణి ఆదితాళము.

దూరమున్నదింకఁజేరగఁబోవలెసాశ్వపురి
 గారవించిమిత్ర-వాదవమధలింపుమువేగ ౧
 సాగరంబుఁజేర-నేగెడునింత నెభాస్కరుఁడు
 వేగవేగరమ్మాయాగతివెనుబడుటిదితగునే ౨
 మనా—రాను-రానురానునేనొక్కడుగై ననుముందు
 ప్రాణమేపోదయ్యె-భీనీసహవాసముచాలు

7 చిత్రా—రాగము-నీలాంబరి ఆదితాళము.

ఆరుజైన యీమిటారి-మడుచేకటారి
ఎంచి మాడనాగవేణి-యంచదబ్బపాణి
మించుమించుబోణి-పంచబాణురాణి
అందమెల్లనించెమేన-నించుమంచయాన
ఎందునైనఁగాన-నీ-నుందగీసమాన

॥పల్లవి॥

॥అరు॥

8 సావిత్రి—రాగము-సురటి ఆదితాళము.

ఆహా విపులదుఃఖముమీఱెనే-నయ్యో
యింకెటుతాళుదునో
ఊహింపగాననురక్షించినట్టియీ
మోహనరూపునిజూడఁగా
ఈభవ్యరూపములీల-శోభాయమానముగాగా
స్వాభావికంబయ్యెనయ్యారెయూబాళి
నాభాగ్యమెట్లున్నదో
విరాళిదీఁగగతని-పరాశ్చేష్టగతిలేక
కరాళకరముకూరునిమారుని
శరాసారమెటుతాళుదు.

॥పల్లవి॥

౧

9 రాగము-జంజూటి రూపకతాళము.

సావి— ధన్యనైతిఁజాలుభల్లీ-ధారుణిరమణ
మాన్యతనా-మెననీకు-మనను-గల్గెనా
చిత్రా—మానుముసంతోషమింక-మానినీమణి
దీనుఁడనై నానునమా-ధానమునెఱుంగ
సావి— ఏటికినీదీనములొ-మాటలురమణ
పాటిగనీమదిఁగల-భంగిచెలుపుమా

॥ధన్య॥ ౧

౨

॥ధన్య॥ ౩

చిత్ర—కామినినామానసమాకంపముఁజెంద	
ఏమనిచెప్పదునో-భామామణిరో	౪
సావి—ఇంతమహాసంతాపము-చేటికిఁగలిగె	
అంతయునెఱి:-గింపగదే-చింతలుమాని	౫
చిత్ర—వలదునీ-నెమ్మదికి-బలమగుచింత	
లలనామణి-శ్రీహరియే-కలవాఁడింక	౬

10) చిత్ర—రాగము-జంజూటి అదితాశము.

చాలునే-ఇక-చాలునే-బాసలు	
సారసాక్షి-చాలునే	పల్లవి
బలముగ-నెసరింత-యున్ననాకు	చాలునె ౧
మనసున-గలుగదు-సంశయము	చాలునె ౨
ఘనమతి-వనజాక్షి-మెచ్చినాఁడ	చాలునె ౩

11) సావిత్రి—రాగము-చేహార్ రూపకతాళము.

తాళఁగలనా బాళియింతైన-భూపాలమాళి	
మేలిలిలబాళిదేలఁగ-చాలదయచేనేలవే	పల్లవి
ప్రాణనాయకనన్నునీవిటుమానిచనఁబెనువంతచే	
దీననైనాప్రాణతతి నే-నూనియుండెడువాననే. తాళ	౧
భూరిభుజసుకుమార-తమిచెన్నరనినువరియింపక	
మారుశరములబారికోర్వఁగ దీరయంతటిధీరనే తాళ	౨

12) చిత్ర—రాగము-తోడి అటతాళము.

పోయివచ్చెదమందగామిని-నాకు	
పాలుపార-నెలవిమ్ము-భామినీ	పల్లవి
ఎన్నవలదుకిస్క-నన్ను మఱువకింక	

నిన్ను మఱవఁజాలగామినీ ! పోయి|| ౧

ఇభయాననాకిందు-నభయ మొసఁగిముందు

శుభముగననుఁబోయిరమ్మనవే || పోయి|| ౨

ఘన్నతనరిగాదె-చెన్నదఱఁగునీదు

కన్నుఁగపలనీదునింపకే || పోయి|| ౩

13 సుమాలి—రాగము-కేదారగౌళ అదితాశము.

ఎందులేని-చందముగా. బౌరౌరా-పెద్దపులి

చెలువలగల పెద్దపులి-నీలముతల పెద్దపులి-భల-భల-భల

పెద్దపులి. అహహహహహ || పల్లవి||

కాంచఁగాంచమించుఁగదా. || బౌరౌరా|| పెద్దపుని

ఎంతవానిలోఁజేయుఁగా || బౌరౌరా|| పెద్దపులి

14 ఉత్పల—రాగము-నారాయణగౌళ-కేదారగౌళ మిశ్రరూపకతాళము.

నుందరాంగి- సావిత్రినీ-వెందుబోయితమ్మనేడు || పల్లవి||

దెందమున-కరుణలేక-మందయాన-నన్నుమాని

మందభౌగ్య-రాలనైతి-నెందుబోయి || నుంద|| ౧

కానలోన-వెదకివెదకి-కాననై తినమ్మనిను

మానవతి-శార్దూలము-మానకని || దినెనేము-

హీనబుద్ధి మానిపోతి ప్రాణమైన-బాయదయ్యె || నుంద||

15 ద్యుమ—రాగము-ధన్యాసి రూపకతాళము.

ఓల్లను-నొల్లను. జీవ-మెల్లసంకటములకిల్లయ్యె

హరిహరి || ఓల్లను|| || పల్లవి||

ఎక్కడజీవన-మివిధిగలిగిన-

అక్కటక్కటశ్రీహరి || ఓల్లను|| ౧

ఇట్టిదుశ్చరితము-నెందైనవంటిమె

కట్టదుఃఖముమీతెగా. || ఓల్లను|| ౨

16 పానంజ — రాగము మధ్యమావతి యాపకతాళము.

హరిహరీ సేంతె-యన్యాయమా యెనయ్యో. ||పల్లవి||

ఈపాపమొదైన-నేపారంగంటిమె

అపదబాపిమముఁ గాపాడువా రెవరు ||హరి|| ౧

నేరితోలిజన్మమున- జేసినదురితము

ఈతీతిగమమ్ము- నేలబాధింపదు ||హరి|| ౨

17 చిత్రారాగము-నాగనామక్రియ అదితాళము.

ఎంతదుర్గినమో-సంతాపఘనమో

ఎంతని నేమడిఁజింత నేయుదు ||హరి|| ||పల్లవి||

పెల్లుతాపమున-నుల్ల ముచగిలె-

కల్లరిదైవమా-తల్లిదండ్రులఁజూడ. ||ఎంత|| ౧

అజ్ఞవైరులను- రాజులు గెలువరే

ఈజగముననీ-యోజకలుగునే. ||ఎంత|| ౨

18 ఆశ్వ—రాగము శ్యామ అదితాళము.

కొంతయీచింత యసంతముగాదే-నా-

స్వాంతముపంతాప మెంతనితాళుదు ||పల్లవి||

కలలానుకూలము చాలదు కాదే

యీలాగుమమ్మింతఁదూలింపనొనె ||కాంత|| ౧

ఈదారి మోదము పోవోలిచాల

వాదములాడఁగఁగాదనలేము. ||కాంత|| ౨

19 నారద—శ్రీరాగము-అదితాళము.

హరినారాయణ మాధవశౌరే-

సురనాథాదర చక్రిమురారే. ||హరి|| ||పల్లవి||

వనమాలాధర వరమహనీయా-

ఘనకంధరసమకాయమురారే ||పల్లవి|| ||హరి|| ౧

అమరాధ్యత బహువిధవేషా

సుమతల్పాయిత శేషమురాచే ||హరి||

౨

గరుడాంచిత హు రమ్యమరంగా

ఫరిపాలితసా రంగమురాచే ||హరి||

౩

20 మృత—రాగము బ్యాగ్-అదితాశము.

సుదీనముకాదెచాల-భలీయిది-సుదీనముకాదెచాల. పల్లవి||

కడుకొనిమనమీ-యడవులలోపలఁబడినబాధలన్ని బాసె శేబాసిది
సా. వ్యర్థముగాకీపాపపుజన్మము-సార్థకమాయెనుచాలభళియిది||సుది
ద్య. ఎననినమనదగు-ననదగతికినీ-ఘన వేణీమణిగంటిమహాయిది | సుది||

21 చిత్ర—రాగము బ్యాగ్-అదితాశము.

దైవమునకెంత వైరెమో-నాపై ||దై||

||పల్లవి||

అనుదిశమునునీ-ఘనమగుదుఁఖి

యెననినా-మనసున-మానదాయె ||దై||

||పల్లవి||

నిరతమునామది శరహతిఁబోలె

కరకర-దొరయఁగా-గాయమాయె ||దై||

౨

అపనిలో-నాపూర్వ-భవమున నేను

దవిలియే-యఘముల-జేసినానా ||దై||

౩

22 బ్రాహ్మ—రాగము-నాధనామక్రియ అటతాశము.

చాలబాధలొందినాను-శంకరశూరీ-హ

చాలునన్నుఁగావుమింక-శంకరశూరీ

బైటఁజేరు-దారినిబల్-కానలోనేఁగానను-

చాలునన్నుఁగావుమింక-శంకరశూరీ

౧

రాతిరెల్ల కానలోనా శంకరశూరీ

భీతిఁజెందినానుచాల-శంకరశూరీ

౨

భోజనముదారినిబల్-కానలోనేఁగానను

చాలునన్నుఁగావుమింక-శంకరశూరీ

౩

23 అనుబంధము—రాగము—ఇంగ్లీషునోటు.

కమలావర సమరానుర-దమనాజయమంగళం
 నుమనోవర విమలాదర-కమనీయామంగళం ||పల్లవి||
 హీరోపల-హీరోజ్వల-ధీరాజయమంగళం
 భూరిధరా,ధారసురాధీరాశుభమంగళం ||కను|| ౧
 నీలమణీ-జాలఘృణీ శ్రీలాశుభమంగళం
 వేళాంచిత-శీలాయుత-లీలాజయమంగళం ౨
 మిహిరాంచిత-మహిమోన్నత-బహుతేజామంగళం
 గుహనాజన-గహనార్జున-దహనాశుభమంగళం ౩

24 సామిత్రి—రాగము—కదంబరి అదితాళము.

ఈతాపమున-నేమిసేయుదు. ||పల్లవి||
 కాంతుఁడునన్నిట-లింతఁబాయునే
 ఎంతనితాళుదు-నేమిసేయుదు ||ఈతా|| ౧
 దాయాదిదైవము-మాయలుచేయదే
 సాయఁగఁజేసిన-నేమిసేయుదు ||ఈతా|| ౨
 సావనులెవ్వఁడుగావగఁజాలరే
 జీవమిఁజేటికి-నేమిసేయుదు ||ఈతా|| ౩

25 దూతలు—రాగము—గరుడస్వని ఏకతాళము.

వెడలుడింకఘోరత వెలయునాకారత
 యడరభూరిసారత యలఘుధీరత ||పల్లవి||
 నరకములను వేయమె కరఁగఁగారాయమె
 దురితనరులకాయమె దూలఁజేయమె ౧
 అడరదెయజస్రము సంధతమిస్రము.
 కడఁగిఁపారనస్రము ఘనస్రఘనస్రము.

చిత్రా—దూతలారనిరతము దోచెమీచరితము

భ్యాతిమోదభరితము గనుఁడిత్యరితము ౨

యమ—రాత్రియెల్లతావుల రారెయజీవుల

చిత్రగుప్తమూవల నిలుపుకేవల

దూ॥చి—దండపాశసంయుతా ధక్షవైవస్వతా

దండమఖిలభూసుతా ధర్మసమ్మతా

26 నారదుడు—రాగము-మరటి రూపకతాళము.

వాసుదేవా నారాయణ దామోదరా హరే

॥పల్లవి॥

మహనీయనగర సదాకృతవాసా

శ్రీకాంతానంతవిలాసాహరిహరి ॥శ్రీవాసు॥

మునిజనానందదాయక శుభాకాశా

వనమాళాంచితహారా హరిహరిహరా ॥వాసు॥ ౨

కలుషసంహారక గరుడశతాంగా

జలధరనీలశుభాంగా హరిహరి జలదశుభాంగావాసు ౩

27 యమ—రాగము-కమాజు రూపకతాళము.

నారదసంయమీ యీరీతిన్యాయమే

జగతిజనులసర్వపాప చయములెక్కచేసి

తగిసరితిదండనంబు దగులఁజేయమి

౧

భాసురముగనిత్యధర్మ శాసనంబులమాని

వాసికరుణఁజూపనమ్మ దోసమొందదె

౨

28 నారదుడు—రాగము-పీలు ఆదితాళము.

వాణీనాయక వైభవదాయక

వరగత్సృష్టివిధాయకా ॥వాణీ॥

॥పల్లవి॥

తుంగవిలాసా మంగళవేషా

సంగతసజ్జనపాపనా ॥వాణీ॥

౧

శ్రీహహనీయా శ్రేమామేయా

కామిత ఫలసంధాయకా ||వాణీ||

౨

పాపవిభంగా తాపససంగా

దీపితహంసతురంగమా ||వాణీ||

29 కరుణ—రాగము—నాథనామక్రియ ఆదితాళము.

సరోరుహసన విభాతనేనిను సన్నుతించి మ్రొక్కెదను ||పల్లవి||

సన్నుసృజింపఁగాఁ గారణమదేమొ

నాకునానతియివ్వ చెన్నుమీఱువిన్నవెందు

౧

ఘనముగనిన్ను నేఁ గొనియాడఁగలనా

సనుపనిఁబువుమిఁకేలా

మనమున నెనయించి ||సరోరు||

30 కరుణ—రాగము—సురటి రూపకతాళము.

శారదమనోబ్ధ భృంగవారిజాసనా

దేవపాలవందన శ్రీవరానందన పావనమహా

సింద్రవంద్య పాదపంకజా ||శారదా||

౧

లోకవినుతికెక్కెద నీకిదేమ్రొక్కెద

నాకునింక యానతిమ్ములోకనాయకా ||శారదా|| ౨

31 చిత్రా—రాగము—సురటి రూపకతాళము.

అహాయేమీయాశ్చర్యము ఊహాతీతము శ్రీహరిహరి||

మానకమూడుదినంబులనుండియుఁదానుపవాసముఁజేసి

ఈనాడైనను బారణసేయదు మానినీమణి ||శ్రీహరిహరి|| ౧

నేడేటికోమదిఁ గళవళమందెడుఁ గీడుజనించెదుభీతి

జూడం-జూడఁగాలోకమంతయుఁ-

బాడైనటుదోఁచె ||శ్రీహరిహరి||

౨

భాసిల్లెడునీదినమణియెంతయు-మాసివైఖరిఁదోచెఁ
గాసంత్తెననుసత్తువగులుగదు-మోసమిదేమొ. ||శ్రీహరి|| ౨

32 చిత్రా—రాగము-కమాజు రూపకతాళము.

భామాయిటులేలయింక-బామాయిటులేలయింకటా!
ఓతరుణీ-ఓకలికి-ఓరమణీ ||భా|| ||పల్లవి||
ఇంచుకమదిదాళుకొనకసంచలించెదే-ఈగతి
సంచలించెదే-తరుణీ-ఎంచవుమా
నాంచలమా-చంచలమా ||భామ|| ౧
దీనగతినిబొందఁదగునే మానినీమణి-ఈగతిమానినీమణి
తరుణీ-లోనవగ-మానవుగా-కానవుగా ||భా|| ౨
ముదితనీకునేటికింత-విదితభీతియు-నింతటి-విదితభీతియు
తరుణీ ఇదితగవా-మదినగవా-ఓమగువా ||భా|| ౩

33 సావిత్రి—రాగము-తోడి రూపకతాళము.

తాపమునేతాళఁజాల-రూపుమాపగా హాహా ||పల్లవి||
ఏరుపొందరిట్టిగతి-ఘోరదుఃఖమా యెనింక-
మీరఁజాల-నేమిసేతు-భూరిశోకమడఁచెనయ్యో ||తా|| ౧
సన్నతించివేడికొందు-నిన్ననిందుధర్మరాజా
ఘన్ననైతిదాళఁజాల-సన్నఁగాపుమింకహాహా ౨

34 ✓ యముడు—రాగము-కాంభోజి ఆటతాళము.

బాలయిట్టిరీతి-యేలగల్గెనీకు-
నీలవేణిముందు-బోలదింక రాగ ||పల్లవి||
ఇట్టిశోకమున-నేమిఫలమయ్యె
పట్టికాలగతి-యెట్లుతప్పనింక ||బాల|| ౧

ఎంతదూరమనుచు-నీవువచ్చుదాన

వింకీనీదుబుద్ధి-నెంచిపోవుమింక

౧

35 సావిత్రి—రాగము-హిలాంబరి రూపకతాళము.

కరుణాలవాల-వరధర్మపాల

విరహాబుచాల-భరియింపజాల

||పల్లవి||

ఉపకారమైన-విపరీతమాన

శిష్యుంచుదాన-గృహమానసేనా. ||కరుణ||

౧

36 సావిత్రి—రాగము-నాభానామక్రియ ఆదితాళము.

చింతబాపనీకు-నింతభారసూ

||పల్లవి||

మాననిదయచే-దీనులబ్రోచుట

భూనుతధర్మముకాదా-ఓశమన ||చింత||

౧

ధరణిసేవెఱుంగని-ధర్మములున్నవె

అరసికరుణ-గావవే-ఓశమన ||చింత||

౨

అక్కరతోనా-మ్రొక్కులుగైకొని

చక్కనిదయ-జూడవె-ఓశమన ||చింత||

౩

37 యముడు—రాగము-నాభానామక్రియ ఆదితాళము.

ఆనందమామెను-కలవాణి

ఘనవేణి-కల్యాణి ||ఆనంద||

||పల్లవి||

నన్నెయువాసియు-సన్నతికెక్కెను

ఉన్నతితో నేనిన్నుమెచ్చితి- నానంద

౧

కామినిసేవచ-నామృతధారలు-

నామదికెక్కెను-భామమిగుల నానంద

౨

38 సావిత్రి—రాగము-హిందూస్తాని ఔరవి రూపకతాళము.

పాపముగాదా-నా-పాపముగాదా

తాపముదీక్షియాపదలనుబాపంగదారా ||పాప|| ||పల్లవి||

వేమరునా-కేలు మొగిచి-వేడుచుండఁగా-

కామినిబల్ దీనయనుచు-కరుణయేలేదా ||నాపాప|| ౧

వేడివేడి; న్నునీరు-వెడలుచుండఁగా-

వేడుచున్న నన్నదయఁజూడఁగరాదా ||నాపాప|| ౨

39 యముడు—రాగము-భ్యాగు ఆదితాళము.

✓ భామినిమహానందమాయెనీ-పాతిప్రత్యమెంచగా ||పల్లవి||

ఆహానిన్న జూడ-నాశ్చర్యమాయెను

ఊహకుమీఁతె-నీ-మహాత్మ్యమియ్యెడ ||భామిని||

ఈనీదుశ క్తికి-నానంద మొందితి

మానసముననో-మానవతీమణి ||భామిని|| ౧

40 సావిత్రి—రాగము-గాళ రూపకతాళము.

ధన్య నెలిని-చాలుభళి-కే-యమధర్మరాజా ||పల్లవి||

అయత భాసుని-ప్రాయవిలాసుని

ప్రేమనుగన్న-మూయఁడాయె-నన్ను-బాయఁడాయె

నేడుమాయమాయె-అట్టి-నాయకుడయనిచ్చి ||ధన్య|| ౧

ఉన్నతిఁబెంపుచు-నన్నతియింపుచు

నితమతి చే-నన్నుమాని-చన్న వన్నెకాని

దయ-నెన్నఁబూనియిచ్చి-నన్నిందురక్షించితే. ||ధన్య|| ౨

41 యముడు—రాగము-బేగడ ఆదితాళము.

✓ తరుణికంట్టివే-గురుతరంబుగాను-

పరమ ఘోరమిందు-నరకసంచయము ||పల్లవి||

కాలసూత్రమిది-ఘాతకంబుచేయ

దేలియున్నవాడు-గూఁడు నిందులోన ||తరుణి|| ౧

చిత్రరీతినసి-పత్రమండ్రుదీని-పుత్రినమ్మువాడు

- పొరలిదూలునిండు ||తరుణి|| ౨
- రారవంబుదీన- స్థూరితింతుహింస
- కోరి చేయువాగు-చేరిసోలువాగు ||తరుణి|| ౩
- 42 క్యామదేవి—రాగము-కమాలు రూపకతాళము.
కలుగు నెన్నంతోషమింత ||అహః|| ||పల్లవి||
ఇలమీననినునంటికులకాంతగంటిమె
లలనానీవాడిన-యలఘమము తెల్ల
తలపోయనాశ్చర్యమూయె. ||కలుగు|| ౧
సావిత్రిని న్నెందు-నేవించినజన్మ
సాననమయ్యెడుగదె. ||అహః|| ౨
- 43 చిత్రా—రాగము-కొండూస్తాని కాసీ రూపతాళము.
మానినీమణియెంగుజ నెనొ-కాననసేమ
మానవతినే బాయఁజేసి తెఱ్ఱి న్నదైవమా ||పల్లవి||
ననజలోచనబాలామణి-వాగణయూనా-
వనితయింకనానీనమేటికి-బాపనిగానా- ||మాని|| ౧
లక్కటకటమెందుబోయి తె-హయలివేణి-
చిక్కియడవిలోన నెందు-చేరితొరాణి ||మాని|| ౨
- 44 ద్యుమ—సానంద రాగము-తాళము.
ఎన్నఁడింకఁజూతుమోనిన్ను శనయాహ-హః
మామిదగ్గకునీ-తామసమేటికి
ప్రేమ-లేమిచెల్లునే-హః-హః ౧
తెగవిడనాడిపో-నగనొనెకోడలా
వగ-పొగలించెగా-హః-హః ||ఎన్న|| ౨
- 45 సుమాలి—రాగము-తాళము.
తెలియనిమాయ-వెల సెనుగా ||పల్లవి||
అంధులై కానన-మందున్నవారు

ఇందునలేరు-ఎందున్నవారో ||తెలి|| ౧
 ఈపర్ణశాలలో-వేపారసున్న
 భూపాలుడింత-లోపలలేడే. ||తెలి|| ౨

46 అశ్వ—మాశవి—రాగము-తాళము.

పాపమింతకలుగునే-పాపమింతకల్గె
 తాపములకునింక-దాళగజాలము ||పల్లవి||
 అల్లుడుపుత్రియు-జల్లగామమ్మును.
 నల్లసిల్లజేయుట-కల్లలేమాయె ||పాప||

47 చిత్రా—రాగము-నాథనామక్రియ చటతాళము.

అకటాతరుణీ-ఇక నెందునినుజూతు
 ఒకనాడునిను-బాయ-సుకుమారిఘన వేణి ||పల్లవి||
 నముదారహిమకర-విమలవదనకాంత
 రమణీ-కమసీ-యమణీ-సుమపాణి |అకటా|| ౧
 కలికినిన్నెడబాసి-బలుచింతనేదాళ
 గలనా-లలనా-కలనైన-నెలనాగ |ఆకటా|| ౨
 చెలినినుబాసిన-బలుప్రాణములునాకు
 గలవే-చెలువే-యలివేణి-కలవాణి ||అకటా|| ౩

48 ఆందరు—రాగము-తాళము.

అయ్యోయీశోకము-తాళదుమే. ||అయ్యోయ్యో|| ||పల్లవి||
 ద్యుమ—రాకేందువదనా-చేకోనినీవింక
 రాకున్నమాగతి-యేమోగదా ౧
 పాస—ఈడేరవిన్నొక్క-నాడుచూడగలేదు
 కోడలా!మాభాగ్యమింతెగదా ||అయ్యో||

సుహ — భూనలయుమున-సీవిధికలుగునె-

స్థైర్యముమమ్మింత-తారించునే ||అయ్యో||

అశ్వ — హా-పుత్రిసీముద్దు-హాపుచూడకయుండ-

సాస్థి నైవముమమ్మువంచించెనె. ||అయ్యో||

మాళ — పుత్రినివిమలచా-రిత్రజూడకయుండి

చిత్రముప్రాణముపోవదుగా. ||అయ్యో||

చిత్ర — కాసనముననన్ను-మానిపోవఁగనొనె

హానారీస్థివిత్త-తలపోయుమా

49 నారద — రాగము-తాళము.

గోవిందదామోదరా||నారాయణ||వనజాక్ష||రో||

||పల్లవి||

వేదవినోదన-సాధుప్రసాదన-మాధవ

మధుసూదనా||నారా||వన||గో||

౧

శ్రీమానాయక-కామితదాయక

ప్రేమానుసంధాయకా||నారాయణ||వన||గో|| ✓

౨

50 రాగము బిలాహరి రూపకతాళము.

అశ్వ — బాలరాగదవే నీలవేణిరో వెలయంగరాదె

లీలాయతము నీలాగునమెలాయెజాలును

||పల్లవి||

సుమా — ముందునెన్నఁడు నెందుఁగానని చందమెంతయునిందుజేసెను

నుందరినిను నందర్పించిన నెందదుపాపము ||బాల||

ద్యుమ — దీనులస్థము పూనికావఁగ గానవచ్చి తెమానినీమణి

చానామదికి నానాగతుల నానందమాయెను ||బాల||

సాన — కోడలానిను జూడకుండిన నెడుకాయమువీడుచుంటిమి

చూడఁగతిగె పోడానీకొక రీడాలోకమున ||బాల||

చిత్ర — కామినీను బామగాఁగొనుటేమిభాగ్యపునోముఫలమొ

వీమానితపు ప్రేమాయతియెనామానినీమణి ||బాల||

సార— సారసాక్షి రోపి రెనీదగు వారుచూచితెయూరబెందము

కోరిముదము నారీమణిరొ పీరినిగలసి ||బాలి||

యమ— పావనాంచితధీవిచారను భాసయూరికిఁబోన నెంచితి

నేవెడెదను వెవెగసెలవీవె మానవతి ||బాల||

51 అశ్వ—మాల—రాగము-బ్యాగ్ యాపకతాళము.

బలువంతగాదె యిట్టిలీలయెందువెంటిమె

||పల్లవి||

లీలయెందువెంటిమె యీలీలయెందువెంటిమె

||పల్లవి||

చాలసంతంబుమా కీలలవెలయించు నె

ఈలలవెలయించు నే ఈకాలుఁడుగరుణించు నె ||బాలు||

౧

సంతసంబుబూనగా వింతలుగలిగించు నె

వింతలుగలిగించు నె ఈయంతకుడరుదెందు నె ||బాలు||

౨

52 సుమాత—రాగము-బ్యాగ్ అదితాళము.

మాకునలవియె నినుగొనియాడఁగా

లోకమునఁలెందులేని వీరజేసితివి

ఈకరుణిసతులమే మెందు నె నఁగంగిమె ||మాకు||

అతివమమ్మందరిని సతిశయముగను

బ్రతికించినదినీ పతిభక్తియేకదా ||మాకు||

౧

త్రిజగంబులనునీ స్థిరయశమలరె

భజనసేయుదుమునిజముఁదల్లిరో ||మాకు||

౨

53 చిత్రా—రాగము-సురటి అదితాళము.

ఏమిపుణ్యముఁజేసినానో నీవంటిసతిభార్యగాఁగ

||పల్లవి||

(మానినిరో మానవతి కామినిరో)

సన్నతిఘోరినఘోన్ననబోణీ నన్నరక్షించిన

పన్నగవేణీ ఉన్నతిగన్నరాణీ ఏమి||

౧

జగఘులనెన్నఁడు మగనికిఁబ్రాణ మగణితగ

తినిచ్చుమగువసుఁగాన పొగడఁదగదెచాన | ఏమి | ౨

54 సావిత్రి—రాగము-బ్యాగ్ ఆదితాళము.

కొనియూడనేల సన్ను ఘనముగాఁజేసిచాల

॥పల్లవి॥

లొంతఁగాఁబొగడఁగా నెంతయుదగఁనుగా

ఇంతఁసన్నుజేసితివిగ ॥కొని॥

౧

వీరాపాదచింతఁజేసి యేపారుదాసి

నేపాక్షి నానువాసి ॥కొని॥

౨

యశ—రాగము-కల్యాణి ఆదితాళము.

సెలవిమ్మా పరమపావనీ

॥పల్లవి॥

నాసిగనియెనీ పాతివ్రత్యము

నీనరియెచ్చగునుండగుగా నతులెంచును ॥సెల॥

౧

సీపతిఁగూడుక నిఖిలైశ్వర్యము

వేపారఁగెనుఖి యుంపుమా ॥సెల॥

౨

మంగళము.

56 రాగము-చిలహారి ఆదితాళము.

మంగళమునదా లలితరమా కులతరుణీ

కలితహరీ జయమంగళము

ధీరధరా భరణసునా శీరముఖా మరతరుణా

సనరుహలో చనవలనకా మునిజనితా వనచతురా

విసతాసుతవాహనపా షహరా మునిమానస

చర ఘనకరుణా సారాచారా సరసిజ భవ

శంకరముఖ సురసుత మంగళమునదా

౧

సానుజపా లసకరుణా ధామమహాంబుధిశయనా

భవజలజోద్భవసురపుం గవనుతమా ధవశ్రితబాం

ధవరామకృష్ణకవిపూజితా నవమేఘవిదిత

సువిగ్రహరమానందారతిపతిజనకా

రమ్యపదా జయమంగము

—(1) సావిత్రి చిత్రాశ్యానాటకము సమాప్తము. (1)—

బళ్ళారి భవశేషారి ముద్రాక్షరశాలయందు ముద్రింపబడియె.

పాంచాలీ స్వయంవరము

పాదుకాపట్టాభిషేకము

విషాదసారంగధర

ప్రమీలార్జునీయము

మోహినీరుక్మాంగద

రోషనారశివాజి

చిత్రనఖీయము

చంద్రహాస

బృహన్నల

ముక్తావళి

వరూధిని

చిరకారి

ప్రహ్లాద

కావలసినవారలు ఈక్రింది పై విలాసమునకు వ్రాయవలయును

డి. రంగాచార్యులు, కృష్ణమాచార్యుల బంగళా, బళ్ళారి.

